

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет (ФИЛУМ)
Катедра за немачки језик и књижевност

Кристина Драговић

ДОКТОРАТ

**К О Н Т Р А С Т И В Н А
А Н А Л И З А
Р Е Ц И П Р О Ц И Т Е Т А
У Н Е М А Ч К О М
И У С Р П С К О М
Ј Е З И К У**

Чланови комисије:

Проф. др Божинка Петронијевић (ментор)

Проф. др Милош Ковачевић

Проф. др Оливера Дурбаба

април 2013.

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I Аутор

Име и презиме: Кристина Драговић
Датум и место рођења: 07.10.1975, Београд
Садашње запослење: асистент за ужу научну област Германистика,
Филозофски факултет, Нови Сад

II Докторска дисертација

Наслов: Контрастивна анализа реципроцитета
у немачком и у српском језику
Број страница: 271
Број слика: 22
Број библиографских података: 83
Установа и место где је рад израђен: Универзитет у Крагујевцу,
Филолошко-уметнички факултет
Научна област (УДК): 811.112.2'36:811.163.41'36(043.3)
Ментор: проф. др Божинка Петронијевић

III Оцена и одбрана

Датум пријаве теме: 08.04.2011.
Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације:
4/12 од 11.01.2012.
Комисија за оцену подобности теме и кандидата, као и оцену и одбрану
докторске дисертације: проф. др Милош Ковачевић
проф. др Божинка Петронијевић
проф. др Оливера Дурбаба
Датум одбране дисертације: _____

Кристина Драговић

ДОКТОРАТ

**К О Н Т Р А С Т И В Н А
А Н А Л И З А
Р Е Ц И П Р О Ц И Т Е Т А
У Н Е М А Ч К О М
И У С Р П С К О М
Ј Е З И К У**

1. САДРЖАЈ

1.	Садржај	стр. 4
2.	Скраћенице	стр. 8
3.	Увод	стр. 11
3.1.	Предмет и хипотезе докторске дисертације	стр. 11
3.2.	Преглед стања на подручју истраживања	стр. 13
3.3.	Веза са досадашњим истраживањима	стр. 16
3.4.	Значај и циљ истраживања са становишта актуелности	стр. 18
3.5.	Методе истраживања	стр. 20
3.6.	Очекивани резултати докторске дисертације	стр. 21
4.	Повезаност феномена реципроцитета у лингвистици и другим научним дисциплинама	стр. 24
5.	Врсте исказивања реципроцитета у језицима света (с посебним освртом на европске језике)	стр. 26
5.1.	Начини исказивања реципроцитета	стр. 28
5.2.	Иконичко исказивање реципроцитета у језику као један вид језичких универзалија	стр. 30
5.2.1.	Право (потпуно) иконичко исказивање реципроцитета	стр. 30
5.2.2.	Парцијално иконичко исказивање реципроцитета	стр. 33
6.	Реципрочна маркираност	стр. 38
6.1.	Реципрочни маркери у немачком и у српском језику: врсте (начини обележавања), значења и примена	стр. 40
6.2.	Кратак закључак о тзв. „правим“ и другим реципрочним маркерима	стр. 44
7.	Реципроцитет и вишезначност – врсте вишезначности –	стр. 46
7.1.	Полисемија реципрочних маркера у немачком и у српском језику	стр. 47

7.1.1. Полисемија слабих реципрочних маркера у немачком и у српском језику	стр. 47
7.1.1.1. Манифестације и специфичности маркера «се»	стр. 48
7.1.1.2. Манифестације и специфичности маркера «sich»	стр. 51
7.1.1.3. Контрастивна анализа слабих рефлексивних и реципрочних маркера у немачком и у српском језику	стр. 54
7.2. Рефлексивно-реципрочна и реципрочно-реципрочна полисемија на нивоу реченице у немачком и у српском језику	стр. 67
7.2.1. Комбинована примена рефлексивних и реципрочних маркера у немачким и у српским реченицама	стр. 79
8. Типови реципроцитета у немачком и у српском језику	стр. 86
8.1. Типови лексичког реципроцитета у немачком и у српском језику	стр. 91
8.1.1. Реципрочно маркирани глаголи у немачком и у српском језику	стр. 93
8.1.1.1. Категоризација глагола у српском језику с обзиром њихову на реципрочну маркираност	стр. 94
8.1.1.2. Категоризација глагола у немачком језику с обзиром на њихову реципрочну маркираност	стр. 118
8.1.2. Реципрочно маркирани прилози у немачком и у српском језику	стр. 152
8.1.3. Заменичке речи и фразе у улози реципрочних маркера у немачком и у српском језику	стр. 158
8.1.4. Предлози као носиоци реципрочног значења у немачком и у српском језику	стр. 164
8.1.5. Реципрочне предлошко-падежне конструкције у српском језику и у немачком језику, тј. реципрочне предлошко-падежне конструкције у српском и њихови еквиваленти у немачком језику	стр. 167

8.1.5.1. Фразеологизми у улози јаких реципрочних маркера у немачком и у српском језику	стр. 174
8.1.6. Реципрочно маркирани придеви у немачком и у српском језику	стр. 177
8.1.7. Реципрочно маркиране именице у немачком и у српском језику	стр. 179
8.2. Семантички типови реципроцитета у немачком и у српском језику	стр. 188
8.2.1. Улога броја учесника у реципрочној акцији/ситуацији при тумачењу реципрочних конструкција у немачком и у српском језику	стр. 189
8.2.1.1. Реципрочне акције/ситуације које се односе на тачно два учесника	стр. 192
8.2.1.2. Реципрочне акције/ситуације које се односе на више од два учесника	стр. 195
8.2.2. Исказивање неконкретног у реципрочним конструкцијама немачког и српског језика (генерализоване/свеобухватне реципрочне конструкције)	стр. 207
8.3. Синтаксички типови реципроцитета у немачком и у српском језику: континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције	стр. 210
8.3.1. Континуиране и дисконтинуиране реципрочне реченице у немачком и у српском језику	стр. 213
8.3.1.1. Примена дисконтинуираних реципрочних реченица у немачком и у српском језику	стр. 215
8.3.2. Реципрочне конструкције са дисконтинуираним јаким реципрочним маркером	стр. 219
9. Псеудореципроцитет (= квазиреципроцитет) у немачком и у српском језику	стр. 223
9.1. О односу реципроцитета и псеудореципроцитета	стр. 224
9.2. О повезаности врсте употребљеног реципрочног маркера	

и феномена псеудореципроцитета	стр. 225
9.3. Врсте псеудореципрочних конструкција	стр. 232
9.3.1. Ситуације низа у немачком и у српском језику	стр. 233
9.3.2. Ситуације неправилне распоређености у немачком и у српском језику	стр. 234
10. Питање диференцијације реципрочних маркера и тзв. означитеља заједништва и/или припадности у немачком и у српском језику	стр. 237
11. Фактор времена у оквиру реципрочних конструкција у немачком и у српском језику	стр. 243
12. Закључак	стр. 246
13. Апстракт на немачком језику	стр. 262
14. Литература	стр. 264

2. СКРАЋЕНИЦЕ

ACC	акузатив
ACT	актив
ADJ	придев
ADV	прилог
ADV-ODR	прилошка-одредба (= GL-ODR)
ADV-ODRtemp	прилошка-одредба за време (= GL-ODRtemp)
ADV-PP	предлошко-падежна конструкција у функцији прилога (прилошка фраза)
AOR	аорист
ART	члан
AUX	помоћни глагол
BST	одређени (од нем. <i>bestimmt</i>)
CONJ	конјункција
DAT	датив
DES	дезидеративно
DIR	директан
EMPTY	празно
FEM	женски род
FUT	футур
GEN	генитив
GENER	генерализовано
GL-ODR	глаголска одредба (= ADV-ODR)
GL-ODRtemp	глаголска одредба за време (= ADV-ODRtemp)
GPR	глаголски придев радни
HS	главна реченица (од нем. <i>Hauptsatz</i>)
IMPERS	имперсонално
IMPF	имперфективно, тј. несвршено (несвршени глаголски вид)
IMPRT	императив

INDIR	индиректан
INF	инфинитив
INSTR	инструментал
INT	појачивач (интензификатор)
INTRA	интранзитиван
jmnd.	нем. jemanden = некога
LOC	локатив
MOD	модални
MSC	мушки род
NEG	негација (лексема која у својој семантици садржи негацију, тј. негирање → негација на семантичком нивоу)
NOM	номинатив
NP	номинална, тј. именичка фраза
NS	зависна реченица (од нем. <i>Nebensatz</i>)
NTR	средњи род
OBJ	објекат
OBJlog	логички објекат
OBL	облигаторно
P	фраза
PART	партикула
PASS	пасивно
PERF	перфекат
PERS-PRON	лична заменица
PF	перфективно, тј. свршено (свршени глаголски вид)
PL	плурал
PLSQPERF	плусквамперфект
POSS-PRON	присвојна заменица
PP	предлошка фраза (= предлошко-падежна конструкција)
PRED	предикат
PREP	предлог
PRES	презент

PRET	претерит
PRON	зaменица
PRON-P	прономинална, тј. заменичка фраза
PRT	партицип
PSEUDORECIP	псеудореципроцитет / псеудореципрочно
PSEUDOREFL	псеудорефлексивносћ / псеудорефлексивно
PSEUDOTRA	псеудотранзитивносћ / псеудотранзитивно
PTC-PERF	партицип перфекта
PTNC	потенцијал
RECIP	реципрочно
RECIPlex	лексички или лексичко-семантички реципроцитет ¹
REFL	рефлексивно
REFL-PRON	рефлексивна заменица
SG	сингулар
SPRL	суперлатив
SUBJ	субјекат
SUBJlog	логички субјекат
SUBS	именица
TRA	транзитиван
UNB	неодређени (од нем. <i>unbestimmt</i>)
UNSPEC	неодређено
V	глагол
ZJDN	означитељ заједништва
∧	знак за конјункцију
∨	знак за дисјункцију
∀	знак за универзални квантор
¬	негација (граматичка, тј. синтаксичка негација, тј. негација на синтаксичком нивоу)

---

¹ У својим првобитним радовима аутор ову врсту реципроцитета означава са «RECIPsem».

3. УВОД

3.1. ПРЕДМЕТ И ХИПОТЕЗЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет овога рада представља обележје реципроцитета у језику, и то на свим нивоима на којима се овај језички феномен испољава. Анализа ће бити извршена на основу података, тј. језичког материјала из немачког и из српског језика, те ће се извршити контрастирање ових двају језика, а на основу одабраног корпуса и примера које је осмислио аутор². Предметно истраживање је утолико више од значаја што ови језици припадају двома различитим групама индоевропске језичке породице (германској и словенској).

У докторској дисертацији *Контрастивна анализа реципроцитета у немачком и у српском језику* полази се од следећих хипотеза, чије разрешење заправо и представља суштину пријављеног рада.

Хипотезе:

1. Овај докторат треба да прикаже и докаже тесну повезаност вишезначних језичких израза и реципроцитета у језику. Таква полисемија (реципрочно/нереципрочно) може се јавити и када су у питању веће реципрочне или само наизглед реципрочне конструкције (→ реченице, синтагме), али и када су у питању мање реципрочне или само наизглед реципрочне конструкције (→ тзв. реципрочни маркери).

2. С обзиром на то да се значење реципрочности јавља на различитим нивоима језичке структуре, могу се диференцирати и различити типови реципроцитета: лексички, семантички и синтаксички реципроцитет. Када се узме у обзир да су постојећи типови језичке структуре донекле вештачки раздвојени ради лакше лингвистичке анализе, подразумева се да и различити типови реципроцитета

---

² Већину примера у овом раду је осмислио аутор, а са циљем да на најједноставнији начин објасни у раду анализирани језички феномен.

могу да се јаве истовремено и да интерферирају. Тако се, значи, у једној те истој реченици могу јавити различити типови реципроцитета. Такође, свака од наведених врста реципроцитета се даље може поделити на подгрупе.

3. Сви реципрочни маркери се деле на две групе: на јаке и на слабе реципрочне маркере. У раду ће бити објашњено зашто је таква подела извршена, те зашто одређени маркери спадају управо у једну или пак у другу групу. Такође, ова дисертација ће показати да и немачки и српски језик имају само по један слаби маркер, а да обилују јаким реципрочним маркерима.

4. Када је у питању тзв. лексичко-семантички реципроцитет, очекује се да ће се већина различитих врста речи у немачком и у српском језику веома слично понашати. Међутим, претпоставља се да ће до највећих размимоилажења доћи када су у питању глаголи, пошто глаголски вид и глаголски род стоје у директној вези са синтаксичком структуром глагола, па у многим случајевима и са обележјем реципрочности. Затим, до размимоилажења у немачком и у српском језику, највероватније ће доћи и када су у питању предлошко-падежне конструкције у српском и у немачком језику, тј. када су у питању предлошко-падежне конструкције у српском и њихови еквиваленти у немачком језику, јер су ове конструкције директни показатељи валентности. У засебном потпоглављу ће бити обрађени фразеологизми у немачком и у српском језику, као посебна врста предлошко-падежних конструкција. Тиме овај рад задире и у област лексикологије као лингвистичке дисциплине.

5. Посебна пажња биће усмерена на синтаксу како немачког, тако и српског језика, тј. на континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције у поменутих језицима.

6. У раду ће бити обрађена два типа семантичког реципроцитета. Претпоставља се да ће до већих подударности – када су у питању немачки и српски језик – доћи када је реч о семантичком реципроцитету у односу на конкретну и неконкретну референцу, тј. у односу на генерализоване исказе, него када је реч о броју учесника реципрочне акције/ситуације.

7. Биће доказано да реципрочне конструкције могу бити исказане искључиво субјектом у (граматичкој и/или логичкој) множини.

3.2. ПРЕГЛЕД СТАЊА НА ПОДРУЧЈУ ИСТРАЖИВАЊА

Традиција анализе реципроцитета у језику, онаква каква егзистира када је у питању нпр. енглеско говорно подручје, скоро и да не постоји у стручној литератури која се односи на српски језик. Када је српски језик у питању, могло би се рећи да су реципрочне речи и реципрочни изрази углавном анализирани само „успутно“. Реципроцитетом као темом се у већини случајева нехотице долазило у додир, и то преваходно у делима која се односе на тзв. рефлексивну заменицу «себе»³ или «се», јер је у тим радовима било скоро немогуће избећи питање реципрочности.

Та чињеница, тј. да се феномен реципроцитета у српском језику скоро искључиво доводи у везу са тзв. рефлексивном заменицом «себе» или «се», не умањује значај онога што је о тој теми написано. И поред тога што у нашим библиотекама и архивима једва има библиографских података о реципроцитету у српском језику и језику уопште, на неке значајне податке може се наићи и у делима где ова тема не представља центар анализе. Иако се академик Милка Ивић током свог живота није бавила феноменом реципроцитета у српском језику као самосталном темом, већ је у многим својим различитим радовима спонтано долазила у контакт са овом тематиком, нека њена запажања су од кључног значаја и отварају врата многим даљим истраживањима.

Тако, на пример, М. Ивић констатује да «се» у српском језику није увек рефлексивно, иако се таквим, тј. рефлексивним, назива у свим домаћим, па чак и свим другим словенским граматикама. Тако она указује и на нека друга значења ове морфеме (в. М. Ивић, 1961–1962: Један проблем словенске синтагматике осветљен трансформационом методом (граматичка улога морфеме 'се' у српскохрватском језику), *Јужнословенски филолог*, XXV, стр. 138). Управо из тог разлога данас се каже да се ради о тзв. рефлексивној заменици «себе» или «се», јер

---

³ На самом почетку ове дисертације желим да напоменем да употреба двеју различитих врста знакова навода није случајна.

у многим својим аспектима ова заменица уопште није рефлексивна, а у неким случајевима чак није ни заменица.

Неколико радова о реципроцитету у језику написао је и професор Предраг Пипер. У својим текстовима он пре свега анализира словенске језике: српски, руски и пољски језик. Међутим, и поред тога што су ови прилози од великог значаја, многе теме које директно припадају реципроцитету у језику или областима које су са њим у најближој вези, нису обрађене. То је засигурно тако, јер је овде реч о чланцима, а једну тако опширну тему у тој форми није могуће свеобухватно представити.

Међутим, чак и када је у питању светски језик попут енглеског, реципроцитет се скоро искључиво доводи у везу са заменичким изразима «each other» и «one another», тј. анализирају се синтаксичке, семантичке и прагматичке особине поменутих конструкција. Другим врстама речи, ни у енглеском језику, а ни у другим, тзв. светским језицима, по питању овог феномена није посвећена довољна пажња.

Поред енглеског језика, чини се да је немачки језик највише био предмет анализе када је појам реципроцитета у питању. Највећи допринос дискусији о феномену реципроцитета у немачком језику врло вероватно су дали Лејла Беренс (Behrens, Leila) и Фолкер Гаст (Gast, Volker). Међутим, ни њихова дела, узета понаособ, нису обухватила обележје реципроцитета у целини. То је и разумљиво, јер се реципроцитетом лингвисти до пре неколико деценија скоро уопште нису ни бавили, тако да многи аспекти обележја реципрочности тек избијају на површину.

Л. Беренс (в. Беренс, 2007) у свом раду „Backgrounding and Suppression of Reciprocal Participants: A Cross-Linguistic Study“ каже да су, током последње деценије или приближно у том периоду, лингвистичка истраживања обележја реципроцитета постала све популарнија. Како сведоче радне групе и радови посвећени искључиво реципроцитету, реципрочне конструкције у све већој мери представљају предмет научне анализе. Ове конструкције се све више проучавају и контрастирају саме ради себе, а не само да би се лакше разјаснио појам рефлексивности у језику. Чињеница да, и поред тога што живи и ради у Немачкој, професорка Л. Беренс овај свој чланак објављује на енглеском језику иде у прилог

томе да је реципроцитет као феномен у језику највећу заинтересованост средином осамдесетих година прошлог века задобио управо у земљама енглеског говорног подручја. Да је та ситуација остала непромењена, доказују и радови других немачких савремених аутора, нпр. Фолкера Гаста (Gast, Volker), Флоријана Хаса (Haas, Florian) и Екехарда Кенига (König, Ekkehard), који су такође штампани на енглеском језику.

Иако је током последњих неколико деценија феномен реципроцитета на одређеним институтима за језик и универзитетима широм света почео да бива посматран и анализиран као засебна тема, те установе су и дан-данас у мањини. Овој теми још увек није посвећена довољна пажња, а нарочито не на нашем подручју, као што је случај и са другим земљама бивше СФРЈ. У Немачкој је овој теми засигурно придат већи значај него што је то случај код нас, мада су и у немачком језику многа битна питања остала отворена.

Из горе наведених извора може се јасно видети да и немачки аутори указују на недовољну посвећеност феномену реципроцитета као једном засебном обележју у језику, те да је реципроцитету неопходно посветити посебну пажњу, а не само спорадично и маргинално дотицати ту тему, јер нам се управо кроз појам реципроцитета, тј. кроз његову призму структура и значења, могу проширити многи општелингвистички видици.

Обиље литературе која се бави назначеном проблематиком остаје примарно у домену теоријских расправа. Истраживања заснована на опсежном корпусу, тј. на конкретним примерима из говорног и писаног језика, јесу пре спорадични случајеви него што представљају правило, али се свакако управо зато морају истаћи и следећи аутори: Елена Маслова, Владимир Недјалков, Клер Моаз-Фори итд.

3.3. ВЕЗА СА ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

Крајем седамдесетих година прошлог века појавило се неколико радова у којима се разматра реципрочитет у језику. Дара Дамљановић (1991: 1–2) каже да „[...] већина аутора разматра статус класе реципрочно-рефлексивних глагола у граматичком систему језика и друге проблеме теоријске природе. Опису конкретних језичких јединица поклоњено је релативно мало пажње“. Д. Дамљановић (1991: 2) такође сматра: „На конфронтативном плану тема је доста необрађена. Издвајамо студију П. Пипера /1986/ у којој централно место заузима анализа синтаксичко-семантичких типова реципрочности у словенским језицима.“

П. Пипер (1986: 9–20) у свом раду «Реципрочност и рефлексивност у словенским језицима» тврди следеће: „У обимној литератури о граматичкој категорији стања у словенским језицима значењима реципрочности посвећено је релативно мало места. [...] Тек лингвистичка истраживања последњих деценија, у којима је тежиште анализе уочљивије померено са форме на значење и функцију, омогућила су да се у центру пажње нађу и значења која немају сва обележја граматичке категорије, иако могу бити врло релевантна на комуникативном плану.“

М. Ивић (М. Ивић, 1961–1962: 137) у свом, већ наведеном, раду чак отворено каже: „Проблем граматичке функције „рефлексивне“ морфеме у конструкцији с глаголима заједнички је свим словенским језицима, с тим да, поред многобројних одступања у различитим појединостима, постоје несумњиво и појаве које се сродно манифестују на целом словенском језичком терену. Аутор ће се овде ограничити на српскохрватску ситуацију, надајући се, међутим, да би изложена факта могла дати подстрека за прикупљање података о томе у којој мери заиста постоје паралелни феномени у осталим словенским језицима.“

Једна од многобројних хипотеза од којих се – између осталог – полази у овој докторској дисертацији, јесте да могу да се повуку одређене паралеле између српске морфеме «се» и немачког «sich» када се посматрају засебно, али чак и када су у питању конструкције са глаголима (у оба језика).

У досадашњим контрастивним истраживањима немачког и српског језика готово да и нема детаљног анализирања теме чијом се проблематиком бави ова докторска теза, те је циљ ове дисертације да научно-читалачкој публици пружи увид у најновије податке о овој интересантној, а до сада недовољно испитаној, контрастивно-лингвистичкој тематици.

3.4. ЗНАЧАЈ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА СА СТАНОВИШТА АКТУЕЛНОСТИ

Циљ ове докторске дисертације јесте да најдетаљније објасни сам феномен реципроцитета, те да утврди где, када и како се у српском и у немачком језику може појавити реципрочна маркираност, те да се начини исказивања реципроцитета у српском и у немачком језику упореде.

Када је у питању реципроцитет као појам, увек се посматра неко значење, тј. опсег значења који реципрочна конструкција обухвата. Зато се феномен реципроцитета најпре може приписати области семантике као лингвистичкој дисциплини. Пошто је реципроцитет скоро увек (изузев када је у питању тзв. лексичко-семантички реципроцитет) директно повезан са одређеном синтаксичком структуром из које реципрочно значење произлази, тј. – другим речима – пошто реципрочно значење директно зависи од синтаксичке структуре из које следи, реципроцитет као обележје се без устручавања може сврстати и у област синтаксе.

Међутим, семантика није једина грана лингвистике која се бави значењем језичких израза. Значење је, осим у семантици, и у прагматици од кључног значаја. У многим случајевима је тешко разграничити који аспекти значења припадају семантици, а који прагматици. Уопштено, а истовремено веома поједностављено, може се рећи да сва значења која не зависе од некаквог контекста (ширег лингвистичког или ситуационог) припадају семантици, а да она значења која јесу контекстуално условљена припадају прагматици као лингвистичкој дисциплини⁴. Значење реципрочних конструкција понекад се може посматрати и уочити и ван контекста, али је чешће ипак неопходно бити упућен и у неки даљи, шири лингвистички или пак ситуациони контекст. Из свих ових, управо наведених разлога, **реципроцитет се може сматрати синтаксичко-семантичко-прагматичким феноменом.**

---

⁴ Видети о овоме опширније у: Мајбауер (Meibauer, 2007: 163–185).

У даљем тексту овога доктората биће представљен феномен реципроцитета у немачком и у српском језику, као и начини на које се наведено обележје у споменутиим језицима испољава, а потом ће подаци из немачког и српског језика бити контрастирани, тј. биће установљене подударности, сличности и разлике.

3.5. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Будући да се рад бави анализом и поређењем двају језика, немачког и српског, истраживање у раду ће се темељити на **конфронтативној**, и то **контрастивној методи**⁵, те на **синхроној равни**, која се због контрастивне методе подразумева. Контрастивна метода је посебно изражена када су, као што је у овом раду случај, у питању језици двеју различитих група, германске и словенске. Трагајући за кореспондентима по питању феномена реципроцитета у оба језика, овом методом ће се утврдити системски односи између немачког и српског: апсолутне подударности, али и сличности и разлике, и то како на синтаксичко-семантичкој, тако и на прагматичкој равни. Анализа синтаксичко-семантичке равни налаже примену **структуралне методе** и заснива се на моделу **функционалне граматике**.

Поред горе наведених метода примењиваће се и метод **трансформације**, **супституције**, **парафразе** и **компонентне анализе**.

---

⁵ Као што је познато, контрастивна метода се односи на контрастивну анализу као лингвистичку методу, која има велики значај при дескрипцији језика. Такође, и пре него што је контрастивна анализа маркирана као „контрастивна“, већ је увелико важила за важну општелингвистичку методу (в. Енгел и Мразовић, 1986: 7). Контрастивну анализу су у први план ставили Вилхелм Матезиус и Чарлс Фергусон. Вилхелм Матезиус је још двадесетих година XX века изнео свој став о томе да анализа једног језика може да се спроведе искључиво на синхроној бази, и то поређењем типолошки различитих језика. Чарлс Фергусон је шездесетих година XX века контрастивну анализу прогласио основом опште лингвистике, тј. основном методом општелингвистичких истраживања (в. Енгел и Мразовић, 1986: 8).

3.6. ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ова докторска дисертација треба да дефинише појам реципроцитета у језику, те да најдетаљније представи и објасни феномен реципроцитета у немачком и у српском језику.

Очекују се, између осталог, следећи резултати:

1. Многобројни примери ће доказати да учесници реципрочне ситуације врше радњу једни над другима или да се налазе у истоветном стању.

2. И у немачком и у српском језику реципроцитет се може исказати реципрочним маркерима и реципрочним конструкцијама (при чему треба нагласити да одређени реципрочни маркери могу истовремено бити и конструкције, што ће се видети из даљег текста ове дисертације).

3. И у немачком и у српском језику постоји само по један слаби маркер реципрочности. У немачком језику то је маркер «sich», а у српском «се».

4. Овај докторат ће доказати постојање многобројних различитих врста реципрочне маркираности у два наведена језика.

5. Иако синтаксичко-семантичко-прагматички феномен, реципроцитет, осим синтаксичког, семантичког и прагматичког, обухвата и морфолошки и лексички ниво језичке структуре.

6. Одређена реципрочна ситуација може се исказати континуираним и дисконтинуираним реципрочним конструкцијама. Уколико сви учесници реципрочне ситуације имају исти значај за онога ко реченицу изговара или пише, примењује се континуирана реципрочна конструкција. Уколико особа која реченицу продукује жели да истакне једног или више учесника реципрочне ситуације од неког укупног броја X , тада се употребљава дисконтинуирана реципрочна конструкција.

7. У континуираним реципрочним реченицама исказани или неисказани субјекат обухвата све учеснике реципрочне акције, те мора имати облик множине. У дисконтинуираним реципрочним реченицама „једна страна“ реципрочне ситуације заузима место (граматичког) субјекта у реченици, док „друга страна“

заузима место (граматичког) објекта, при чему тај (граматички) објекат може, али не мора бити исказан.

8. Биће доказано да се дисконтинуиране реципрочне реченице примењују када:

а. је одређени учесник реципрочне акције или ситуације за говорника битнији у односу на другог члана или у односу на друге чланове дате ситуације;

б. се исказује имперсоналност;

в. је реч о навикама

и

г. када се ради о генерализованим исказима.

9. У реченицама у којима субјекат и/или објекат (пошто реципроцитет подразумева логичко преклапање ових двеју категорија) нису експлицитно наведени, ситуациони или шири лингвистички контекст, тј. „предзнање“ које поседујемо, често игра одлучујућу улогу.

10. Глаголи српског језика могу бити сврстани у различите групе с обзиром на начин реципрочне маркираности. Глаголи немачког језика такође се могу класификовати у односу на начин реципрочне маркираности, али на мањи број група него што је то случај у српском језику.

11. Уколико глагол не садржи значење реципроцитета, тада то значење углавном бива исказано заменицама, заменичким речима или (заменичким) фразама.

12. С обзиром на број учесника, реципрочне ситуације се могу поделити у две велике групе:

а. ситуације које се односе на тачно два учесника;

б. ситуације које се односе на више од два учесника.

13. У реципрочним ситуацијама које се односе на више од два учесника наведене комбинације су од кључног значаја за анализу реченица у даљем тексту:

– када су присутна барем 3 учесника;

– када су присутна тачно 4 учесника (ситуација: 2:2)

– када су у питању две групе од по минимум 2 учесника.

14. У генерализованим исказима број учесника не игра никакву улогу. Такви искази се увек односе на све чланове неке групе, тј. на максималан могући број.

15. Реципрочне реченице које садрже више од два актера могу да се групишу и на следећи начин:

а) на ситуације у којима сви присутни учествују у реципрочној акцији;

б) на ситуације у којима сви присутни не учествују у реципрочној акцији;

в) на ситуације у којима није јасно да ли сви присутни учествују у реципрочној акцији или не.

4. ПОВЕЗАНОСТ ФЕНОМЕНА РЕЦИПРОЦИТЕТА У ЛИНГВИСТИЦИ И ДРУГИМ НАУЧНИМ ДИСЦИПЛИНАМА

Често се поставља питање где, тј. у чему леже корени реципроцитета у (људском) друштву, као и да ли постоји некаква међусобна повезаност између реципроцитета (→ реципрочног делања) и личног интереса. Кениг (König) и Моаз-Фори (Moyses-Faurie), на пример, тврде да срж концепта реципроцитета (у најширем, тј. општедисциплинарном смислу) лежи у организацији самог друштва. У складу с тим, велики број биолога иде још корак даље, те сматра да реципрочност лежи већ у основи кооперативног понашања међу животињама. Такође, многи научници, како социолози, тако и антрополози, тврде да „поклон“ као друштвена појава има значајну улогу када је развој феномена реципроцитета у питању, тј. да „поклон“ подстиче реципрочно понашање (тако, на пример, пише Штегбауер у својој књизи, 2002). Под „поклоном“ се, заправо, подразумева давање било које врсте, а реципроцитет се огледа у „узвраћању истом мером“, јер друштво функционише на међусобном узимању и давању, тј. константно је присутна нека врста размене. Одговори на горе наведена, пре свега социолошка, питања свакако играју значајну улогу и у лингвистици као науци која је заинтересована за језички део овог распрострањеног феномена. Многбројни резултати до којих се о обележју реципроцитета дошло (како о реципроцитету у језику, тако и о реципроцитету ван њега⁶), могу бити врло интересантни за различите гране науке о

---

⁶ Већ Штегбауер спомиње различите врсте реципроцитета у друштву, као што су: **директни реципроцитет** (→ односи се на директну размену); **генерализовани реципроцитет** (→ односи се на припадност некој групи, тј. на заједништво, али и на солидарност, која може, на пример, да се одрази као преношење пријатељског или пак непријатељског става према некоме (→ међуљудски односи, политика, итд.); код овог типа реципрочности не мора свагда да постоји симултаност када је у питању временски аспект); **реципроцитет улога** (→ може бити симетричан (пријатељ–пријатељ, непријатељ–непријатељ,

језику, а пре свега за социолингвистику, психолингвистику и когнитивну лингвистику, а такође и за општу лингвистику (нарочито када је реч о језичким универзалијама). Концепт реципроцитета се нужно одражава на језик. Језик представља огледало друштва, тј. увек рефлектује особине друштва које се њиме користи.

Неку врсту прелазног, тј. комбинованог социолошко-филозофско-лингвистичког тумачења феномена реципроцитета даје Далримпл (Dalrymple), која лингвистички концепт покушава да протумачи и класификује са пре свега социолошког становишта (в. Далримпл, 1998; Кениг и Моаз-Фори, 2007). Иако овај први покушај није у потпуности успео, јер долази до мешања, тј. чудноватог комбиновања лингвистичких и нелингвистичких параметара, поменута подела ипак представља један од круцијалних корака ка даљем проучавању реципроцитета не само као универзалног, већ и као језичког феномена.

комшија–комшија) или пак асиметричан (лекар–пацијент, бака–унука, глумац–публика)); **реципроцитет перспективе** (→ односи се на когнитивне способности, нпр. на разумевање и „виртуелну размену“ (→ ставити се на нечије место, замислити да смо у нечијој кожи итд.).

5. ВРСТЕ ИСКАЗИВАЊА РЕЦИПРОЦИТЕТА У ЈЕЗИЦИМА СВЕТА (С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЕВРОПСКЕ⁷ ЈЕЗИКЕ)

Предмет овога поглавља представља обележје реципроцитета у језику, и то на свим нивоима на којима се овај језички феномен испољава, а циљ јесте да учини транспарентним све могуће (основне) начине на које реципроцитет у језику може да се исказе. Предметна анализа је утолико више од значаја, што ће бити приказана једна свеобухватна, тј. универзална подела језика на различите групе, при чему ће основни, тј. главни параметар бити управо ти различити начини на које реципрочност у језику може да се исказе. Наведени примери ће показати да неки језици (или групе језика) реципрочно значење могу исказати синтаксички једноставнијим конструкцијама у односу на неке друге језике (или пак групе језика). Такође, неки језици (или групе језика) примењују (језички) економичнија средства, тј. (језички) економичније начине у односу на неке друге. И овде је неопходно поновити да – с обзиром на то да су многи реципрочни маркери вишезначни – тумачење тада зависи од ширег лингвистичког и/или ситуационог контекста или пак од „предзнања“ оних који реципрочну реченицу перципирају.

Посматрано из лингвистичке перспективе, појам реципроцитета одликује невероватна⁸ семантичка комплексност, која се у највећем броју случајева исказује једноставном клаузом или реченицом. Ту значењску сложеност реципрочних ситуација језици света испољавају на најразличитије начине, тј. у различитим

---

⁷ Под појмом „европски језици“ мисли се на језике који припадају европском културном простору.

⁸ Та енормна семантичка сложеност односи се уосталом (и пре свега) на двоструке тематске улоге аргумената и присуство обележја симетрије, тј. на симетричност исказа, из којег директно следи учествовање у једној те истој акцији/ситуацији. (У овом раду ће се уместо појмова «радња», «стање» и «збивање» употребљавати термини «акција» и «ситуација», јер су ови појмови прикладнији када је реч о реципроцитету у језику.)

језицима су пронађена различита решења за приказивање овог феномена, тј. обележја (в. Кениг и Моаз-Фори, 2007).

5.1. НАЧИНИ ИСКАЗИВАЊА РЕЦИПРОЦИТЕТА

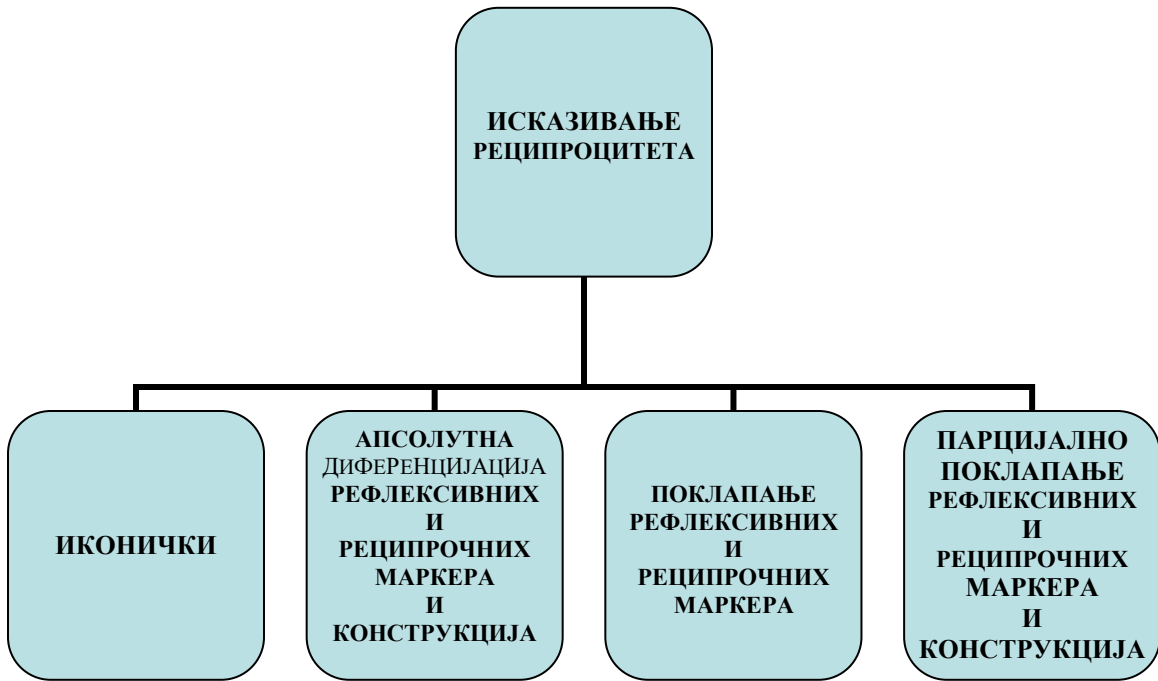
Е. Маслова и В. П. Недјалков (в. Е. Маслова и В. П. Недјалков, 2005) истичу да постоје четири типична вида исказивања реципроцитета као лингвистичког феномена, те све језике света – с обзиром на обележје реципрочности – сврставају у следеће четири категорије, тј. кажу да постоје:

- језици у којима се реципроцитет може изрећи искључиво иконички (→ енг. *iconic reciprocal constructions*), те следи да у таквим језицима не постоје никакви самостални реципрочни маркери;
- језици у којима се све реципрочне конструкције не само по својој семантици, тј. значењски, већ и формално, тј. структурално, разликују у односу на постојеће рефлексивне конструкције у датом језику, из чега следи да се реципрочни и рефлексивни маркери, па самим тим и рефлексивне и реципрочне конструкције у датом језику у потпуности разликују. У таквим језицима не долази до рефлексивно-реципрочне полисемије;
- језици у којима се сви реципрочни и рефлексивни маркери поклапају, тј. у којима су формално, тј. структурално истоветни⁹;
- језици у којима егзистирају како тзв. „рефлексивни“, тако и „нерефлексивни“ реципрочни маркери, тј. понеки рефлексивни и реципрочни маркери се поклапају, тј. структурално су идентични, док егзистирају и самостални реципрочни маркери.

---

⁹ Овде се, наравно, поставља питање како у таквим случајевима разликовати рефлексивне и реципрочне маркере, тј. како знати да ли се ради о рефлексивној или реципрочној конструкцији. Одговор, на пример, може следити из одређеног ситуационог контекста, а постоје и језици у којима неки глаголи могу стајати искључиво са рефлексивним, односно искључиво са реципрочним маркерима, те се – с обзиром на употребљени глагол – одмах поуздано зна о чему се ради, тј. да ли је у питању рефлексивност или реципрочност.

Изложено на претходној страни графички се може представити на следећи начин:

Сл. 1

5.2. ИКОНИЧКО ИСКАЗИВАЊЕ РЕЦИПРОЦИТЕТА У ЈЕЗИКУ КАО ЈЕДАН ВИД ЈЕЗИЧКИХ УНИВЕРЗАЛИЈА

5.2.1. ПРАВО (ПОТПУНО) ИКОНИЧКО ИСКАЗИВАЊЕ РЕЦИПРОЦИТЕТА

Право, тј. потпуно иконичко исказивање реципроцитета у језику односи се на (парцијално или потпуно) понављање (најчешће простих) реченица унутар сложене реченице, и то тако што ће субјекат (нужно агенс) из прве реченице заузети место објекта (нужно пацијенса) у другој реченици и обрнуто.

Пример¹⁰ бр. 1¹¹:

а) Марија воли Петра и Петар воли Марију.¹²

б) Maria liebt Peter und Peter liebt Maria.¹³

---

¹⁰ Будући да је овај докторат написан на српском језику, те узимајући у обзир да је за већину колега који ће исти читати управо српски матерњи и/или полазни језик (L₁), примери ће увек прво бити навођени на српском, а тек потом на немачком језику.

¹¹ Иако како за српски, тако и за немачки језик, иконичко исказивање реципроцитета није уобичајено (а неке врсте иконичког исказивања реципроцитета у српском и у немачком језику нису ни могуће, → што ће се видети из даљег текста), примери овог типа биће приказивани искључиво ради лакшег разумевања таквих конструкција у оним језицима у којима то јесте могуће.

¹² У српском језику би се свакако најчешће употребила конструкција са slabим реципрочним маркером «се» или са јаким реципрочним маркером «једно друго», тј. рекло би се:

Марија и Петар *се* воле.

или

Марија и Петар воле *једно друго*.

Горе наведена реченица (→ пример бр. 1а у тексту) могла би да се употреби када би говорник хтео посебно да истакне међусобност, тј. да стави фокус на реципрочност ситуације.

Реципроцитет се на овај начин може исказати у било ком језику света (сложена реченица 1а приказује пример на српском, а 1б на немачком језику). С обзиром да овај вид испољавања реципрочности има општелингвистички карактер, право, тј. потпуно иконичко исказивање реципрочности се може сврстати у језичке универзалије, и то у праве, тј. апсолутне језичке универзалије, које су – као што је познато – ретке.

И поред тога што је универзално применљиво, потпуно иконичко исказивање реципрочности има и своје негативне аспекте. Ситуација је релативно једноставна и транспарентна када су у питању просте реченице попут горе наведених (→ *Марија воли Петра; Петар воли Марију*; као и: *Maria liebt Peter; Peter liebt Maria*). Међутим, околности се усложњавају када две сложене реченице чине још сложенију реципрочну целину.

Пример бр. 2:

Лепа и увек насмејана Марија воли марљивог Петра, јер је он према њој свагда тако добар, пажљив и пун разумевања, баш као што и марљиви Петар воли лепу и увек насмејану Марију, јер је и она према њему свагда добра, пажљива и пуна разумевања.

Већ на први поглед се може приметити да је управо наведена реченица изразито дугачка (→ пример бр. 2). Стога, овај начин исказивања реципрочности, иако карактеристичан за – како казују статистички подаци – чак 15-20% свих језика света, никако није практичан. Нужно се примењује пре свега у оним језицима у

---

¹³ У немачком језику би се свакако најчешће употребила конструкција са slabим реципрочним маркером «*sich*» или са јаким реципрочним маркером «*einander*», тј. рекло би се:

Maria und Peter lieben *sich*.

или

Maria und Peter lieben *einander*.

Горе наведена реченица (→ пример бр. 1б у тексту) могла би да се употреби када би говорник хтео посебно да истакне међусобност, тј. да стави фокус на реципрочност ситуације.

којима не постоји никаква могућност да се реципрочно значење другим средствима, тј. на другачији начин, прикаже. Потпуно иконичко исказивање реципрочности није у складу са принципима језичке економије, по којима језик тежи да са што мање (језичког) материјала и у што краћем року, тј. на најбржи могући начин, искаже неку мисао. Управо из тог разлога, иако за овај вид испољавања реципрочности постоји могућност у сваком језику, тј. сваки језик поседује лингвистички потенцијал тога типа, у свакодневном дискурсу он није уобичајен када су у питању језици код којих постоји било каква друга могућност, тј. друго решење.

5.2.2. ПАРЦИЈАЛНО ИКОНИЧКО ИСКАЗИВАЊЕ РЕЦИПРОЦИТЕТА

Парцијално иконичко исказивање реципроцитета у језику односи се на понављање главног глагола¹⁴ унутар реченице. Овај начин је свакако економичнији, те – самим тим – и уобичајенији. Нарочито када се делови глагола нижу један за другим, или када се пак глаголи у својој целости у реченици појављују непосредно један иза другог, тада ти дуплицирани глаголи (или делови глагола) постају нека врста реципрочних маркера. То се може доказати и тиме што постоје језици у којима се глагол увек понавља у једном те истом облику, а без обзира на слагања која би по прописаним граматичким правилима (или пак само по устаљеној језичкој конвенцији) у реченици била очекивана. Да би једна таква ситуација била предочена, замислићемо да постоји и у српском и у немачком језику.

Пример бр. 3¹⁵:

а) Ми	воли-воли.
<u>1PL.PERS-PRON.NOM</u>	<u>3SG.PRES-3SG.PRES</u>
SUBJ	RECIP
б) Wir	liebt-liebt.
<u>1PL.PERS-PRON.NOM</u>	<u>3SG.PRES-3SG.PRES</u>
SUBJ	RECIP

Иако је у питању множински субјекат у првом лицу, глаголи су представљени у трећем лицу једнине, тј. глагол није „испоштовао“ ни лице ни број које субјекат исказује, тј. делови реченице међусобно не конгруирају. Наведене реченице на српском и на немачком језику (→ пример бр. 3) јесу – наравно – измишљене, али управо на такве случајеве, тј. конструкте, наилазимо – на пример – у Папуа Новој

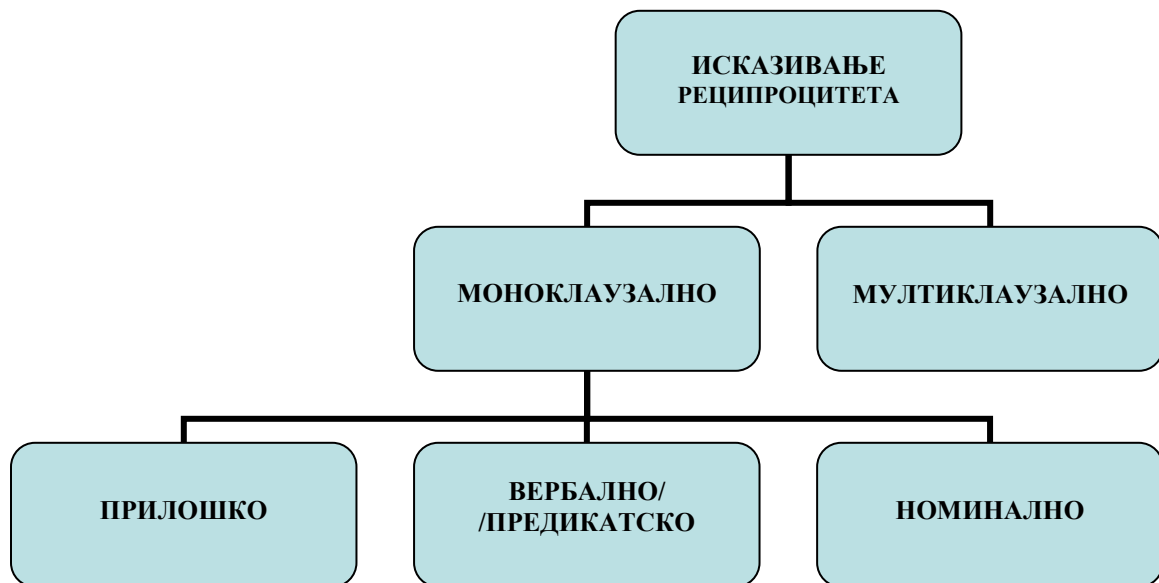
---

¹⁴ Глагол се може поновити у својој целости или делимично. Када је у питању делимично понављање, тада се углавном ради о дуплицирању корена глагола.

¹⁵ Значење ових реченица гласи: *Ми се волимо.*

Гвинеји. Конструкти те врсте јесу доказ да дуплициране глаголе у таквим околностима, који имају за циљ исказивање реципрочности у језику, више не треба посматрати као самосталне реченичне конституенте, већ – као што је малочас речено – као неку врсту реципрочних маркера који већ имају или су на путу да добију своју сталну, непроменљиву форму, тј. који су донекле или у својој целости лексикализовани.

На основу свега наведеног може се закључити да реципрочне конструкције могу бити моноклаузалне и мултиклаузалне¹⁶, а у даљем тексту ће се видети да се моноклаузалне даље деле, и то најчешће на адвербијалне (прилошке), вербалне (глаголске), тј. предикатске и номиналне (именичке), тј. аргументалне (в. шему у прилогу, као и друге скице које дају Кениг и Моаз-Фори у: Кениг и Моаз-Фори, 2007).

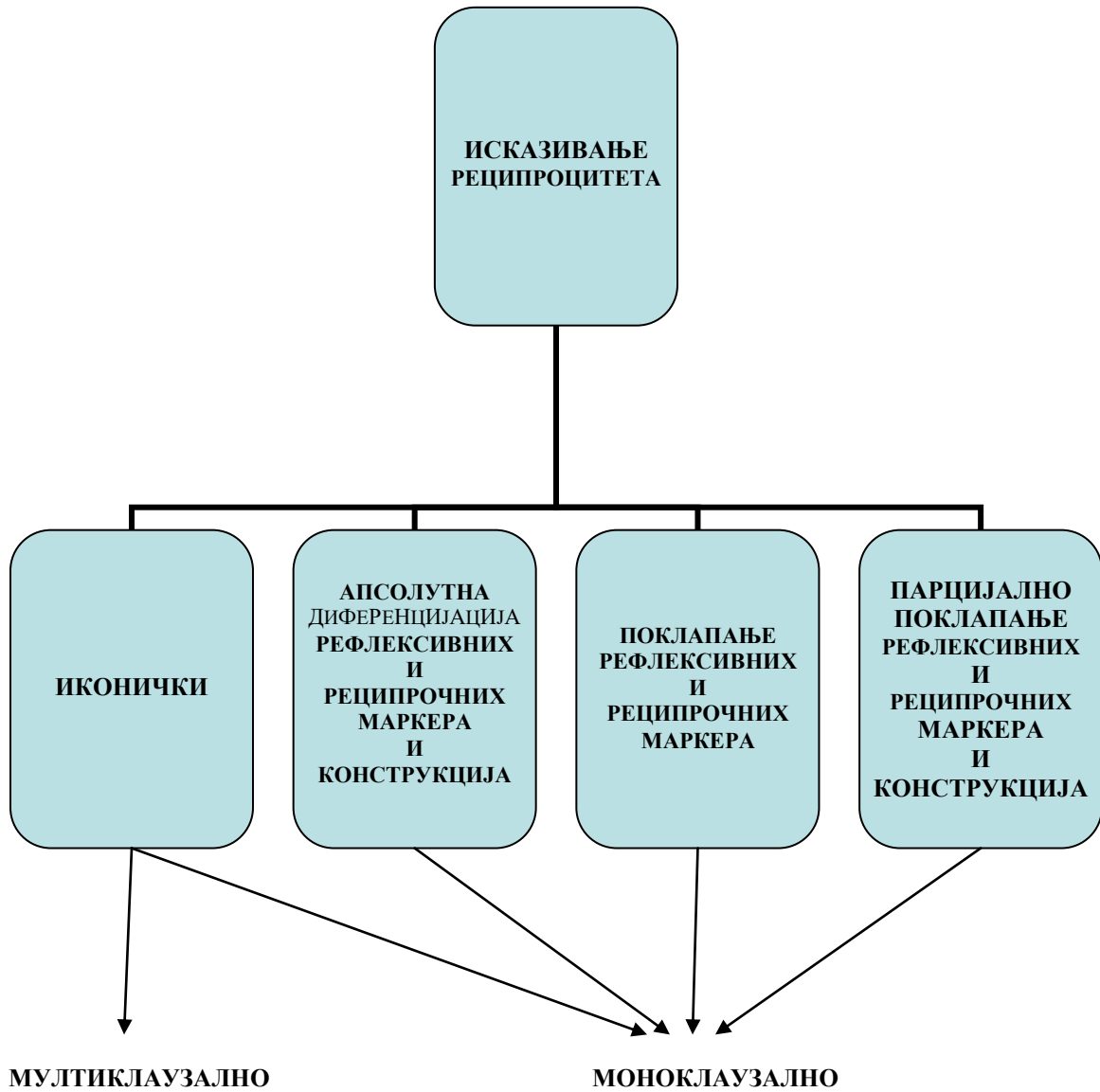

Сл. 2

---

¹⁶ → Моноклаузална и мултиклаузална стратегија маркирања реципрочних ситуација/акција

Графички приказ, тј. слика 1, сада се може допунити информацијом о броју употребљених клауза неопходних за исказивање реципроцитета (→ сл. 3).

Сл. 3

Из приложеног се да закључити да је реципроцитет један свеопшти језички феномен, тј. да је реч о једној правој језичкој универзалији. Не постоји језик који не би могао на неки начин испољити реципрочно значење. Међутим, управо узимајући у обзир, тј. разматрајући у овом раду представљене начине на које се у језицима света обележје реципроцитета исказује, може се изрећи следећа тврдња: имајући у виду да је тих начина само четири, свака од наведених врста испољавања реципрочности такође представља једну језичку универзалију¹⁷. То никако не значи да се сваки начин исказивања реципрочности манифестује у сваком постојећем језику. Уосталом, већ је на самом почетку овога поглавља речено да све језике света – с обзиром на обележје реципрочности – сврставамо у (четири) категорије. Пошто се четири наведене врсте исказивања реципроцитета могу распоредити на свеукупност језика који данас постоје у свету, а стоји и чињеница да сваки начин испољавања реципрочности обухвата изразито велики број језика, сме се тврдити да сваки од тих начина представља једну језичку универзалију. (Додуше, тада се – осим када је у питању иконичко исказивање реципроцитета, за које сваки језик има потенцијал, те зато и спада у праве језичке универзалије – не ради се о апсолутним универзалијама.)

А какви се закључци могу извести по питању тзв. „европских“ језика? Из досадашњих истраживања произлази закључак да сви европски језици реципроцитет исказују пре свега моноклаузално. У већини европских језика егзистирају како тзв. рефлексивни, тако и нерелективни реципрочни маркери, тј. понеки рефлексивни и реципрочни маркери се поклапају, тј. структурално су идентични, док егзистирају и самостални реципрочни маркери. Значи, већина

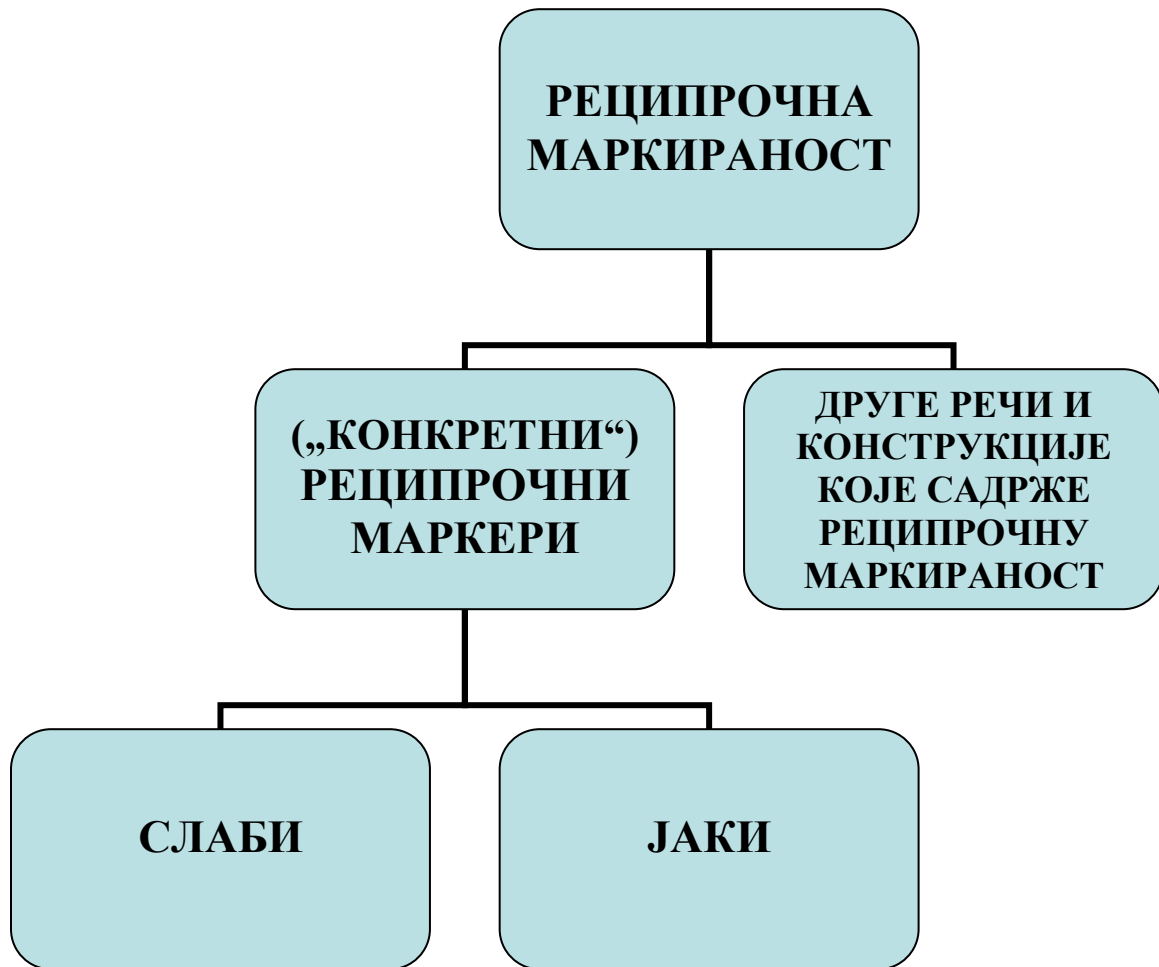
---

¹⁷ По дефиницији, језичке универзалије јесу особине које су својствене свим језицима света. Међутим, то је само условно тако. Треба стално имати на уму да је број свеопштих, тј. апсолутних језичких универзалија изразито ограничен. (У такве, свеопште језичке универзалије спада, на пример, чињеница да је језик систем знакова, да сваки језик може исказати оно што је датом друштву, тј. оном друштву које се тим језиком служи, неопходно итд.) Из наведених разлога, у свакодневној лингвистичкој пракси језичким универзалијама се називају и оне карактеристике које су заједничке не свим, али многим језицима.

европских језика спада у четврту од укупно четири горе наведене категорије. Међутим, има оних који спадају у другу категорију, тј. у групу коју одликује потпуно разликовање рефлексивних и реципрочних конструкција, као и оних који спадају у трећу групу, у којој се сви реципрочни и рефлексивни маркери поклапају, тј. у којима су они структурално истоветни (→ В. П. Недјалков и Е. Маслова наводе литвански језик као пример за трећу категорију).

6. РЕЦИПРОЧНА МАРКИРАНОСТ

Реципрочна маркираност у језику се најједноставније може приказати следећом шемом:

Сл. 4

Значи, реципрочна маркираност се у језику може изразити тзв. реципрочним маркерима, али и другим речима или пак конструкцијама које садрже реципрочну маркираност. Овај шематски приказ јасно представља све могућности које у језику постоје. Међутим, као што је у претходном поглављу објашњено, немају сви језици све графиканом исказане могућности. Неки језици заиста поседују све сликом бр. 4

наведене опције, док неки други уопште немају тзв. реципрочне маркере: нити јаке нити слабе¹⁸. Ти језици (језици чија је одлика одсуство „конкретних“ реципрочних маркера) свакако да такође могу исказати реципроцитет (макар иконички). Сваки језик мора поседовати могућност изражавања свега што је људски ум у стању да помисли, па се стога подразумева и да речима исказе реципрочне ситуације/акције, а језици који не поседују „конкретне“ реципрочне маркере то могу учинити и помоћу неких других речи и конструкција.

Намеће се питање какви су то „конкретни“ реципрочни маркери и зашто су као такви издвојени од „осталих“¹⁹ реципрочних маркера, као и од других могућности означавања реципроцитета у језику. Одговори на ова питања донекле спонтано произлазе и из даљег излагања у одељку 6.1. овога рада, а биће експлицитно изложени у кратком закључку на крају овога поглавља (у одељку 6.2).

---

¹⁸ О slabим и jakim реципрочним маркерима (енг. → light and heavy reciprocal markers) видети у: Кемер (Kemmer, 1993).

¹⁹ Овде је – заправо – реч о тзв. контекстуалним реципрочним маркерима (в. одељак 6.2).

6.1. РЕЦИПРОЧНИ МАРКЕРИ У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: ВРСТЕ (НАЧИНИ ОБЕЛЕЖАВАЊА), ЗНАЧЕЊА И ПРИМЕНА

И немачки и српски језик поседују све опције приказане сликом бр. 4, тј. реципрочност могу исказати на све том шемом наведене начине. Иако припадају двома различитим језичким групама, многе одлике реципрочног маркирања се у та два наведена језика подударују. Тако и један и други поседују само по један слаби маркер, а већи број јаких.

Најчешће се примењују следећи маркери:

а) у српском језику:

- «се»²⁰ → једини слаби маркер

- «међусобно», «узајамно» и «један другог(а)»²¹ → јаки маркери

---

²⁰ Тзв. реципрочни маркери могу бити вишезначни. Значи, у српском језику постоје речи и конструкције које се по свом облику поклапају са реципрочним маркерима, али то нису (уп. са: М. Ивић (1961–1962) и М. Риђановић (2003)).

У српском језику најшири спектар значења има слаби маркер «се»:

1. рефлексивно → REFL «се»;
2. реципрочно → RECIP «се»;
3. рефлексивно и/или реципрочно → REFL $\wedge$ / $\vee$ RECIP «се»;
4. пасивно/имперсонално → PASS/IMPERS «се»;
5. дезидеративно и/или облигаторно → DES $\wedge$ / $\vee$ OBL «се»

или

6. може бити без значења, те је у том случају семантички празно и нема никакву синтаксичку улогу → EMPTY «се».

²¹ У српском језику често се употребљава заменичка фраза «један другог(а)», која истовремено представља и јак реципрочни маркер. Ова фраза заправо се састоји од бројева који имају функцију заменица. Оба броја заједно чине неку врсту логичког комплексног субјекта, а с обзиром да је у питању реципроцитет, истовремено и логичког комплексног објекта.

(Наведени јаки реципрочни маркери јесу најчешће употребљавани маркери те врсте у српском језику, али нису и једини.)

б) у немачком језику:

- «sich»²² → једини слаби маркер

- «gegenseitig» и «einander» → јаки маркери

(Наведени јаки реципрочни маркери јесу најчешће употребљавани маркери те врсте у немачком језику, али нису и једини.)

---

²² Као што се већ могло видети на примеру српског језика, дешава се да су тзв. реципрочни маркери вишезначни. Исто је и са немачким језиком. У немачком језику најшири спектар значења има такође слаби маркер «sich». Међутим, спектар значења немачког «sich» није тако разноврстан и само се једним својим делом поклапа са значењима српског маркера «се»:

1. рефлексивно → REFL «sich»;
2. реципрочно → RECIP «sich»;
3. пасивно/имперсонално → PASS/IMPERS «sich»;
4. рефлексивно и/или реципрочно → REFL $\wedge$ / $\vee$ RECIP «се».

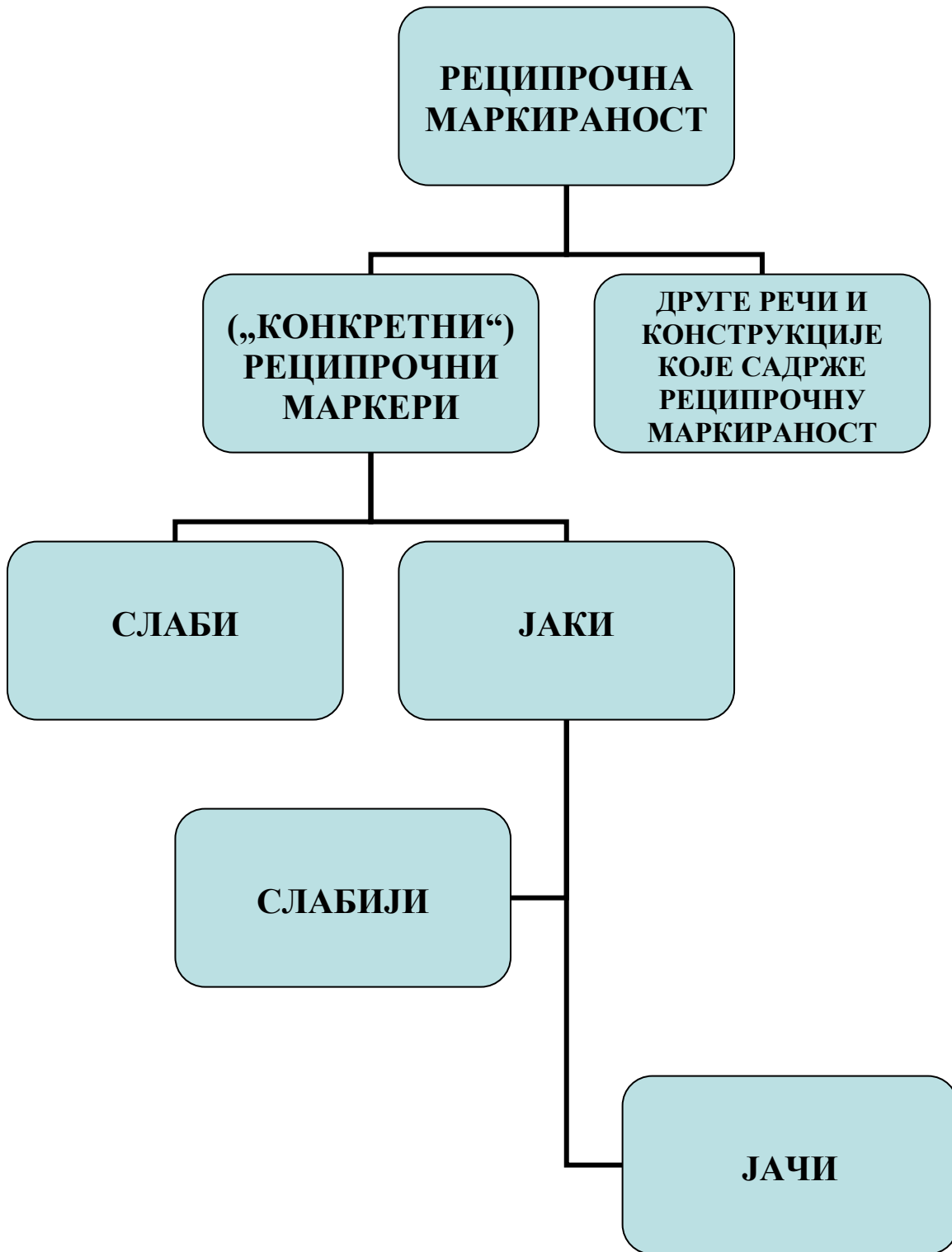
Значи, и у немачком језику такође постоје речи и конструкције које се по свом облику поклапају са реципрочним маркерима, али то нису.

Треба истаћи да се многи реципрочни маркери могу међусобно замењивати, а да се неки чак могу и употребљавати истовремено, тј. комбиновати у једној те истој реченици. Значи, ови маркери се не разликују само по свом гласовном садржају и по дужини саме речи, већ – уосталом – и по својој примени, тј. по својим супститутивним и комбинаторним могућностима. О овоме ће детаљније бити речи у наредном поглављу (→ поглавље бр. 7). Из онога што следи, такође ће се видети да јаки реципрочни маркери у немачком и у српском могу додатно да се групишу у оне нешто слабије и нешто јаче (→ приказано сликом бр. 5).

МАРКЕРИ ЈЕЗИК	СЛАБИ	ЈАКИ		
СРПСКИ	«се»	«међусобно»	«узајамно»	«један другог(а)»
НЕМАЧКИ	«sich»	«gegenseitig»		«einander»

Сл. 5

За немачки и за српски језик важи следећа шема реципрочне маркираности:

Сл. 6

6.2. КРАТАК ЗАКЉУЧАК

О ТЗВ. „ПРАВИМ“ И ДРУГИМ РЕЦИПРОЧНИМ МАРКЕРИМА

Правим реципрочним маркерима у језику могу се сматрати оне морфеме, речи и конструкције чије је прво (тј. основно) значење реципрочно, а – када су ови, тј. прави реципрочни маркери у питању – то је углавном и њихово једино значење. Самим тим, произлази да је најчесталије значење правих реципрочних маркера управо значење реципроцитета. Горе наведени јаки означитељи реципрочности немачког и српског језика спадају баш у те и такве морфеме, речи и конструкције.

Морфеме, речи и конструкције чије се основно, тј. примарно значење не односи на реципроцитет, већ на нешто друго, могу се сматрати реципрочним маркерима у одговарајућем контексту (ситуационом и/или лингвистичком), тј. **контекстуалним реципрочним маркерима** или **контекстуално условљеним реципрочним маркерима**²³. Самим тим, произлази да најфреквентније значење ових реципрочних маркера није значење реципрочности, тј. да њихово значење није у првом реду реципрочно.

Српска морфема «се» и немачка морфема «sich» спадају у прелазни, тј. комбиновани облик између две управо наведене врсте реципрочних маркера, тј. у **прелазне, тј. комбиноване реципрочне маркере**. То значи да на основу неких параметара²⁴ спадају у праве, а на основу неких других пак у контекстуалне

---

²³ То – на пример – могу бити неки фразеологизми (в. у поглављу, тј. одељку 8.1.5.1. овога рада).

²⁴ Главни параметри јесу:

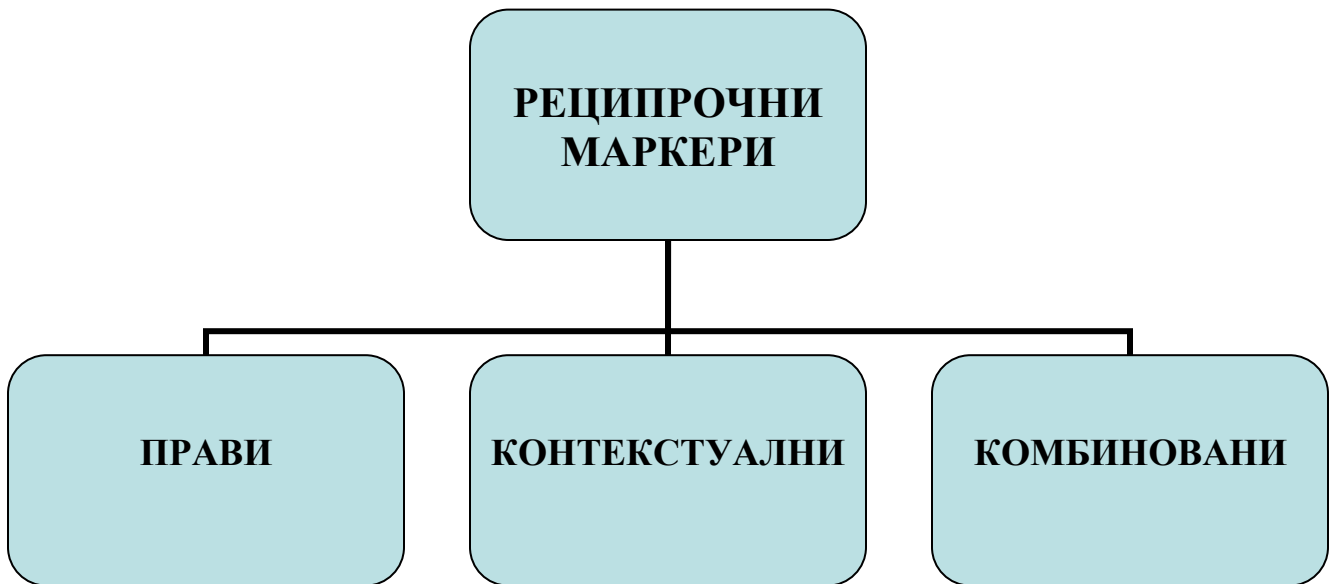
– основно значење морфеме/речи/конструкције

и

– учесталост примене наведене морфеме/речи/конструкције у оквиру (шире) реципрочне конструкције, а ради означавања реципрочности. То значи да одређена морфема/реч или (мања) конструкција морају бити „покретачи“ реципроцитета и/или носиоци реципрочног значења у оквиру шире (реципрочне) конструкције. (→ „Покретач“ реципрочности, па и носилац реципрочног значења, јесте нпр. морфема/маркер «се» када

реципрочне маркере. Конкретно, српско «се» и немачко «sich» имају и друга значења, али се реципрочно значење убраја у једно од њихових основних значења²⁵, што је – наравно – у директној вези са фреквентношћу њихове реципрочне појаве²⁶.

Из онога што је управо представљено у овом одељку следи да се реципрочни маркери могу класификовати и на следећи начин (→ сл. 7):

Сл. 7

стоји у комбинацији са одређеним транзитивним глаголима који имају „реципрочни потенцијал“, тј. могућност да се од њих направи реципрочан глагол. → О овоме видети детаљније у поглављу 8.1.1).

²⁵ Сматра се да је немачко «sich» некада, тј. посматрано дијахроно, било пре свега рефлексивно (в. Кениг и Гаст). Међутим, данашња, тј. актуелна ситуација показује да то више није случај.

²⁶ У оба наведена језика (а то је често случај и са другим, нарочито тзв. европским језицима) споменути параметри углавном корелирају, тј. основно значење одговарајуће морфеме/речи/конструкције у складу је са учесталошћу њихове примене у датом значењу.

7. РЕЦИПРОЦИТЕТ И ВИШЕЗНАЧНОСТ – ВРСТЕ ВИШЕЗНАЧНОСТИ –

Већ из претходних поглавља произлази да у језицима који су у овој дисертацији предмет анализе, али и у многим другим језицима такође, феномен реципроцитета стоји у непосредној вези са појмом вишезначности. Битно је ту чињеницу све време имати на уму, а то ће и експлицитно бити приказано у наставку овога рада, а нарочито када детаљније буде било речи о тзв. slabим реципрочним маркерима у немачком и у српском језику (→ о немачкој морфеми «sich» и српској морфеми «се»). Међутим, полисемичност реципрочних израза није ограничена само на слабе реципрочне маркере у оба наведена језика, већ обухвата и јаке, а – како у једном, тако и у другом језику – задире и у друге сегменте (семантичко-прагматичког) испољавања значења, који свакако увек, тј. нужно стоје у непосредној вези са примењеном синтаксичком структуром, заправо од те синтаксичке структуре често у потпуности – или барем великим делом – зависе.

У наредним одељцима овога поглавља биће представљено на које све начине реципроцитет и вишезначност интерферирају када су у питању српски и немачки језик, те како се та испреплетеност у наведеним језицима испољава. Такође, биће представљени фактори који су при овој анализи узети у обзир (тј. који су за ову анализу релевантни).

Иако је овај докторат усредсређен на српски и на немачки језик, многе особине међусобног односа обележја реципроцитета и обележја вишезначности јесу донекле општег карактера, тј. могу се применити и на многе друге, а пре свега тзв. европске језике.

7.1. ПОЛИСЕМИЈА РЕЦИПРОЧНИХ МАРКЕРА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

7.1.1. ПОЛИСЕМИЈА СЛАБИХ РЕЦИПРОЧНИХ МАРКЕРА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У претходном поглављу (→ одељак 6.1) набројана су сва – у српском и у немачком језику могућа – значења слабих реципрочних маркера. Већ је указано на чињеницу да је у српском језику морфема «се» уједно и (тзв. реципрочни) маркер који има најшири спектар значења. Овде ће вишезначност морфеме «се»²⁷, као и вишезначност морфеме «sich»²⁸, бити приказане у реченичним контекстима, да би се – на основу наведених примера – лакше сагледао семантички опсег споменутих слабих (реципрочних) маркера²⁹.

На први поглед делује да се српска морфема «се» и немачка морфема «sich» подударају. Међутим, у којој мери заправо постоје и разлике између њих, биће показано у овом поглављу.

---

²⁷ Уп.: М. Ивић (1961–1962), М. Риђановић (2003) и Драговић (2012а).

²⁸ В. Драговић (2012а).

²⁹ Приказивање полисемије морфеме «се» у српском језику или морфеме «sich» у немачком језику или било којег другог маркера реципрочности у реченичном контексту, тј. у реченичним контекстима, не сме се поистоветити са полисемијом на нивоу реченице, о којој ће бити речи у одељку 7.2.

7.1.1.1. МАНИФЕСТАЦИЈЕ И СПЕЦИФИЧНОСТИ МАРКЕРА «се»

Примери који следе приказују различите манифестације морфеме «се» у српском језику, као и њена значења.

Пример бр. 1: **REFL «се»**

Марија   **се**   умива.
NOM.SG   **REFL**   3SG.PRES
SUBJ

Пример бр. 2: **RECIP «се»**

Петар   и   Марија   **се**   свађају.
NOM.SG   CONJ   NOM.SG   **RECIP**   3PL.PRES.**RECIP**lex
SUBJ/OBJlog

Пример бр. 3: **REFL $\wedge$ / $\vee$ RECIP «се»**

Поделили   смо   **се**   у   два тима.
PF.GPR.PL.MSC   AUX.1PL   **REFL $\wedge$ / $\vee$ RECIP**   PREP   ACC.PL
1PL.PERF.**REFL $\wedge$ / $\vee$ RECIP**

Пример бр. 4: **PASS/IMPERS «се»**

а) Те књиге   **се**   добро   продају.
NOM.PL   **PASS/IMPERS**   ADV   3PL.PRES

б) У   овим просторијама   **се**   већ   вековима   учи.³⁰
PREP   LOC.PL   **PASS/IMPERS**   ADV   ADV-ODRtemp   3SG.PRES

---

³⁰ Делује да је – када су у питању пасивне конструкције – употреба маркера «се» у српском језику знатно учесталија него употреба еквивалентног маркера «sich» у немачком језику, у којем се учестало (али не увек) за исказивање истоветног семантичког садржаја користе конструкције са заменицом «man» у служби субјекта, те би превод горе наведене српске реченице на немачки имао следећи облик, тј. гласио би:

In diesen Räumen lernt **man** schon jahrhundertlang.

($\hookrightarrow$ Српско «се» је у овом случају заправо „замењено“ немачким «man».)

Пример бр. 5: **DES** $\wedge/\vee$ **OBL** «се»

- а) Петру   **се**   једу   крушке.
DAT.SG   **DES**   3PL.PRES   NOM.PL
- б) Марији   **се**   повраћа.
DAT.SG   **OBL**   3SG.PRES
- в) Петру   **се**   спава.
DAT.SG   **DES** $\wedge/\vee$ **OBL**   3SG.PRES

Пример бр. 6: **EMPTY** «се»

Надам   **се**.
1SG.PRES   **EMPTY**

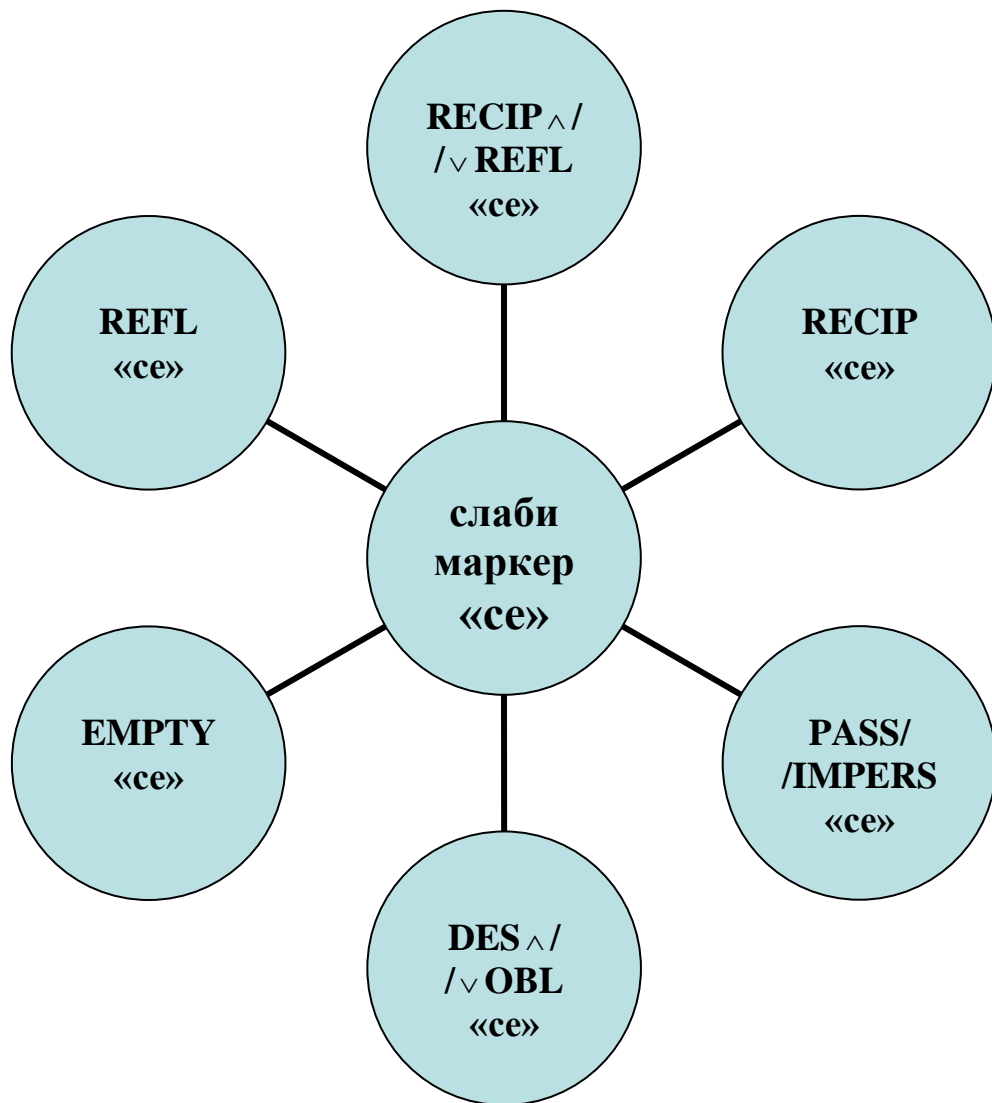
Српско семантички празно «се» заправо представља синтаксички вишак глагола, па самим тим и непотребни вишак у реченици, тј. његово присуство у глаголу и реченици синтаксички није неопходно.

Када би, на пример, неки странац који учи српски рекао *надам*, не знајући да глагол није «надати», већ «надати се», тј. не знајући да треба рећи *надам се*, ипак би га сви говорници српског језика разумели без икаквих потешкоћа. То није случајно, већ је тако управо зато што «се» у овом глаголу није семантички испуњено, а притом и нема никакву синтаксичку функцију у реченици.

Може се можда десити да ће «се», које се још увек налази у склопу глагола «надати се» (и у реченицама се овај глагол може наћи искључиво са «се»), временом престати да се употребљава. То је уобичајено за тзв. процесе граматикализације³¹, који су углавном у директној вези са принципима језичке економије. Тако се, на пример, у данашњој говорној пракси све учесталије може чути *одмарам* уместо *одмарам се*, итд.

---

³¹ Можда би чак – у оваквим случајевима – примереније било рећи да се ради о деграматикализацији. Међутим, аргументовањем овога става би се превазишли оквири ове дисертације, те аутор намерава да о процесима деграматикализације пише неком другом приликом.

Сл. 8

7.1.1.2. МАНИФЕСТАЦИЈЕ И СПЕЦИФИЧНОСТИ МАРКЕРА «sich»

Пример бр. 1: **REFL** «sich»

Maria	wäscht	sich.
<u>NOM.SG</u>	3SG.PRES	<u>REFL</u>
SUBJ		DIR-OBJ/SUBJlog

= Марија се умива.

Пример бр. 2: **RECIP** «sich»

Peter	und	Maria	lieben	sich.
<u>NOM.SG</u>	CONJ	<u>NOM.SG</u>	3PL.PRES	<u>RECIP</u>
SUBJ/OBJlog				DIR-OBJ/SUBJlog

= Петар и Марија се воле.

Пример бр. 3: **PASS/IMPERS** «sich»³²

<u>Die Bücher</u>	verkaufen	sich	gut.
<u>NOM.PL</u>	3PL.PRES	PASS/IMPERS	ADV

= Те књиге се добро продају.

Пример бр. 4: **REFL** $\wedge$ / $\vee$ **RECIP** «sich»

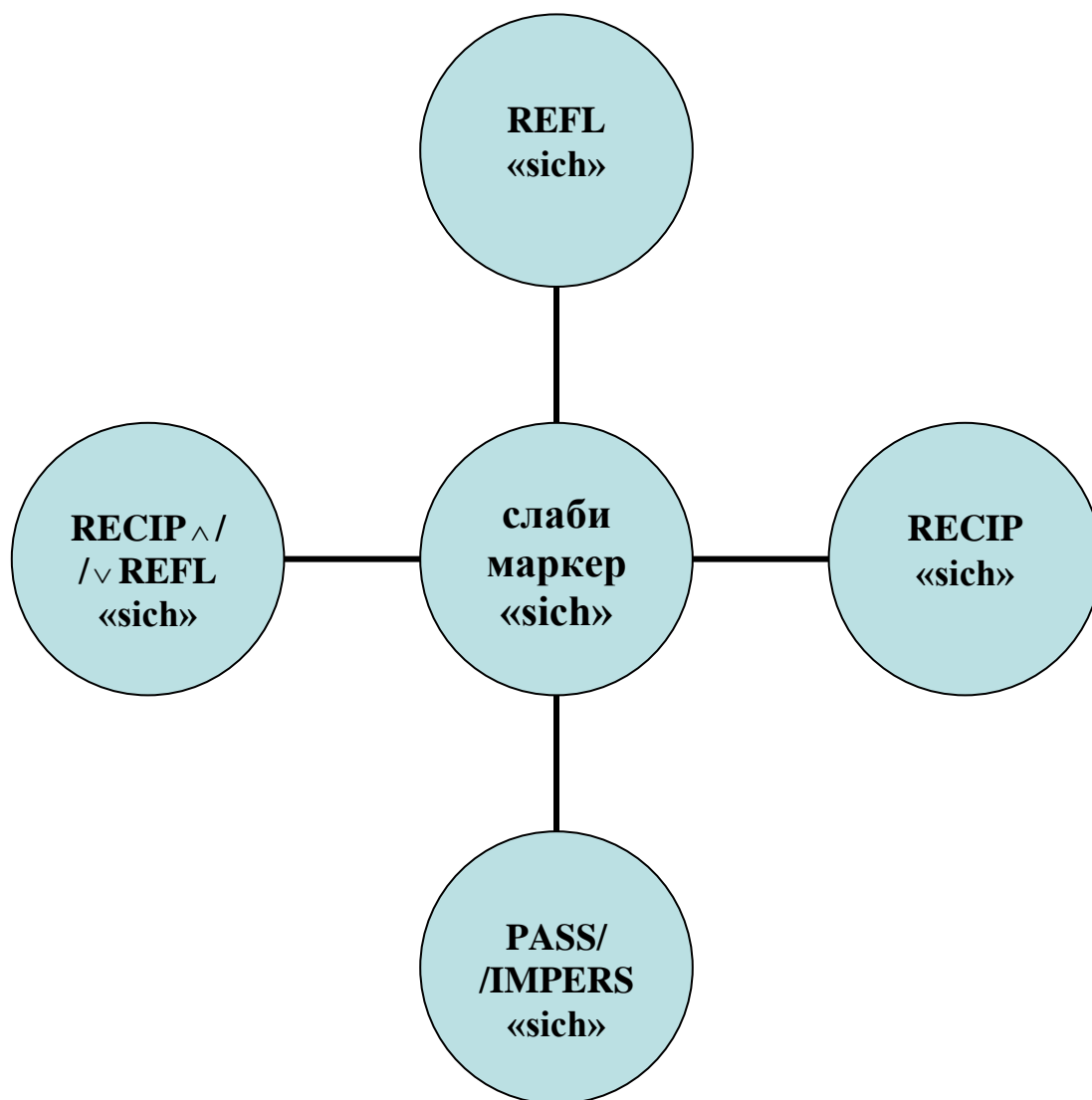
Peter	und	Maria
<u>NOM.SG</u>	CONJ	<u>NOM.SG</u>
SUBJ		

haben	sich	mit	Ivan	bekannt_gemacht.
<u>3PL.PRES.AUX</u>	<u>REFL</u> $\vee$ <u>RECIP</u>	<u>PREP</u>	<u>DAT.SG</u>	<u>PTC-PERF.RECIPlex</u>
	DIR-OBJ/SUBJlog	INDIR-OBJ		
3PL.PERF				

= Петар и Марија су се упознали са Иваном.

³² Контрастивна анализа пасивности и имперсоналности у српском и у немачком језику, због комплексности теме, биће обрађена у оквиру посебног научног рада.

Из приложеног се јасно види да спектар значења немачког «sich» није тако разноврстан као што је то случај са српским «се», те да се «sich» само једним својим делом поклапа са значењима слабог маркера «се» у српском језику. Немачко «sich» може – баш као и српско «се» – бити рефлексивно, реципрочно, рефлексивно и/или реципрочно, или пак пасивно/имперсонално, али не може бити ни дезидеративно ни облигаторно, као што не може бити ни празно.

Сл. 9

**7.1.1.3. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА
СЛАБИХ РЕФЛЕКСИВНИХ И РЕЦИПРОЧНИХ МАРКЕРА
У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

Битно је истаћи да се немачка морфема/лексема «sich» у још једном свом аспекту испољава знатно другачије у односу на српску морфему «се». Када је рефлексивно или реципрочно маркирано, немачко «sich» се мења по лицима и по броју, што није особина српског «се», које је – не само у тим случајевима, већ увек – непроменљиво.

Пример бр. 4а₁: **REFL «sich»** у првом лицу једине

Ich	wasche	mich.
<u>NOM.SG</u>	1SG.PRES	<u>1SG.ACC.REFL-PRON</u>
SUBJ		DIR-OBJ/SUBJlog

= Ја **се/себе** умивам. /Умивам **се/себе**.

↓

= Ја	<u>се/себе</u>	умивам.	/Умивам	<u>се/себе</u> .
SUBJ	REFL-PRON	V	V	REFL-PRON

Пример бр. 4б₁: **REFL «sich»** у првом лицу једине

Ich	verstecke	mich.
<u>NOM.SG</u>	1SG.PRES	<u>1SG.ACC.REFL-PRON</u>
SUBJ		DIR-OBJ/SUBJlog

= Ја **се/себе** сакривам. /Сакривам **се/себе**.

↓

= Ја	<u>се/себе</u>	сакривам.	/Сакривам	<u>се/себе</u> .
SUBJ	REFL-PRON	V	V	REFL-PRON

Примери 4а и 4б приказују праве рефлексивне конструкције, у којима је радња исказана глаголом заиста повратна: субјекат у реченици врши радњу сам над собом, тј. (граматички) директни објекат се заправо односи на субјекат у реченици. Конкретно, у горе наведеним примерима (→ 4а и 4б) особе исказане (граматичким) директним објектом јесу управо исте оне које су већ претходно исказане

реченичним субјектима. Зато субјекат у таквим реченицима заправо истовремено представља и логички објекат, па чак би се смело рећи и „прави“ или „реални“ или „суштински“ објекат, јер субјекат радњу врши над собом, а рефлексивни маркер, тј. рефлексивна заменица је управо тај конституент у реченици који повратно указује, тј. усмерава радњу на субјекат, тј. указује на вршење радње над субјектом. (→ *Неко се/себе умива; Неко се/себе сакрива.*)

Ситуација у немачком и у српском језику јесте веома слична (нарочито уколико бисмо наведене језике упоредили са језицима неких других језичких група или пак породица, који су другачији по својој структури и другачије функционишу). Међутим, што се дубље залази у анализу немачког и српског језика, долази се до закључка да и између ова два језика ипак постоје нека битна размимоилажења. Рефлексивне реченице горе наведеног типа у немачком и у српском језику на први поглед садрже исте елементе и функционишу по истом принципу. Али, разлике постоје:

– У немачком језику егзистира: субјекат (именица или заменица), предикат (нужно глагол) и рефлексивни маркер, тј. рефлексивна заменица у служби директног објекта. У немачкој реченици тај рефлексивни маркер, тј. заменица, у лицу и броју се мора поклапати са лицем и бројем реченичног субјекта (именице или заменице), као и са лицем и бројем реченичног предиката (→ нужно глагола).

– У српском језику такође егзистира субјекат (именица или заменица), који може, али не мора бити исказан. (У немачкој рефлексивној реченици субјекат нужно мора бити исказан.) Затим, српски маркер «се» је непроменљив: не мења се ни по лицима, ни по броју. Међутим, када испољава рефлексивно значење, може бити замењен (такође рефлексивном) варијантом «себе». Немачки језик не допушта никакве супституционе могућности те врсте.

– У српском језику ситуација је најделикатнија када су у питању глаголи који се налазе у реченицама које исказују рефлексивно значење. Поставља се питање да ли те глаголе посматрати као уобичајене транзитивне глаголе (нпр. «умивати») који – у комбинацији са (у овом случају рефлексивним) маркером «се» (тзв. рефлексивном заменицом «себе/се») – дају сложеније рефлексивне глаголе, тј. рефлексивне предикате (нпр. «умивати се»). Ови рефлексивни предикати су у

српском језику могући у свим лицима и у оба броја (→ нпр. *Ja се умивам, Ти се умиваш, Он/Она/Оно се умива, Ми се умивамо, Ви се умивате, Они/Оне/Она се умивају*). У немачком језику – осим када је у питању инфинитив (нпр. «*sich waschen*») – није могуће у реченичном контексту комбиновати глагол и рефлексивни маркер (рефлексивну заменицу) у рефлексивни предикат (→ нпр. *Ich wasche mich, Du wäschst dich* итд.). Из тога се да извести закључак да је српско «се» граматикализованије у односу на немачко «*sich*», а немачко «*sich*» лексикализованије у односу на српско «се». Међутим, то важи пре свега за морфему «се». Већ се српска морфема/лексема «себе» не може сматрати делом предиката рефлексивне реченице чији је она саставни део. То је први од два битна разлога због којег се може тврдити да српски рефлексивни маркер «себе» јесте слабије граматикализован у односу на српско «се». Други разлог који подржава ову тврдњу јесте тај што је «себе» дужа реч у односу на «се», и то не само што се броја графема тиче (што је у овом случају мање битно), већ и што се тиче фонетског/фонемског састава, тј. броја изговорених фонема (→ значи, дужине изговора саме речи). Јер, чини се да су носиоци граматичких обележја (?грамеме) „кратке речи“ и да – уколико то већ нису – имају тенденцију да таквим постану. С друге стране, уколико се упореде маркери, тј. морфеме/лексеми «себе» и «*sich*», тада се да закључити да је ипак немачко «*sich*» лексикализованије у односу на српско «себе». Ову тврдњу подржава и постојање различитих варијанти испољавања немачког «*sich*», које се мења у односу на лице, број и падеж, што није случај када је у питању српско «себе», које се мења само по падежима. Можда ће на први поглед деловати чудно да су као параметри који подржавају већи степен лексикализације наведене управо неке граматичке одлике. Међутим, постојање тих одлика – у овом конкретном случају – не игра никакву улогу на синтаксичком нивоу, па не утиче ни на семантику саме синтагме и/или реченице (на семантику на реченичном нивоу), већ искључиво на семантику на нивоу саме речи, тј. на семантичку испуњеност саме лексеме³³.

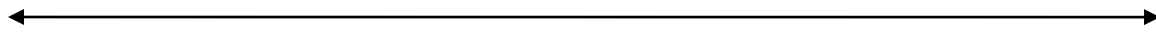
---

³³ Примери:

а) Ich wasche **mich**, nicht **dich**.

= Ја умивам **себе**, (а) не **тебе**.

«се»

«себе»

«sich»

Сл. 10

Примери који следе подржавају горе наведене тврдње и чине их очитим.

Пример бр. 4а.2: **REFL «sich»** у првом лицу једине

Ich	wasche	mich.
<u>NOM.SG</u>	<u>1SG.PRES</u>	<u>1SG.ACC.REFL-PRON</u>
SUBJ	PRED	DIR-OBJ/SUBJlog

= Ја се умивам. / Умивам се.
 SUBJ PRED PRED

= Ја себе умивам. / Умивам себе.
 SUBJ ¬PRED ¬PRED

= Ја **себе** умивам. / Умивам **себе.**
 SUBJ DIR-OBJ/SUBJlog PRED PRED DIR-OBJ

Пример бр. 4б.2: **REFL «sich»** у првом лицу једине

Ich	verstecke	mich.
<u>NOM.SG</u>	<u>1SG.PRES</u>	<u>1SG.ACC.REFL-PRON</u>
SUBJ	PRED	DIR-OBJ/SUBJlog

= Ја се сакривам. / Сакривам се.
 SUBJ PRED PRED

= Ја себе сакривам. / Сакривам себе.
 SUBJ ¬PRED ¬PRED

= Ја **себе** сакривам. / Сакривам **себе.**
 SUBJ DIR-OBJ/SUBJlog PRED PRED DIR-OBJ

Реченица би била подједнако јасна и када би се говорило *Ја умивам мене, (а) не тебе*, као што је то случај у немачком језику.

б) Ich wasche **dich**, nicht **mich**.

= Ја умивам **тебе**, (а) не **себе**.

И ова реченица би била подједнако јасна и када би се говорило *Ја умивам тебе, (а) не мене*, као што је то случај у немачком језику.

Пример бр. 4а.3: **REFL «sich»** у првом лицу једине

Ich	wasche	mich.
<u>NOM.SG</u>	<u>1SG.PRES</u>	<u>1SG.REFL</u>
SUBJ	→	PRED

Пример бр. 4б.3: **REFL «sich»** у првом лицу једине

Ich	verstecke	mich.
<u>NOM.SG</u>	<u>1SG.PRES</u>	<u>1SG.REFL</u>
SUBJ	→	PRED

Пример бр. 5а: **RECIP «sich»** у првом лицу једине

Ich	habe	mich	gestern	geschlagen.
<u>NOM.SG</u>	<u>1SG.PRES.AUX</u>	<u>1SG.RECIP</u>	ADV	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		DIR-OBJ		

= Јуче сам се по/тукао /по/тукла. → значење: Учествовао /Учествовала сам у тучи.

Пример бр. 5б: **RECIP «sich»** у првом лицу једине

Ich	habe	mich	gestern	mit	Peter	geschlagen.
<u>NOM.SG</u>	<u>1SG.PRES.AUX</u>	<u>1SG.RECIP</u>	ADV	PREP	DAT	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		DIR-OBJ				

= Јуче сам се по/тукао /по/тукла с Петром.

Немачки примери 5а и 5б приказују реципрочне конструкције (реченице), у којима је радња исказана глаголом реципрочна (тј. узајамно-повратна). Реченични субјекат (у реченицама 5а и 5б заменица «ich») не врши радњу сам над собом, тј. (граматички) директни објекат (→ «mich») не односи се на субјекат у реченици. По функцији речи у реченици, «mich» заузима граматичку позицију директног објекта, али је логички објекат (тј. „прави“ или „реални“ или „суштински“ објекат) заправо неко друго – у кон/тексту познато или непознато – лице. (→ У примеру 5а та особа није исказана, а у реченици 5б јесте.) Значи, у наведеним реченицама се

граматички директни објекат не поклапа са правим, тј. логичким објектом, већ само указује на чињеницу да је реченични субјекат учествовао у реципрочној акцији/ситуацији.

Већ се из до сада приказаног може закључити да између рефлексивности и реципрочности, како у српском, тако и у немачком језику, постоји нераскидива спона. У оба наведена језика се истим лексичким и граматичким /лексичко-граматичким средствима исказују и феномен рефлексивности и феномен реципрочности, при чему исти реченични елементи, који су унутар неке реченице истоветно распоређени (→ мисли се на редослед речи у реченици), међусобно стоје у другачијим логичким и семантичким /логичко-семантичким односима. На начин перципирања тих узајамних односа, тј. на то да ли ће се нека реченица протумачити рефлексивно или реципрочно, утиче шири лингвистички или ситуациони контекст, тј. прагматички фактори.

Даљи примери такође доказују управо изнету теорију.

Пример бр. 6: **REFL** «**sich**» у другом лицу једнине

Hast	du	dich	heute	schon	gewaschen?
<u>2SG.PRES.AUX</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>2SG.ACC.REFL-PRON</u>	ADV	ADV	<u>PTC-PERF</u>
	SUBJ	DIR-OBJ			
2SG.PERF					

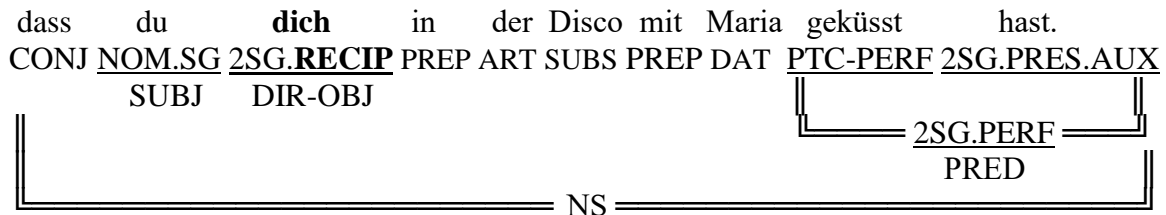
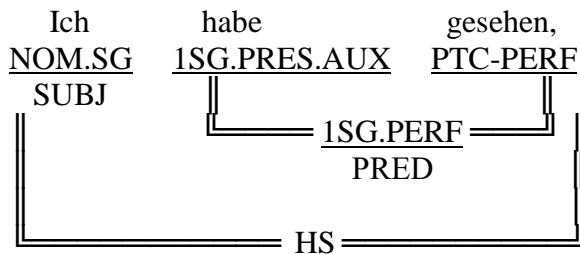
= Да ли си се (ти) данас већ умио/умила?

Пример бр. 7а: **RECIP** «**sich**» у другом лицу једнине

Du	hast	dich	schon	wieder	(mit	ihm)	geschlagen?
<u>NOM.SG</u>	<u>2SG.PRES.AUX</u>	<u>2SG.RECIP</u>	ADV	ADV	PREP	PERS-PRON	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		DIR-OBJ					
2SG.PERF							

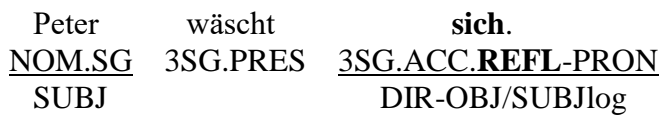
= Опет си се по/тукао /по/тукла (с њим)?

Пример бр. 76: **RECIP** «**sich**» у другом лицу једнине

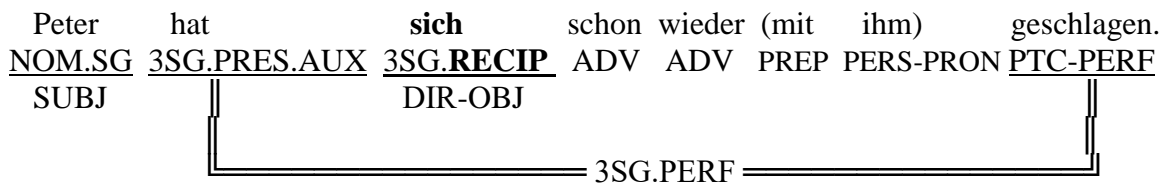
= Видео/Видела сам да си се у дискотеци љубио са Маријом.

Пример бр. 8: **REFL** «**sich**» у трећем лицу једнине

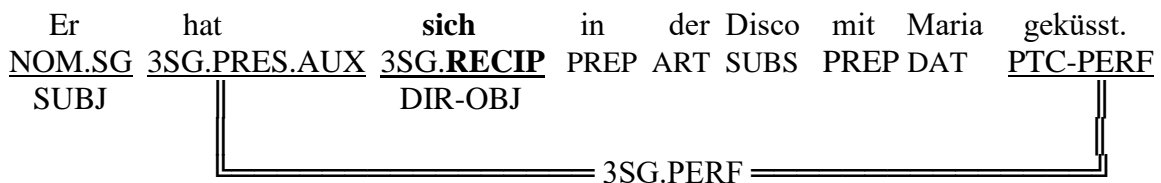
= Петар се умива.

Пример бр. 9а: **RECIP** «**sich**» у трећем лицу једнине

= Петар се опет по/тукао (с њим).

Пример бр. 9б: **RECIP** «**sich**» у трећем лицу једнине

= Он се у дискотеци љубио са Маријом.

Пример бр. 10а: **REFL «sich»**³⁴ у првом лицу множине

Wir	waschen	uns.
<u>NOM.PL</u>	<u>1PL.PRES</u>	<u>1PL.ACC.REFL-PRON</u>
SUBJ		DIR-OBJ

= Умивамо се.

Пример бр. 10б: **REFL «sich»** у првом лицу множине

Wir	verstecken	uns.
<u>NOM.PL</u>	<u>1PL.PRES</u>	<u>1PL.ACC.REFL-PRON</u>
SUBJ		DIR-OBJ

= Сакривамо се.

Пример бр. 11а: **RECIP «sich»** у првом лицу множине

Wir	haben	uns	gestern	geschlagen.
<u>NOM.PL</u>	<u>1PL.PRES.AUX</u>	<u>1PL.RECIP</u>	ADV	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		DIR-OBJ		
1PL.PERF				

= Јуче смо се по/тукли /по/тукле.

Пример бр. 11б: **RECIP «sich»** у првом лицу множине

Wir	haben	uns	gestern	mit	Peter	geschlagen.
<u>NOM.PL</u>	<u>1PL.PRES.AUX</u>	<u>1PL.RECIP</u>	ADV	PREP	DAT	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		DIR-OBJ				
1SG.PERF						

= Јуче смо се по/тукли /по/тукле са Петром.

³⁴ У овом примеру (→ пример 10а) и у следећем (→ пример 10б) рефлексивно тумачење је примарно, али је могуће и реципрочно тумачење, тј. да се лица о којима се ради умивају, тј. сакривају међусобно. То важи и за реченице под 12а и 12б, као и за оне под 14а и 14б. Међутим, вероватније је да би се – уколико се мисли на реципрочну семантику наведених реченица – у истим употребио и неки од јаких реципрочних маркера једног, тј. другог језика. (Напомена: Мора се истаћи да су овакве двозначности могуће искључиво у реченицама у којима постоји множински субјекат.)

Пример бр. 12а: **REFL «sich»** у другом лицу множине

Ihr	wascht	euch.
<u>NOM.PL</u>	<u>2PL.PRES</u>	<u>2PL.ACC.REFL-PRON</u>
SUBJ		DIR-OBJ

= Умивате се.

Пример бр. 12б: **REFL «sich»** у другом лицу множине

Ihr	versteckt	euch.
<u>NOM.PL</u>	<u>2PL.PRES</u>	<u>2PL.ACC.REFL-PRON</u>
SUBJ		DIR-OBJ

= Сакривате се.

Пример бр. 13а: **RECIP «sich»**³⁵ у другом лицу множине

Ihr	habt	euch	gestern	geschlagen.
<u>NOM.PL</u>	<u>2PL.PRES.AUX</u>	<u>2PL.RECIP</u>	ADV	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		DIR-OBJ		
2PL.PERF				

= Јуче сте се по/тукли /по/тукле.

Пример бр. 13б: **RECIP «sich»** у другом лицу множине

Ihr	habt	euch	gestern	mit	Peter	geschlagen.
<u>NOM.PL</u>	<u>2PL.PRES.AUX</u>	<u>2PL.RECIP</u>	ADV	PREP	DAT	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		DIR-OBJ				
2PL.PERF						

= Јуче сте се по/тукли /по/тукле с Петром.

---

³⁵ У примеру 13а, тумачење реченице јесте пре свега реципрочно (вероватноћа да неко сам себе туче је минимална), али није јасно да ли су се личности које се подразумевају под реченичним множинским субјектом тукле међусобно или с неком другом /неким другим особама. Таква вишезначност је у реченицама које имају конструкцију као пример 13б апсолутно немогућа.

Пример бр. 14а: **REFL** «**sich**» у трећем лицу множине

Die Kinder waschen **sich**.
NOM.PL 3PL.PRES 3PL.ACC.REFL-PRON
SUBJ DIR-OBJ

= Деца се умивају.

Пример бр. 14б: **REFL** «**sich**» у трећем лицу множине

Die Kinder verstecken **sich**.
NOM.PL 3PL.PRES 3PL.ACC.REFL-PRON
SUBJ DIR-OBJ

= Деца се сакривају.

Пример бр. 15а: **RECIP** «**sich**» у трећем лицу множине

Ivan und Mario haben **sich** gestern geschlagen.
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES.AUX 3PL.RECIP ADV PTC-PERF
NOM.PL DIR-OBJ
SUBJ 3PL.PERF

= Иван и Марио су се јуче по/тукли.

Пример бр. 15б: **RECIP** «**sich**» у трећем лицу множине

Sie haben **sich** gestern mit Peter geschlagen.
NOM.PL 3PL.PRES.AUX 3PL.RECIP ADV PREP DAT PTC-PERF
SUBJ DIR-OBJ
3PL.PERF

= Јуче су се по/тукли /по/тукле са Петром.

Горе наведени примери, баш као и табеле које следе (→ слике 11, 12, 13 и 14), показују да се немачки слаби реципрочни маркер «**sich**» мења по лицима и по броју (баш као и немачки рефлексивни маркер «**sich**»), тј. да има различите облике испољавања, али и да се наведени облици функционално³⁶ (у свим лицима једнине

³⁶ Поставља се питање: да ли у потпуности?

и множине) подударају са српским маркером «се» (било рефлексивним «се»/«себе», било реципрочним «се»).

Већ је речено да у немачком језику – осим када је у питању инфинитив (нпр. «*sich waschen*», «*sich verstecken*» итд.) – **није могуће** у реченичном контексту комбиновати глагол и рефлексивни маркер (рефлексивну заменицу) у рефлексивни предикат (→ нпр. *Ich wasche /verstecke mich, Du wäscht /versteckst dich* итд.). Значи, ***wasche mich /verstecke mich, wäscht dich /versteckst dich*** итд. не могу представљати предикате. Такође је речено да се из тога може извести закључак да је српско «се» граматикализованије у односу на немачко «*sich*», а немачко «*sich*» лексикализованије у односу на српско «се». Из свега наведеног намеће се следеће питање: Да ли онда немачко «*sich*» (тј. сви његови појавни облици /све његове парадигме) заиста представља слаби рефлексивни или пак реципрочни маркер? Делује да да, а нарочито када маркер «*sich*» бива упоређен са јаким маркерима немачког језика (о чему ће бити речи у поглављима која следе). Међутим, на основу до сада изнетих чињеница, а контрастирањем немачког маркера «*sich*» и српског маркера «се»/«себе», може се већ у овој фази дисертације – између осталог – са сигурношћу извести и закључак да је немачко «*sich*» (иако слаби маркер) свакако јаче лексикализовано у односу на српско «се» (што се никако не може тврдити и за облик «себе»³⁷). Јер, што је распон значења неке морфеме/речи/лексема/фразе/конструкције већи, тј. што има више значења, она је утолико слабије маркирана. Другим речима: што је неки маркер вишезначнији, утолико је слабији. (→ Значи, полисемичност је (између осталог) критеријум за одређивање јачине неког маркера!)

Све варијанте/парадигме слабих реципрочних маркера у српском и у немачком језику нужно су у акузативу и увек заузимају граматичку позицију директног објекта у реченици. Варијанте слабих рефлексивних маркера у немачком

---

³⁷ Чак насупротив српском маркеру «се», српско «себе» јесте изразито лексикализовано и фунгира као самостални реченични конституент, чак је још лексикализованије у односу на немачко «*sich*»: распон значења српског «себе» је шири у односу на семантику коју може имати немачка морфема/лексема «*sich*», чији је спектар значења у овој дисертацији већ приказан (в. стр. 41 → фуснота 22, као и стр. 51).

језику могу бити и у дативу, а то је најочљивије код 1. и 2. лица једнине, када те парадигме имају и другачији облик у дативу у односу на облик у акузативу → *mir*, *dir*).

На основу многобројних, горе наведених примера, можемо приказати следеће табеле. (Такође треба напоменути да ћемо се у даљем тексту поново враћати на горе наведене реченице, нарочито на оне код којих постоји множински субјекат, јер се управо у тим и таквим реченицама јавља полисемичност на реченичном нивоу.)

ОБЛИЦИ РЕФЛЕКСИВНОГ МАРКЕРА «се»	1. лице	2. лице	3. лице
ЈЕДНИНА	«се»/«себе»	«се»/«себе»	«се»/«себе»
МНОЖИНА	«се»/«себе»	«се»/«себе»	«се»/«себе»

Сл. 11

ОБЛИЦИ РЕФЛЕКСИВНОГ МАРКЕРА «sich»	1. лице	2. лице	3. лице
ЈЕДНИНА	«mir» «mich»	«dir» «dich»	«sich»
МНОЖИНА	«uns»	«euch»	«sich»

Сл. 12

ОБЛИЦИ РЕЦИПРОЧНОГ МАРКЕРА «се»	1. лице	2. лице	3. лице
ЈЕДНИНА	«се»	«се»	«се»
МНОЖИНА	«се»	«се»	«се»

Сл. 13

ОБЛИЦИ РЕЦИПРОЧНОГ МАРКЕРА «sich»	1. лице	2. лице	3. лице
ЈЕДНИНА	«mich»	«dich»	«sich»
МНОЖИНА	«uns»	«euch»	«sich»

Сл. 14

7.2. РЕФЛЕКСИВНО-РЕЦИПРОЧНА И РЕЦИПРОЧНО-РЕЦИПРОЧНА ПОЛИСЕМИЈА НА НИВОУ РЕЧЕНИЦЕ У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Две врсте полисемије, а које се односе на феномен реципроцитета, могуће су на реченичном нивоу, и то како у српском, тако и у немачком језику, а оне зависе од значења, тј. од улоге слабог маркера (од «се» у српском, тј. од слабог маркера «sich» у немачком језику):

- рефлексивно-реципрочна полисемија и
- реципрочно-реципрочна полисемија.

Како рефлексивно-реципрочна, тако и реципрочно-реципрочна полисемија на нивоу реченице, у српском језику је могућа искључиво у оним реченицама у којима се појављује само слаби маркер «се», а у немачком језику искључиво у оним реченицама у којима се појављује само слаби маркер «sich».

Значи, и српски и немачки језик спадају у језике у којима је могућа како рефлексивно-реципрочна полисемија, тако и реципрочно-реципрочна полисемија на нивоу реченице. Већ Беренс истиче да се постојање рефлексивно-реципрочне полисемије као посебне врсте вишезначности не подразумева, тј. да није могуће у свим језицима (в. Беренс, 2007). (→ Ова врста вишезначности, дакле, није универзална.)

Реципрочно-реципрочна полисемија на нивоу реченице се – баш као и рефлексивно-реципрочна полисемија на нивоу реченице – не подразумева, тј. такође није могућа у свим језицима. Уколико је реципрочно-реципрочна полисемија на нивоу реченице могућа, нужно морају постојати два могућа тумачења датих реченица:

- 1) континуирано тумачење,
као и
- 2) дисконтинуирано тумачење.

Уколико се реципроцитет у некој реченици која садржи само слаби маркер тумачи континуирано³⁸, у питању је смисаоно континуирана реципрочна конструкција/реченица. Када се реципроцитет у некој синтаксички континуираној реченици која садржи само слаби маркер тумачи дисконтинуирано, тада је у питању смисаоно дисконтинуирана реципрочна конструкција/реченица. Значи, смисаоно континуирана и дисконтинуирана реципрочна конструкција/реченица могу на први поглед деловати идентично, тј. могу се подударати по својој структури, форми, а да се притом значења тих реченица разликују, тј. да постоје различита тумачења истих конструкција/реченица. Да се закључити да различита тумачења реченица, тј. значење конкретне реченице као синтаксичке структуре, зависи управо од ширег лингвистичког и/или ситуационог контекста, тј. од семантичких и прагматичких фактора.

---

³⁸ Континуираним и дисконтинуираним реципрочним конструкцијама – с обзиром на комплексност теме – биће посвећено посебно поглавље овога рада (→ поглавље 8.3.). Међутим, већ је у овој фази неопходно упознати се са основним тумачењима ових појмова.

У континуираним реципрочним реченицама исказани или неисказани субјекат обухвата све учеснике реципрочне акције или реципрочног стања. Зато субјекат мора обухватати минимум два члана реципрочне радње (= акције) или стања, тј. субјекат мора бити у множини.

У дисконтинуираним реципрочним реченицама „једна страна“ реципрочне ситуације заузима место (граматичког) субјекта у реченици, док „друга страна“ заузима место (граматичког) објекта, при чему тај (граматички) објекат може, али не мора бити исказан.

Реченице које следе јесу примери за горе наведене врсте вишезначности:

Пример бр. 1:

Маша и Марија **се** чешљају.³⁹

= Mascha und Maria kämмен **sich**.

Маша	и	Марија	се	чешљају.
Mascha	und	Maria	sich	kämmen
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	REFL ∨ RECIP	3PL.PRES
	SUBJ			

Могуће интерпретације⁴⁰:

1. рефлексивно: И Маша и Марија се чешљају, тј. свако себе чешља.
($\hookrightarrow$ REFL «се»/«sich»)
2. реципрочно: Маша и Марија се чешљају међусобно. ($\rightarrow$ RECIP «се»/«sich»)
($\hookrightarrow$ реципрочно континуирано тумачење)

Наведени пример ($\rightarrow$ пример бр. 1) не дозвољава никакве даље интерпретације.

---

³⁹ Већ је споменуто да ће се – с обзиром на то да је овај докторат написан на српском језику – увек прво наводити примери на српском, а тек потом на немачком језику. Такође, при самом контрастирању, а зарад лакшег упоређивања, тј. ради једноставнијег уочавања сличности и разлика између наведених језика, немачки примери ће се увек наводити непосредно испод српских примера, следећи притом редослед речи примера на српском језику, без обзира на то да ли је тај редослед речи уобичајен за немачки језик или не.

⁴⁰ Могуће интерпретације ће увек бити навођене по редоследу вероватноће тумачења одређене реченичне конструкције, тј. најфреквентнија асоцијација је свакако и најуобичајенија. Та интерпретација сматраће се основним тумачењем и биће увек прва наведена. Тако је у реченици *Маша и Марија се чешљају* основно тумачење рефлексивно, тј. да свако чешља управо себе, те је наведено под редним бројем 1. Мање је вероватно да се Маша и Марија чешљају међусобно, те је ово реципрочно тумачење стављено под редни број 2.

По томе се овај пример (→ пример бр. 1) разликује од наредног, који дозвољава и трећу интерпретацију.

Пример бр. 2:

Петар и Марија **се** љубе.

= Peter und Maria küssen **sich**.

Петар	и	Марија	се	љубе.
Peter	und	Maria	sich	küssen
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	REFL ∨ RECIP	3PL.PRES
	SUBJ			

Могућа тумачења:

1. реципрочно: Петар и Марија се међусобно љубе. (→ RECIP «се»/«sich»)
($\perp$ реципрочно континуирано тумачење)
($\perp$ континуирана реципрочна конструкција/реченица)
2. реципрочно, али дисконтинуирано: Петар и Марија се љубе, али не међусобно.
($\perp$ → RECIP «се»/«sich»)
($\perp$ дисконтинуирана реципрочна конструкција/реченица)
- ?3. рефлексивно⁴¹: Свако себе љуби: Петар себе, Марија себе.
($\perp$ → REFL «се»/«sich»)

На примеру горе наведене реченице (→ пример бр. 2) биће приказано како њено значење може бити сужено, тј. како се интерпретација реченице своди на само једну могућност, а у овом случају на континуирано реципрочно тумачење. У српској реченици се може додати јак реципрочни маркер, нпр. «међусобно» или «узајамно», или пак заменити «се» такође јаким реципрочним маркером, варијантом «једно друго». У немачкој реченици постоји истоветна могућност: може се додати јак реципрочни маркер, нпр. «gegenseitig», или пак заменити «sich»

---

⁴¹ Рефлексивно тумачење овог примера може на први поглед деловати помало чудно. Међутим, треба замислити нпр. следећу ситуацију: Петар и Марија су мала деца која су се, играјући, сударила, те свако љуби своју руку и додирује место на глави које боли.

такође јаким реципрочним маркером, варијантом «einander». Српски реципрочни маркери «међусобно» и «узајамно», као и немачко «gegenseitig», могу се посматрати двојачо:

- као конкретизатори (→ елементи који у потпуности разјашњавају значење претходно наведеног слабог маркера у реченици указујући на његову реципрочност, тј. на његово реципрочно значење. С обзиром на то да су ти елементи/конкретизатори⁴² у овом случају и сами носиоци реципрочног значења, они не би могли стајати у наведеним реченичним конструкцијама уколико би слаби маркери у истим тим реченицама имали неко друго значење. Све у свему, применом наведених јаких маркера негира се полисемија, тј. уклања могућност полисемичности претходно вишезначне (двосмислене или чак тросмислене) реченице.);
- као интензификатори (→ елементи који, као носиоци реципрочног значења, наглашавају реципрочност саме, тј. целокупне реченице. Њиховом применом се, као што и сама реч каже, интензификује, тј. фокусира на реченичну реципрочну семантику.).

Пример бр. 3:

Петар и Марија **се међусобно** љубе. / Петар и Марија **се** љубе **међусобно**.⁴³
 = Петар и Марија **се узајамно** љубе. / Петар и Марија **се** љубе **узајамно**.
 = Peter und Maria küssen **sich gegenseitig**.

Петар	и	Марија	се	међусобно	љубе.
Петар	и	Марија	се	узајамно	љубе.
Peter	und	Maria	sich	gegenseitig	küssen
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	RECIP	RECIP	3PL.PRES
SUBJ					

⁴² Српски прилози «међусобно» и «узајамно», као и немачки прилог «gegenseitig».

⁴³ О редоследу навођења реципрочних маркера унутар реченичне конструкције биће речи у посебном раду.

Пример бр. 4:

Петар и Марија **једно друго** љубе. / Петар и Марија љубе **једно друго**.

= Peter und Maria küssen **einander**.

Петар	и	Марија	једно друго	љубе.
Peter	und	Maria	einander	küssen
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	RECIP	3PL.PRES
SUBJ				

Наведени примери (→ примери бр. 3 и бр. 4) управо доказују оно што је поменуто на странама 42 и 43 ове дисертације, а то је да се код јаких реципрочних маркера може направити градација с обзиром на њихову јачину, тј. да међу јаким реципрочним маркерима (у оба наведена језика) постоје они који су „мало слабији“ или пак „мало јачи“. То показује и чињеница да јаки реципрочни маркери «међусобно» и «узајамно» захтевају и присуство слабог реципрочног маркера «се» у српској реченици. Такође, јак реципрочни маркер «gegenseitig» изискује присуство слабог реципрочног маркера «sich» у немачкој реченици. Јак реципрочни маркер, заменичка фраза «један другог(а)», као ни његов немачки парњак, заменица «einander», не захтевају присуство слабог реципрочног маркера, већ су семантички довољно „јаки“ да би стајали самостално.

Потребно је обратити пажњу и на следеће примере:

Пример бр. 5:

Петар и Иван **се** туку.

= Peter und Ivan prügeln **sich**.

Петар	и	Иван	се	туку.
Peter	und	Ivan	sich	prügeln
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	REFL ∨ RECIP	3PL.PRES
SUBJ				

Могуће интерпретације:⁴⁴

1. реципрочно: Петар и Иван се међусобно туку. (→ RECIP «се»/«sich»)
(^L Ова реципрочна конструкција је континуирана.)
2. реципрочно, али дисконтинуирано: Петар и Иван се туку, али не међусобно, већ са неком другом особом или неким особама. → Зато је ова реципрочна конструкција дисконтинуирана. (→ RECIP «се»/«sich»)
- ?3. рефлексивно: Свако себе туче: Петар себе, а Иван себе. (→ REFL «се»/«sich»)

Уколико се горе наведеним реченицама (→ примеру бр. 5) дода неки јак реципрочни маркер, нпр. српској реченици прилози «међусобно» или «узајамно», а немачкој реченици прилог «gegenseitig», значење реченице ће бити сужено, и то тако да се интерпретација реченице своди на само једну могућност, а у овом случају на реципрочно тумачење.

Треба упоредити следеће примере (→ примере бр. 3 и 6).

Пример бр. 6:

Петар и Иван **се међусобно** туку. / Петар и Иван **се** туку **међусобно**.

= Петар и Иван **се узајамно** туку. / Петар и Иван **се** туку **узајамно**.

= Peter und Ivan prügeln **sich gegenseitig**.

Петар	и	Иван	се	међусобно	туку.
Петар	и	Иван	се	узајамно	туку.
Peter	und	Ivan	sich	gegenseitig	prügeln
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	RECIP	RECIP	3PL.PRES
	SUBJ				

---

⁴⁴ Уколико су две реципрочне ситуације подједнако вероватне, континуирано тумачење ће бити наведено прво.

Пример бр. 3:

Петар и Марија **се међусобно** љубе. / Петар и Марија **се** љубе **међусобно**.

= Петар и Марија **се узајамно** љубе. / Петар и Марија **се** љубе **узајамно**.

= Peter und Maria küssen **sich gegenseitig**.

Петар	и	Марија	се	међусобно	љубе.
Петар	и	Марија	се	узајамно	љубе.
Peter	und	Maria	sich	gegenseitig	küssen
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	RECIP	RECIP	3PL.PRES
	SUBJ				

Када се реченице под бројем 6 упореде са реченицама под бројем 3, делује да је ситуација у оба наведена примера истоветна⁴⁵.

Међутим, то је само привидно тако. Управо овде долазе до изражаја прагмалингвистички фактори.

Када се чује реченица *Петар и Марија се љубе* / *Peter und Maria küssen sich*, тада је уобичајена, тј. прва асоцијација да се они љубе међусобно⁴⁶. То је показала спроведена анкета. Зато у таквој ситуацији реципрочни маркери «међусобно», «узајамно» или немачко «gegenseitig» углавном и нису неопходни. У реченицама *Петар и Марија се међусобно* љубе, *Петар и Марија се узајамно* љубе и *Peter und Maria küssen sich gegenseitig* ови јаки реципрочни маркери најчешће имају улогу интензификатора, тј. употребљавају се када неко настоји да нагласи да се управо Петар и Марија љубе међусобно, а не Петар са особом X, а Марија са особом Y. Значи, говорнику је циљ да истакне да се управо Петар и Марија љубе међусобно, па то слушаоцу/слушаоцима наглашава, јер је – по мишљењу говорника – евидентно дошло до једне неочекиване ситуације.

За разлику од тога (→ употребе јаких реципрочних маркера у наведеним реченицама, тј. у примеру бр. 3), у реченицама *Петар и Иван се међусобно туку*, *Петар и Иван се узајамно туку* и *Peter und Ivan prügeln sich gegenseitig* (→ пример бр. 6), ови јаки реципрочни маркери јесу углавном неопходни, јер прва асоцијација

⁴⁵ Аутор сматра да је, зарад боље прегледности, овде потребно поново приказати пример бр. 3.

⁴⁶ Осим уколико неко зна да су, на пример, Петар и Марија брат и сестра.

реченице без јаког реципрочног маркера (→ *Петар и Иван се туку / Peter und Ivan prügeln sich*) није нужно да се они туку међусобно. Заправо, спроведена анкета је показала да испитаници сматрају да је вероватноћа подједнака: могуће је да се туку међусобно, а исто тако је могуће и да се туку са неком другом, тј. трећом особом или другим особама. Зато у овом случају наведени јаки маркери немају улогу интензификатора, већ конкретизатора: њиховом употребом постаје јасно да се ради о међусобности/узајамности вршења радње између у реченицама наведених субјеката, тј. између чланова сложеног/ субјекта у плуралу.

Овакве двосмислене/вишесмислене ситуације могуће су само када су у питању континуиране реципрочне конструкције. Иначе, наведени јаки маркери «међусобно», «узајамно», «узајмице» итд. и немачко «gegenseitig» могу се примењивати управо и искључиво у континуираним реципрочним конструкцијама са множинским субјектом (једноставним или сложеним).

Континуиране реципрочне реченице (→ попут нпр. *Петар и Марија се љубе / Peter und Maria küssen sich* и попут нпр. *Петар и Иван се туку / Peter und Ivan prügeln sich*) могуће је интерпретирати континуирано (→ тј. да се Петар и Марија љубе међусобно и да се Петар и Иван туку међусобно) и дисконтинуирано⁴⁷ (→ Петар се љуби са особом X, а Марија се љуби са особом Y, а Петар и Иван се туку са неком другом особом или другим особама), док је дисконтинуиране реципрочне реченице могуће тумачити искључиво континуирано (→ *Петар се жени Маријом.*).

Такође, значење полазних реченица (→ реченица под бројем 5) може бити сужено, тј. сведено на искључиво реципрочну интерпретацију, и то тако што ће слаби реципрочни маркери «се» и «sich» бити замењени јаким реципрочним маркерима: српском заменичком фразом «један другог(а)» или немачком заменицом «einander».

---

⁴⁷ Потребно је разликовати континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције/реченице у односу на континуирана и дисконтинуирана реципрочна тумачења одређених реченица или синтагми.

Пример бр. 7:

Петар и Иван **један другог(а)** туку. / Петар и Иван туку **један другог(а)**.

= Peter und Ivan prügeln **einander**.

Петар	и	Иван	један другог(а)	туку.
Peter	und	Ivan	einander	prügeln
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	RECIP	3PL.PRES
	SUBJ			

Српски реципрочни маркери, прилози «међусобно», «узајамно», «узајмице» итд., као и немачки прилог «gegenseitig», јесу непроменљиви, док се – као што се само донекле⁴⁸ може видети када се упореде примери под бројем 4 и под бројем 7 – српска заменичка фраза, реципрочни маркер «један другог(а)» у својој целисти мења с обзиром на род и број, а само његов други члан може подлећи и промени по падежима. Немачка заменичка фраза /заменица «einander» је – за разлику од истозначне заменичке фразе у српском језику – непроменљива.

У наредном примеру ћемо се вратити на реченицу под бројем 5, с тим што ће глагол «тући (се)»/«(sich) prügeln» бити замењен глаголом «свађати се»⁴⁹/«(sich) streiten».

Пример бр. 5б:

Петар и Иван **се** свађају.

= Peter und Ivan streiten (**sich**).

Петар	и	Иван	се	свађају.
Peter	und	Ivan	(sich)	streiten
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	REFL ∨ RECIP	3PL.PRES
	SUBJ			

⁴⁸ О овоме ће детаљније бити речи у поглављима 8.1.3, 8.1.4. и 8.1.5, где ће бити наведени и примери који приказују промену овог јаког реципрочног маркера, српске заменичке фразе «један другог(а)», с обзиром на род и с обзиром на број.

⁴⁹ Маркер «се» код глагола «свађати се» није стављен у заграду јер не постоји транзитивна варијанта «свађати (некога)». (Постоји, додуше, перфективна реципрочна варијанта «посвађати се», као и перфективна транзитивна варијанта «посвађати (некога с неким)».)

У примеру бр. 5б, маркер «sich» је стављен у заграду, јер је у датом реченичном контексту факултативан. Наведена реченица не мења своје значење с обзиром на присуство или одсуство маркера «sich» у реченици. Случајеви попут овога су покаткад могући када глагол у себи већ садржи реципрочно значење⁵⁰ (→ тзв. лексичко-семантички реципроцитет)⁵¹.

Српским реченицама из примера бр. 5б можемо додати јаке реципрочне маркере, прилог «међусобно» или прилог «узајамно»⁵², а немачкој реченици прилог «gegenseitig», чиме се још експлицитније, тј. још јаче истиче међусобност вршења радње.

Пример бр. 6б:

Петар и Иван **се међусобно** свађају. / Петар и Иван **се** свађају **међусобно**.
 = Петар и Иван **се узајамно** свађају. / Петар и Иван **се** свађају **узајамно**.
 = Peter und Ivan streiten (**sich**) **gegenseitig**.

Петар	и	Иван	се	међусобно	свађају.
Петар	и	Иван	се	узајамно	свађају.
Peter	und	Ivan	(sich)	gegenseitig	streiten
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	RECIP	RECIP	3PL.PRES
	SUBJ				

Међутим, изгледа да свако правило мора имати своје изузетке и/или своја потправила. Тако и у овом примеру значење полазних реченица (→ под бројем 5б) може бити сужено, тј. сведено на искључиво реципрочну интерпретацију. Али, не тако што ће слаб реципрочни маркер «се» бити замењен јаким реципрочним маркером или тако што ће слаб реципрочни маркер «sich» нужно бити замењен јаким реципрочним маркером. У српским реченицама слаби реципрочни маркери остају присутни и поред тога што се реченицама додају јаки реципрочни маркери

⁵⁰ С обзиром да је свађа могућа само уколико су укључене барем две особе.

⁵¹ Тако, на пример, глагол «чешљати (се)» у односу на, на пример, глаголе «љубити (се)», «тући (се)» и «свађати (се)» не садржи лексичко-семантички реципроцитет, тј. није по својој природи реципрочан (→ не спада у природно реципрочне глаголе).

⁵² А и неке друге, исте јачине, о којима ће бити речи у поглављу о реципрочно маркираним прилозима на стр. 152.

«међусобно» и «узајамно», док је у немачкој реченици присуство слабог реципрочног маркера «sich» учестало факултативно у ситуацији када је већ присутан неки јак маркер.

Пример бр. 76:

Петар и Иван **се** свађају **један с(а) другим**.

= Peter und Ivan streiten (**sich**) **miteinander**.

Петар	и	Иван	се	свађају	један с(а) другим .
Peter	und	Ivan	(sich)	streiten	miteinander
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	RECIP	3PL.PRES	RECIP
	SUBJ				

Посматрајући пример 76, констатујемо да се у реченицама сада више не употребљавају заменичка фраза «један другог(а)» или немачка заменица «einander», већ се примењују њихове сложеније варијанте: српска предлошко-падежна конструкција, такође заменичка фраза, «један с(а) другим» и немачка сложеница, прилог «miteinander».

О овоме ће још бити речи у поглављу бр. 8.1.5, које се односи на реципрочне предлошко-падежне конструкције.

Овакви случајеви стоје у непосредној вези са валентношћу употребљених глагола, као и са питањем диференцијације (или пак подударности) реципрочних маркера и тзв. означитеља заједништва и/или припадности.

7.2.1. КОМБИНОВАНА ПРИМЕНА РЕФЛЕКСИВНИХ И РЕЦИПРОЧНИХ МАРКЕРА У НЕМАЧКИМ И У СРПСКИМ РЕЧЕНИЦАМА

Већ је речено, а и доказано, да тумачење одређене реченице не зависи само од употребљеног лексичког материјала и примењене синтаксичке структуре, већ и од прагмалингвистичких фактора. У којој мери рецепција неке реченице може зависити од не само језичког, него и ванјезичког контекста, биће илустровано примерима који следе.

Пример бр. 1:

Ученици **се** оцењују сваког петка.⁵³
NOM.PL ? 3PL.PRES ADV-PP
SUBJ

У наведеној реченици уопште није јасно каква је маркираност примењене морфеме «се». Ова реченица се може тумачити на више начина, при чему се ниједно од њих (чисто лингвистички посматрано, тј. ван неког ширег (језичког или ванјезичког) контекста) не може окарактерисати као примарно⁵⁴:

1. Ученици бивају оцењени/оцењивани сваког петка.⁵⁵
2. Ученици **се** сваког петка **међусобно** оцењују.
3. Ученици сваког петка **сами себе** оцењују.

Немачки еквиваленти наведених реченица јесу следећи:

1. Die Schüler werden jeden Freitag benotet.
/ Die Schüler benotet **man** jeden Freitag.
/ **Man** benotet die Schüler jeden Freitag.
2. Die Schüler benoten **sich** jeden Freitag **gegenseitig**.

---

⁵³ Српски рефлексивни пасив

⁵⁴ Значи, редослед који следи јесте у потпуности произвољан.

⁵⁵ Српски партиципски пасив

3. Die Schüler benoten **sich** jeden Freitag **selbst**.
/ Die Schüler benoten **sich selbst** jeden Freitag.

Из праксе се зна, а то и управо наведени немачки преводни еквиваленти потврђују, да је и немачка реченица *Die Schüler benoten **sich** jeden Freitag* могућа.

↓

Пример бр. 2⁵⁶:

<u>Die Schüler</u>	benoten	sich	<u>jeden Freitag</u> .
<u>NOM.PL</u>	3PL.PRES	REFL ∨ RECIP	ADV-PP
SUBJ			

= Ученици се оцењују сваког петка.

Међутим, ова немачка реченица нема тако широк спектар значења као српска реченица *Ученици се оцењују сваког петка*. Пример бр. 2 се може тумачити на два начина, и то или рефлексивно или реципрочно, при чему се такође ниједном тумачењу (чисто лингвистички посматрано, тј. ван неког ширег (језичког или ванјезичког) контекста) не може дати приоритет⁵⁷:

1. Ученици **се** сваког петка **међусобно** оцењују.
= Die Schüler benoten **sich** jeden Freitag **gegenseitig**.
2. Ученици сваког петка **сами себе** оцењују.
= Die Schüler benoten **sich** jeden Freitag **selbst**.
/ Die Schüler benoten **sich selbst** jeden Freitag.

---

⁵⁶ Упоредити овај пример са примерима, објашњењима и аргументима које у свом раду „Reflexives, Reciprocals and Contrast“ даје Кејбл (Cable, Seth).

⁵⁷ Значи, и у овом случају је редослед који следи у потпуности арбитран.

Све у овом поглављу наведено је врло специфично и интересно, али су закључци који следе у овом поглављу још специфичнији и интересантнији.

Посматрајмо следећи пример:

↓

Пример бр. 3:

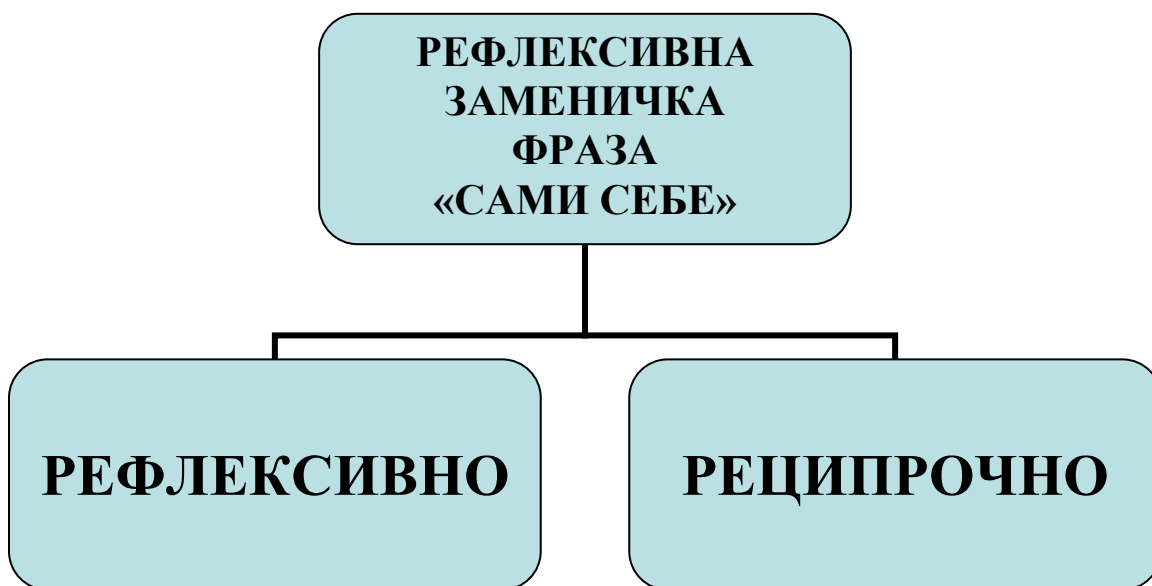
Ученици сами себе оцењују сваког петка.
NOM.PL INT REFL 3PL.PRES ADV-PP
SUBJ INT.REFL

= Die Schüler benoten sich selbst jeden Freitag.

Уколико пођемо од ове реченице, схватићемо да се и она може протумачити двојачко:

1. да сваки ученик сам себе оцењује, тј. тумачење је рефлексивно;
или пак
2. да се ученици оцењују међусобно, тј. тумачење је реципрочно, али и рефлексивно: ученике не оцењује неко други (нпр. наставник), већ се они сами оцењују (→ рефлексивност), али не свако себе, већ ученици међу собом (→ реципрочност). Овде је заправо посредни реципрочно тумачење у оквиру рефлексивног! Српско «себе» је свакако рефлексивно, а нарочито у комбинацији са интензификатором «сам», тј. у оквиру рефлексивне фразе «сами себе» (→ овде у множини). У питању су два степена тумачења, при чему прво, у реченици исказано, свакако остаје рефлексивно, али – због постојећег множинског субјекта – отвара могућност другостепеног тумачења, које је у овом случају може бити или (поново) рефлексивно или пак реципрочно.

Овакву ситуацију (→ пример 3 под „2“) најбоље је шематски приказати:

Сл. 15

Пример бр. 4:

Die Schüler   benoten   sich selbst   jeden Freitag.
NOM.PL   3PL.PRES   REFL INT   ADV-PP
 SUBJ   INT.REFL

= Ученици сами себе оцењују сваког петка.

Уколико пођемо од ове реченице, закључићемо да је ситуација у потпуности истоветна као и код претходног примера (→ примера бр. 3), тј. и овде би се могао применити шематски приказ бр. 15.

Наведени примери и тумачења директно указују на чињеницу да је могуће комбиновати рефлексивно и реципрочно тумачење у оквиру једне те исте реченице, и то како у српском, тако и у немачком језику. Уколико се држимо чињенице да је сваку мисао могуће и речима исказати, тада мора постојати могућност и да се управо наведена (двојака) тумачења искажу и речима, и то конкретније него у горе наведеним примерима.

У српском језику је могуће рећи:

↓

Пример бр. 3а:

Ученици сами себе оцењују сваког петка, али међусобно.
NOM.PL INT REFL 3PL.PRES ADV-PP RECIP
SUBJ INT.REFL

= Die Schüler benoten sich selbst jeden Freitag, aber gegenseitig.

/ Die Schüler benoten sich selbst jeden Freitag, jedoch gegenseitig.

Као што се да видети, иста опција постоји и у немачком језику.

У немачком језику су могуће и следеће варијанте:

↓

Пример бр. 3б:

Die Schüler benoten sich selbst jeden Freitag, aber untereinander.
NOM.PL 3PL.PRES REFL INT ADV-PP CONJ RECIP
SUBJ INT.REFL

= Die Schüler benoten sich selbst jeden Freitag, jedoch untereinander.

= *Ученици сами себе оцењују сваког петка, али једни друге.
NOM.PL INT REFL 3PL.PRES ADV-PP CONJ RECIP
SUBJ INT.REFL

Овај пример јасно показује да су разлике између српског и немачког језика ипак присутне: није у духу српског језика применити заменичку фразу «једни друге» у контекстима попут горе наведеног (при чему би обе компоненте морале бити у множини, а предлога не би ни било), већ искључиво ипак за нијансу слабије варијанте, најчешће прилоге «међусобно» или «узајамно», док се немачка сложеница, прилог «untereinander», може употребити у таквим случајевима, а садржи предлог (у овом случају префиксоид) *unter*, а сама заменичка фраза «einander» представља сложеницу чије су обе компоненте у једнини.

Друга разлика ће бити објашњена на основу следећег примера:

↓

Пример бр. 5:

Die Schüler	haben	<u>sich selbst</u>	gegenseitig	benotet.
<u>NOM.PL</u>	<u>3PL.AUX</u>	<u>REFL INT</u>	<u>RECIP</u>	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		<u>INT.REFL</u>		
	3PL.PERF			

Пример бр. 5 је у немачком језику могућ, а управо значи да су се ученици сами оценили, али међусобно. (При чему је у оваквим случајевима прозодија од кључног значаја. У примеру бр. 5, конкретно, потребно је направити краћу паузу иза рефлексивне фразе «sich selbst»⁵⁸, те нагласити прилог «gegenseitig».)

У српском језику еквивалент наведеном примеру би гласио:

= *Ученици су сами себе међусобно оценили.

(Ова реченица није у духу српског језика.)

У српском језику би било неопходно рећи:

↓

Пример бр. 6:

Ученици	су	<u>сами себе</u>	оценили	,	али	међусобно.
<u>NOM.PL</u>	<u>3PL.PRES</u>	<u>INT REFL</u>	<u>3PL.PRES</u>	CONJ	<u>RECIP</u>	
SUBJ		<u>INT.REFL</u>				

= Die Schüler benoten sich selbst jeden Freitag, aber gegenseitig/untereinander.

---

⁵⁸ Та пауза, као да – на неки начин – замењује у реченици неизговорено *und zwar* (= *и то*).

Специфичан случај комбинованог тумачења (→ парцијално рефлексивног, а парцијално реципрочног тумачења) у оквиру једне те исте реченице у свом раду даје Кејбл. На стр. 21 свога чланка он наводи следећи пример из немачког језика (→ у овом раду пример бр. 7):

↓

Пример бр. 7:

<u>Die Jungen</u>	haben	<u>sich selbst</u>	gewaschen.
<u>NOM.PL</u>	<u>3PL.AUX</u>	<u>REFL INT</u>	<u>PTC-PERF</u>
SUBJ		<u>INT.REFL</u>	
	3PL.PERF		

= Дечаци су **се сами** умивали/прали.

= Дечаци су **сами себе** умивали/прали.

Може се замислити следећа ситуација: Група деце (дечака) била је на екскурзији са својом групом / својим одељењем из обданишта / основне школе, а васпитачи/наставници их по повратку похваљују код њихових родитеља да су се редовно сами умивали/прали. Притом су се неки заиста потпуно сами сналазили, док се један део групе међусобно помагао.

Горе наведена немачка реченица, као и њени преводи на српски језик, одличан су пример да се применом интензификованог, тј. појачаног рефлексивног маркера «*sich selbst*» у немачком и «*сами себе*» (или «*се сами*») у српском језику може – уколико је већи број субјеката у питању – истовремено исказати рефлексивна и реципрочна акција/ситуација (тј. исказати једним делом рефлексивна, а једним реципрочна ситуација).

Управо су примери попут овог још један доказ о томе у којој је мери битно познавати контекст, заправо да је реч не само о синтаксичко-семантичком, већ и о прагмалингвистичком феномену.

8. ТИПОВИ РЕЦИПРОЦИТЕТА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Реципрочна маркираност може се појављивати у најразличитијим контекстима, не означавајући увек прави или потпуни реципроцитет, већ могу у питању бити и псеудореципрочне или квазиреципрочне конструкције, о којима ће бити речи у поглављу 9.3. Такође, реципрочна маркираност се јавља на различитим нивоима језичке структуре, те самим тим и опсег, па и врсте те маркираности могу варирати. Из наведених разлога реципроцитет се у језику диференцира на начин који приказују следеће шеме.

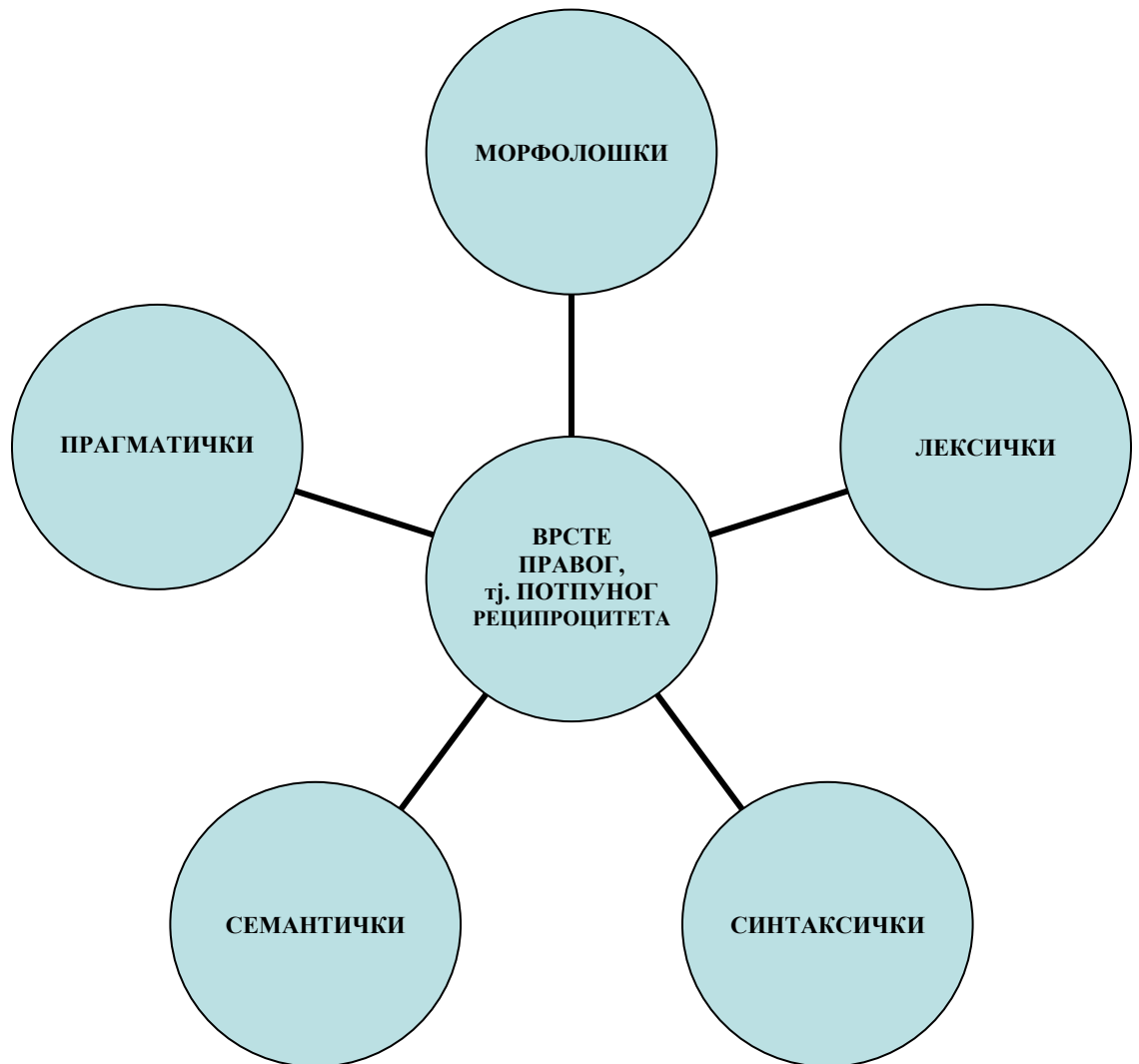
Сл. 16

Свака наведена врста, како правог реципроцитета, тако и псеудореципроцитета, може се даље спецификовати, тј. поделити на подврсте.

Иако дефинисан као синтаксичко-семантичко-прагматички феномен, реципроцитет, осим синтаксичког, семантичког и прагматичког, обухвата и морфолошки и лексички ниво језичке структуре. Пошто се реципрочно значење

може испољити на различите начине и с обзиром на то да обухвата и комбинује наведене различите нивое језичке структуре, могу се диференцирати и различите врсте реципроцитета:

- морфолошки,
- лексички,
- семантички,
- синтаксички и
- прагматички.

Сл. 17

Свака наведена врста може се даље разврстати. Међутим, треба имати у виду да је пет поменутих категорија реципроцитета донекле грубо и вештачки раздвојено, јер се оне у језику не само преплићу и интерферирају, већ су најчвршће међусобно повезане. Тако се, на пример, морфолошки реципроцитет односи пре свега на морфему «се» у српском језику, али и на неке предлоге који имају функцију префикса/префиксоида, како у немачком, тако и у српском језику. Већ је ту често изразито тешко разграничити морфолошки реципроцитет од лексичког, с обзиром на то да је у таквим случајевима у питању део речи. Тада се учестало поставља питање да ли анализирати засебно реципрочну морфему или једноставно реч чији је реципрочна морфема само део, али због које је та реч у целини реципрочно обележена. Такође, морфолошки реципроцитет се може односити и на немачку морфему/лексеми «sich», баш онолико колико се на исту може односити и лексички реципроцитет. Зато такву врсту реципроцитета, у којој се морфолошки и лексички параметри подударају, можемо назвати и морфолошко-лексичким реципроцитетом. С друге стране, лексички реципроцитет (→ RECIPlеx) назива се лексичким, јер се односи на реципрочну маркираност саме речи и/или лексеме. Али, исти тај реципроцитет на нивоу речи и/или лексеме могао би се назвати још једним именом: лексичко-семантичким, јер је заправо реч о реципрочној маркираности, тј. о реципрочном значењу неке речи и/или лексеме, а чим се помиње неко значење, у питању јесте семантика. (Управо из тога разлога аутор у својим првобитним радовима ову врсту реципроцитета означава са RECIPlеm.) Следи – уосталом – да, уколико дође до малочас поменутог преклапања морфолошких и лексичких параметара, може бити речи и о морфолошко-лексичко-семантичком реципроцитету. Семантички реципроцитет се пак по конвенцији односи на шире значењске јединице као што су синтагме и/или реченице (па чак могу бити у питању и веће целине, на пример, две или више реченица, пасус или неки дужи текст у којем реципрочно значење произлази тек након перципирања те целине). Семантички реципроцитет се у највећем броју случајева везује управо за синтагме и/или реченице, тј. реципрочно значење се исказује (или се реципрочна значења исказују) употребљеном синтаксичком структуром. Прагматички реципроцитет је у питању како када се ради о ширем лингвистичком контексту (→

две или више реченица, пасус или текст), тако и када је реч о ширем ситуационом контексту. Из изложеног произлази да се и семантички и прагматички реципроцитет једним делом поклапају/подударају, баш као што се учестало преплићу и дефиниције семантике и прагматике као лингвистичке дисциплине. Синтаксички реципроцитет се односи на употребу континуираних и дисконтинуираних реципрочних конструкција (како на примену континуираних и дисконтинуираних реципрочних маркера, тако и на примену континуираних и дисконтинуираних реципрочних реченица).

Из наведеног се види да је горе наведена подела извршена донекле вештачки, јер различити језички нивои нужно интерферирају и не могу се прецизно разграничити. Иако се – када је обележје реципроцитета у питању – различити језички нивои преплићу и не могу се заиста раздвојити и раздвојено посматрати, тј. анализирати самостално⁵⁹, једна таква подела јесте ипак апсолутно неопходна. Она помаже лакшем сагледавању чињеница и углавном један језички аспект ставља у први план. Заправо, може се рећи да се наведена подела односи на перспективу из које се одређени језички феномен посматра.

---

⁵⁹ Покаткад се то може када је у питању лексички, тј. лексичко-семантички реципроцитет.

Прави или потпуни реципроцитет се у српском и у немачком језику дели на следеће врсте и подврсте:

- **морфолошки** реципроцитет
  - реципроцитет самосталних/одвојених морфема
  - реципроцитет везаних морфема
- **морфолошко-лексички** реципроцитет
  - реципроцитет самосталних/одвојених морфема које су истовремено и речи
  - реципроцитет везаних морфема и речи чији је та морфема део
- **лексички** реципроцитет
  - реципрочно маркирани глаголи
  - заменичке речи и фразе у улози реципрочних маркера
  - реципрочно маркирани прилози
  - предлози као носиоци реципрочног значења
  - реципрочне предлошко-падежне конструкције
  - реципрочно маркирани придеви
  - реципрочно маркиране именице
- **семантички** реципроцитет
  - с обзиром на број учесника у реципрочној акцији/ситуацији
  - с обзиром на исказивање конкретног и неконкретног, тј. с обзиром на генерализоване реципрочне исказе
- **синтаксички** реципроцитет
  - континуиране реципрочне конструкције
    - континуирани реципрочни маркери
    - континуиране реципрочне реченице
  - дисконтинуиране реципрочне конструкције
    - дисконтинуирани реципрочни маркери
    - дисконтинуиране реципрочне реченице

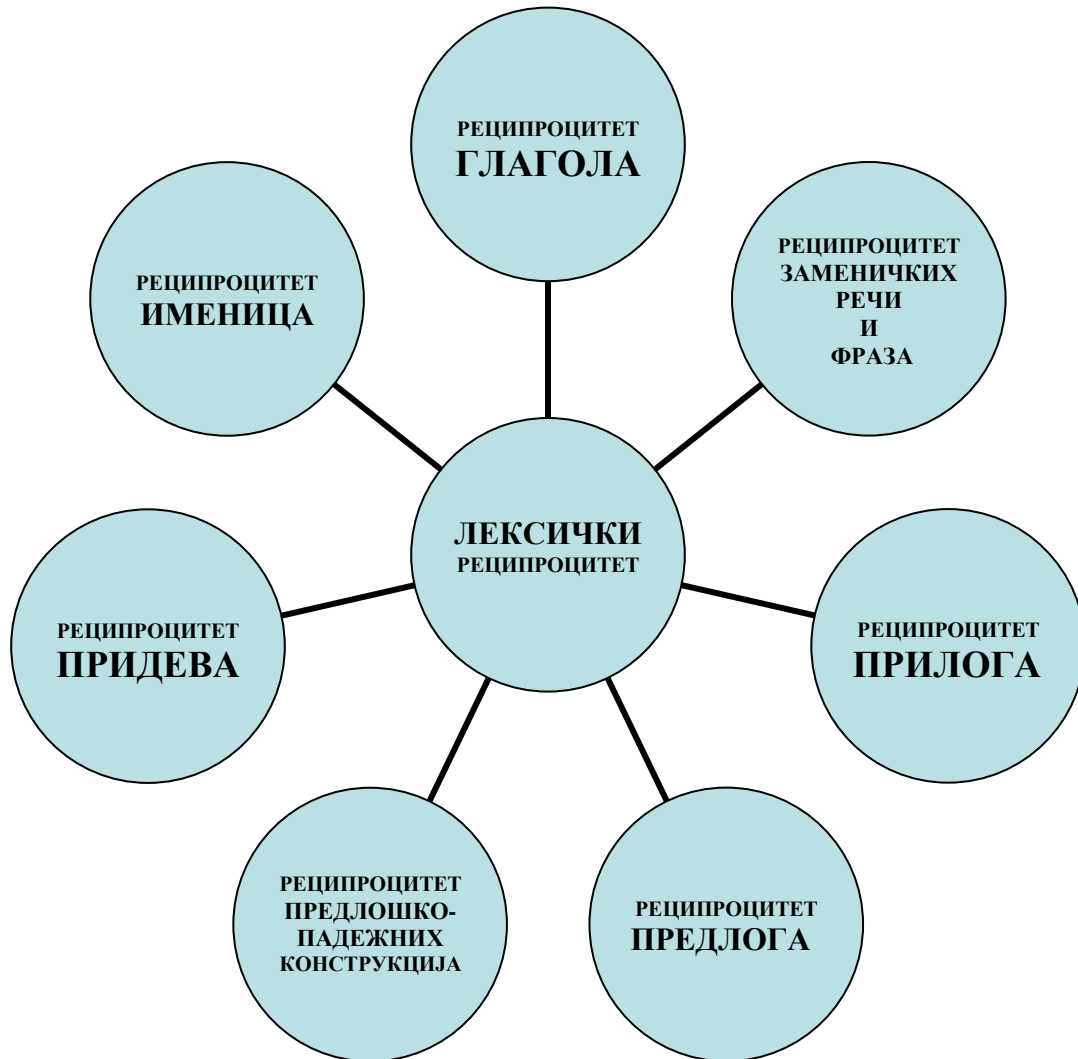
8.1. ТИПОВИ ЛЕКСИЧКОГ РЕЦИПРОЦИТЕТА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Лексички реципроцитет (који се може назвати и морфолошко-лексичким реципроцитетом када долази до преклапања морфолошког и лексичког језичког материјала /одређене морфеме као носиоца значења и одређене лексеме, или пак чешће лексичко-семантичким или чак морфолошко-лексичко-семантичким реципроцитетом) дели се с обзиром на врсту речи и/или врсту конструкције која је носилац реципрочног значења на следећих седам категорија:

- на реципрочно маркиране глаголе,
- на заменичке речи и фразе у улози реципрочних маркера,
- на реципрочно маркиране прилоге,
- на предлоге као носиоце реципрочног значења,
- на реципрочне предлошко-падежне конструкције,
- на реципрочно маркиране придеве и
- на реципрочно маркиране именице.

Наведене врсте речи, које могу бити реципрочно маркиране, не треба по аутоматизму поистовети са реципрочним маркерима. Тако се – на пример – заменичке речи и фразе често налазе у улози реципрочних маркера, док – код других врста речи – реципрочност представља само једну од многобројних компонената значења, која је притом учестало неупадљива, прикривена...

Зато се може рећи да на лексичком нивоу постоје следеће, графиконом приказане врсте реципроцитета:

Сл. 18

8.1.1. РЕЦИПРОЧНО МАРКИРАНИ ГЛАГОЛИ У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Семантика реципрочних речи и конструкција најдиректније зависи пре свега од синтаксичког плана, тј. од синтаксе. У српском и у немачком језику глаголи – упоредо са маркерима реципрочности (тј. реципрочним маркерима) – чине кључни део наведеног синтаксичког плана. Глаголи, баш као и многе друге врсте речи у оба наведена језика, могу у себи садржати тзв. лексичко-семантички реципроцитет, али се – за разлику од тих других врста речи – управо глаголи директно комбинују са слабирим и јаким реципрочним маркерима. Циљ овога поглавља јесте да представи једну нову класификацију глагола: категоризацију с обзиром на њихову реципрочну маркираност, као и значајну улогу морфеме, тј. слабог реципрочног маркера при овој класификацији.

**8.1.1.1. КАТЕГОРИЗАЦИЈА ГЛАГОЛА
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
С ОБЗИРОМ НА ЊИХОВУ РЕЦИПРОЧНУ МАРКИРАНОСТ**

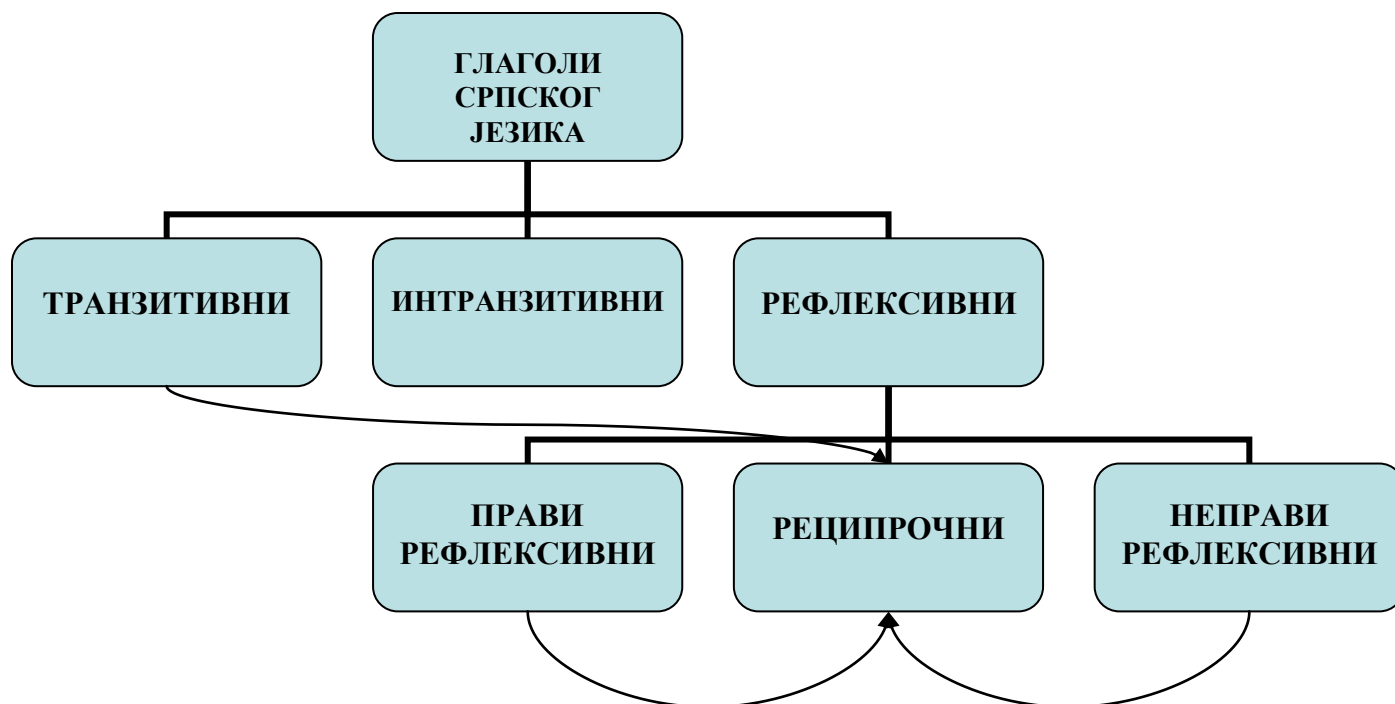
Сви глаголи српског језика могу се сврстати у три групе (в. Поповић, Љ.; Станојчић, Ж. 1992):

1. транзитивне ($\rightarrow$ TRA),
2. интранзитивне ($\rightarrow$ INTRA) и
3. рефлексивне ($\rightarrow$ REFL).

По дефиницији, рефлексивни глаголи јесу они који се у речницима обавезно наводе са маркером „се“. Деле се на три подгрупе:

- а. праве рефлексивне глаголе,
- б. реципрочне глаголе (= узајамно-повратне глаголе) и
- в. неправе рефлексивне глаголе.

Шема која следи приказује који глаголи српског језика могу – уз помоћ одређених реципрочних маркера – постати реципрочни глаголи.

Сл. 19

Уколико се глаголи српског језика посматрају у односу на феномен реципроцитета, долази се до закључка да се понашају веома различито.

Сви глаголи српског језика могу се на следећи начин класификовати у односу на своју реципрочну маркираност, тј. поделити на:

- **глаголе без реципрочне маркираности**, који могу:
  - да немају «се»:
    - транзитивни глаголи, нпр. «писати», «купити» итд.;
    - интранзитивни глаголи, нпр. «трчати», «плакати» итд.;
  - имати «се» које није реципрочно, тј. имати «се» које је другачије маркирано или празно⁶⁰.
- **глаголе са реципрочном маркираношћу**, који се могу поделити у следећих девет категорија:

⁶⁰ О различитим значењима маркера «се» видети у: „Феномен реципроцитета у српском језику“, Драговић, 2012а. Упоредити са: Ивић, 1961–1962, као и са Риђановић 2003.

○ **Група А)** Ову групу чине они глаголи који с обзиром на присуство или одсуство реципрочног маркера «се» могу бити транзитивни⁶¹ или реципрочни, тј. без реципрочног маркера «се» су транзитивни, а са реципрочним маркером «се» су реципрочни. Код глагола ове групе глаголски вид не игра никакву улогу када је обележје реципроцитета у питању и могу се јављати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реципрочним конструкцијама.

Такође, код ове категорије глагола постоје они код којих је у синтаксички континуираним реципрочним реченицама евентуално могуће и рефлексивно тумачење (као што је то случај код глагола «љубити (се)» (→ в. стр. 70 овога рада, пример 2) или пак код глагола «делити (се)» (→ в. стр. 99-100 овога рада, пример под „б“), у којем се дечаци деле у две групе, тј. два фудбалска тима, те – иако се они деле међусобно – они истовремено радњу врше и над собом)).

Пример бр. 1:

«**љубити (се)**» → глаголски вид: имперфективан → трајна, тј. дуративна радња

«**љубити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна.

«**љубити се**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је двосмерна.

«**пољубити (се)**» → глаголски вид: перфективан → краткотрајна, тј. тренутна радња

«**пољубити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна.

«**пољубити се**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је двосмерна.

---

⁶¹ Заправо би требало нагласити, тј. рећи *уобичајено транзитивни*, с обзиром на чињеницу да се у суштини и реципрочност – када су у питању глаголи – односи на (барем, тј. минимум) двосмерну транзитивност, а све у зависности од укупног броја партиципаната.

Пример бр. 2:

«**грлити (се)**» → глаголски вид: имперфективан → трајна, тј. дуративна радња

«**грлити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна.

«**грлити се**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је двосмерна.

«**загрлити (се)**» → глаголски вид: перфективан → краткотрајна, тј. тренутна радња

«**загрлити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна.

«**загрлити се**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је двосмерна.

Пример бр. 3:

«**поздрављати (се)**» → глаголски вид: имперфективан → трајна радња, тј. радња која се понавља

«**поздрављати**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу у односу на другу/друге, тј. акција је једносмерна.

«**поздрављати се**» → реципрочан глагол → Обе, тј. све стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна (или вишесмерна, тј. вишеструко двосмерна).

«**поздравити (се)**» → глаголски вид: перфективан → краткотрајна, тј. тренутна радња

«**поздравити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу у односу на другу/друге, тј. акција је једносмерна.

«**поздравити се**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна (или пак вишесмерна, тј. вишеструко двосмерна⁶²).

Пример бр. 4:

«**тући (се)**» → глаголски вид: имперфективан → трајна, тј. дуративна радња

«**тући**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција је једносмерна.

«**тући се**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна.

«**потући (се)**» → глаголски вид: перфективан → краткотрајна, тј. тренутна радња

«**потући**»⁶³ → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција је једносмерна.

«**потући се**» → реципрочан глагол → Обе, тј. све стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна (или вишеструко двосмерна).

---

⁶² О овој теми може се детаљније прочитати у: „Улога броја учесника у реципрочној акцији/ситуацији при тумачењу реципрочних конструкција српскога језика“, Драговић, 2011.

⁶³ Семантика овога глагола је другачија, тј. по свом значењу овај глагол овде не припада. Глаголи «потући» и «потући се» могу се сврстати у групу 3.

Пример бр. 5:

«**делити (се)**» → глаголски вид: имперфективан → трајна, тј. дуративна радња

«**делити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу, тј. акција је једносмерна.

«**делити се**» → реципрочан глагол → Обе, тј. све стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна или вишесмерна.

«**поделити (се)**» → глаголски вид: перфективан → краткотрајна, тј. тренутна радња

«**поделити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу, тј. акција је једносмерна.

«**поделити се**» → реципрочан глагол → Обе, тј. све стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна или вишесмерна.

«**разделити (се)**» → глаголски вид: перфективан → краткотрајна, тј. тренутна радња

«**разделити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом страном или другим странама, тј. акција је једносмерна.

«**разделити се**» → реципрочан глагол → Обе или све стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна или вишесмерна.

а) Стара госпођа је деци у улици делила бомбоне.
ADJ NOM.SG AUX.3SG DAT.PL PREP LOC.SG IMPF.GPR.SG.FEM ACC.PL
SUBJ 3SG.PERF DIR-OBJ

б) Дечаци су се свакодневно делили
NOM.PL AUX.3PL REFL ^ / √ RECIP ADV IMPF.GPR.PL.MSC
SUBJ 3PL.PERF.REFL ^ / √ RECIP

у две групе да би се играли фудбала.
PREP ACC.PL PTNC GEN.SG

в) Стара госпођа је деци⁶⁴ у улици поделила бомбоне.
 ADJ NOM.SG AUX.3SG DAT.PL PREP LOC.SG PF.GPR.SG.FEM ACC.PL
 SUBJ 3SG.PERF DIR-OBJ

г) Дечаци су се поделили
 NOM.PL AUX.3PL REFL ^/√ RECIP PF.GPR.PL.MSC
 SUBJ 3PL.PERF.REFL ^/√ RECIP

у две групе да би се играли фудбала.
 PREP ACC.PL PTNC GEN.SG

---

⁶⁴ Именица «деца» јесте збирна именица, те је морфолошки гледано у питању датив јединине, а семантички датив множине.

○ **Група А-2)** Ова категорија представља одређену подврсту групе А, јер ју одликују многа обележја групе А, с тим што је овде реч о индиректном реципроцитету, тј. особа А врши радњу над особом В преко особе Х и обрнуто: особа В врши радњу над особом А преко особе У (при чему може бити да $X=Y$ или пак да $X \neq Y$). Без обзира на то да ли су особе Х и У различите особе или нису, битно је да мора постојати „неко трећи“, тј. медијатор да би (реципрочна) радња могла бити извршена. У ову подгрупу спадају искључиво глаголи чија је семантика «говорити нешто негативно о некоме», попут глагола «оговарати (се)», «опањкавати (се)», «тужакати (се)» и «оптуживати (се)». Таквих глагола, наравно, има у веома ограниченом броју. Међутим, за разлику од глагола групе А, глаголи подгрупе А-2 не могу имати истовремено перфективни и реципрочни облик⁶⁵, као што не могу бити примењивани ни у дисконтинуираним реципрочним реченицама, већ искључиво континуираним⁶⁶ (в. Драговић, 2012б). То су две изразито битне

⁶⁵ Евантуално би се у говорном језику могао чути глагол «изоговарати (се)», док је у књижевном језику могућност употребе овог глагола по правилу искључена. Такође, неопходно је проверити учесталост примене овога глагола и у свакодневном говорном језику, те ће – за сада – овај глагол бити означен звездом (*«изоговарати (се)»).

⁶⁶ Да глаголи групе А дозвољавају дисконтинуиране конструкције, а да их глаголи подгрупе А-2 не допуштају, најбоље илуструју следећи примери:

Пример бр. 1: глагол групе А

а) Петар и Иван се туку.
NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIP** IMPF.3PL.PRES
 SUBJ

б) Петар се туче са Иваном.
 SUBJ **RECIP** IMPF.3SG.PRES PREP INSTR.SG
 INDIR.OBJ

Пример бр. 2: глагол групе А-2

а) Петар и Иван се оговарају.
NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIP** IMPF.3PL.PRES
 SUBJ

б) *Петар се оговара са Иваном.
 SUBJ **RECIP** IMPF.SG.PRES PREP INSTR.SG
 INDIR.OBJ

синтаксичке особине глагола које стоје у најдиректнијој вези са њиховом семантиком, тј. које од њихове семантике зависе.

Пример:

«оговарати (се)» → глаголски вид: имперфективан → трајна, тј. дуративна радња
«оговарати» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна: особа А оговара особу В код особе Х.
«оговарати се» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је двосмерна: особа А оговара особу В код особе Х и особа В оговара особу А код особе У (или пак такође код особе Х).

- а) Петар је оговарао Ивана (код Мирка)
NOM.SG AUX.3SG IMPF.GPR.SG.MSC ACC.SG (PREP GEN.SG)
SUBJ 3SG.PERF
- б) Петар и Иван се константно (међусобно) оговарају.
NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIP** ADV (RECIP) IMPF.3PL.PRES
SUBJ

Транзитивне варијанте ових глагола делују „уобичајено транзитивно“, тј. неизоставна улога медијатора, тј. трећег лица на први поглед није тако евидентна као што је то случај код њихових реципрочних варијанти. Код реципрочних варијанти ових глагола, с обзиром на чињеницу да глаголи ове подгрупе могу бити примењивани само у континуираним реципрочним конструкцијама, та улога медијатора је знатно упадљивија, тј. „осећа се“ присутност неког трећег лица, иако то треће лице не мора бити (а у већини примера и није) поменуто.

○ **Група Б)** Ову групу чине они глаголи који с обзиром на присуство или одсуство реципрочног маркера «се» могу бити транзитивни или реципрочни, тј. без реципрочног маркера «се» су транзитивни, а са реципрочним маркером «се» су реципрочни. Али, за разлику од глагола који припадају групи А, код глагола ове групе глаголски вид игра улогу када је феномен реципроцитета у питању: перфективна, тј. свршена варијанта не може имати реципрочан облик. Само имперфективна, тј. несвршена варијанта може бити комбинована са реципрочним маркером «се».

Пример:

«**добацивати (се)**» → глаголски вид: имперфективан → трајна, тј. дуративна радња
«**добацивати**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна.

«**добацивати се**» → реципрочан глагол → Обе, тј. све стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је увек двосмерна.

«**добацити**» → глаголски вид: перфективан → краткотрајна, тј. тренутна радња

«**добацити**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција је једносмерна.

?*«**добацити се**»

а) На тој утакмици сви спортисти су добацивали лопту најбољем играчу у тиму.

б) Ми смо се добацивали у парку.
NOM.PL AUX.1PL **RECIP** IMPF.GPR.PL.MSC PREP LOC.SG
1PL.PERF.RECIP

в) Када лопта доспе у његове руке, он ју добаци бољем играчу, који погоди кош.

Као што наведени пример показује, ови глаголи не могу истовремено бити перфективни и реципрочни.

○ **Група В)** Глаголи ове групе нужно садрже тзв. лексичко-семантички реципроцитет (како са реципрочним маркером «се», тако и без њега), тј. спадају у тзв. природно реципрочне глаголе. Када је у питању ова категорија глагола, реципрочни маркер «се» нема дистинктивну функцију *реципрочно/нереципрочно* (као што је то био случај у претходно наведеним глаголским групама), већ је у питању једно друго дистинктивно обележје: *учествовање/неучествовање* у акцији/ситуацији која је свакако реципрочна. Значи, овде се ради о глаголима код којих се с обзиром на присуство или одсуство реципрочног маркера «се» огледа конкретно активно или пасивно учешће или пак неучествовање у реципрочној акцији или реципрочној ситуацији. Присуство реципрочног маркера «се» означава партиципацију, док одсуство реципрочног маркера «се» означава непартиципирање у реципрочној акцији или реципрочној ситуацији. Иначе, глаголски вид код глагола ове категорије, а с обзиром на феномен реципроцитета, не игра никакву улогу. Многи глаголи ове категорије се чак и не јављају у оба вида (нпр. *«сестрити (се)»).

На ову групу глагола често се наилази у оним реченицама које су заправо двоструко реципрочно маркиране: једном кроз значење самог глагола (горе наведени лексичко-семантички реципроцитет), а једном кроз реципрочно маркирано «се», тј. реципрочним маркером «се». Већина глагола ове категорије може се примењивати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реципрочним конструкцијама⁶⁷.

---

⁶⁷ Изузеци су, пре свега, глаголи «удати (се)» и «оженити (се)», који означавају чин ступања у брак жене, тј. мушкарца, те се – самим тим – примењују у дисконтинуираним реципрочним реченицама. (Семантика глагола «венчати (се)»/«венчавати (се)», «удати (се)»/ «удавати (се)» и «оженити (се)»/«женити (се)» јесте веома комплексна и утиче на синтаксичку структуру реченице, те ће о овоме бити речи у посебном раду.)

Пример бр. 1: - «венчати се» у односу на «венчати»

- «венчавати се» у односу на «венчавати»

а) «венчати се» → реципрочан глагол → глаголски вид: перфективан

Петар и Марија су се венчали.
NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL **RECIP** PF.GPR.PL.MSC.**RECIPlex**
SUBJ 3PL.PERF.**RECIP**

б) «венчати» → уобичајено транзитиван глагол⁶⁸ → глаголски вид: перфективан

Код овог глагола мора да егзистира нека трећа особа која ће извршити радњу, тј. спровести чин венчања над партиципантима, који тим чином ступају у реципрочан однос.

Петра и Марију је венчао
ACC.SG CONJ ACC.SG AUX.3SG PF.GPR.SG.MSC.**RECIPlex**
DIR-OBJ_ACC.SG 3SG.PERF.**RECIPlex**

матичар Благојевић, а потом и свештеник
NOM.SG_SUBJ CONJ ADV PART NOM.SG_SUBJ

у Цркви Св. Марка.
PREP LOC.SG GEN.SG

в) «венчавати се» → реципрочан глагол → глаголски вид: имперфективан

Чудни неки људи: стално се венчавају
NOM.PL_SUBJ ADV **RECIP** 3PL.PRES.IMPF.**RECIPlex**

и поново разводе!
CONJ ADV 3PL.PRES.IMPF.**RECIPlex**

---

⁶⁸ Иако је глагол «венчати» (без «се») синтаксички посматрано уобичајено транзитиван, он је по својој семантици увек реципрочан.

г) «венчавати» → уобичајено транзитиван глагол → глаголски вид: имперфективан

Матичари свакодневно венчавају МНОГО ЉУДИ.
NOM.PL_ SUBJ ADV 3PL.PRES.IMPF.**RECIPl**ex ACC.PL _ DIR-OBJ

У ову групу спадају и глаголи «развести (се)»/«разводити (се)», «побратимити (се)», «збратимити (се)», «посестрити (се)», «посвађати (се)» итд. Да се извести закључак да се иза ове категорије реципрочних глагола увек крије нека реципрочна именица⁶⁹. Та именица може бити корен датог глагола (нпр. именица «брат» код глагола «побратимити (се)» и «збратимити (се)», именица «свађа» код глагола «посвађати (се)», именица «развод» код глагола «разводити (се)» итд.), али може представљати и само његову „логичку“ основу, и то онда када није експлицитно наведена (нпр. именица «брак» код глагола «венчати (се)»/«венчавати (се)»⁷⁰ итд.).

---

⁶⁹ Укратко о реципрочним именицама у српском језику се може видети у: „Феномен реципроцитета у српском језику“ (Драговић, 2012а).

⁷⁰ Свакако, међутим, треба узети у обзир и чињеницу да управо глагол «венчати (се)»/«венчавати (се)» има свој синонимни облик «склопити брак»/«склапати брак», у којем се именица «брак» експлицитно помиње, тј. истиче.

○ **Група Г)** Глаголи ове групе немају никакво «се», па ни реципрочни маркер «се», али су – с обзиром на семантику самог глагола – ипак реципрочни (садрже, баш као и претходна категорија, тзв. лексичко-семантички реципроцитет). Ови се глаголи – с обзиром на свој семантички садржај – који свакако укључује реципрочно значење, не морају комбиновати ни са једним реципрочним маркером: било слабир, било јаким. Овој категорији припадају они глаголи који спадају у семантичко поље интимних односа (нпр. «водити љубав», «имати секс» итд.) или у семантичко поље комуникације и/или сарадње («разговарати», «телефонирати», «комуницирати», «састанчити», «дискутовати», «преговарати», «сарађивати», «учествовати», «суделовати» итд.). Сви ови глаголи се могу појављивати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реченицама.

Глаголи који припадају семантичком пољу комуникације и/или сарадње се учестало јављају и у пасивним/имперсоналним реченицама, као што показује пример бр. 1. Код глагола ове групе глаголски вид не игра никакву улогу када је феномен реципроцитета у питању.

Пример бр. 1:

О томе се дискутовало данима.
 PREP PRON PASS/IMPERS IMPF.GPR.SG.NTR.**RECIPl** INSTR.PL

Пример бр. 2:

Телефонирам.
 1SG.PRES.**RECIPl**

У првом примеру се глагол односи на радњу која се дешава између најмање два учесника, док је у другом примеру реципрочна радња/ситуација ограничена на двоје људи.

○ **Група Д)** Ови глаголи се могу сматрати својеврсном подгрупом претходне категорије, јер – баш као и глаголи групе Г – немају никакво «се», па ни реципрочни маркер «се», али су (такође с обзиром на семантику самог глагола) ипак реципрочни. Управо као и они који припадају претходној категорији, ови се глаголи, с обзиром на свој семантички садржај, који свакако укључује реципрочно значење, не морају комбиновати ни са једним реципрочним маркером: било slabим, било jakim. Међутим, за разлику од глагола који се дају сврстати у претходну групацију, ове можемо назвати «једносмерно реципрочним глаголима», при чему је тај смер, логички, тј. контекстуално посматрано, нужно повратан. Код глагола ове групе глаголски вид не игра никакву улогу када је обележје реципроцитета у питању.

Глаголима ове групе увек се означава повратни смер, тј. повратни део реципрочне акције. То значи да радњи означеној овим глаголом обавезно претходи извесна акција која представља први део ове реципрочне ситуације, и са којом глагол, који означава њен повратни смер, заправо чини комплетну реципрочну радњу. Из наведеног се може закључити да глаголи ове групе никада не представљају „истовремени реципроцитет“, као што је то могуће код одређених глагола, попут: «венчати (се)», «руковати се», «састанчити» итд., већ представљају реципрочне акције у којима је први део временски мање или више одвојен од другог дела, као што је то случај и код нпр. глагола «добацити се».

У ову групу, између осталог, спадају следећи глаголи: «вратити» (некоме нешто), «узвратити» (некоме нешто), «повратити» (нешто од некога), «одговорити» (некоме нешто) итд.

Пример бр. 1: Уколико особа А враћа нешто особи В, подразумева се да је особа В пре извесног краћег или дужег временског периода особи А нешто дала. То раније „давање“ и касније „враћање“ (које заправо такође предстравља „давање“, само што подразумева већ једну претходно обављену радњу „давања“ истог ентитета) заједно чине целину једне реципрочне акције, тј. једну комплетну реципрочну радњу која је завршена, тј. комплетирана управо тим „враћањем“.

а) Петар је Ивану вратио књигу.
NOM.SG AUX.3SG DAT.SG_INDIR-OBJ PF.GPR.SG.MSC.RECIPlex ACC.SG
 SUBJ је_вратио:3SG.PERF DIR-OBJ

Овој реченици морало је да претходи:

б) Иван је Петру дао књигу.
NOM.SG AUX.3SG DAT.SG_INDIR-OBJ PF.GPR.SG.MSC.RECIPlex ACC.SG
 SUBJ је_дао:3SG.PERF DIR-OBJ

Пример бр. 2: Уколико особа А одговара особи В, подразумева се да се особа В пре одређеног краћег или дужег временског периода обратила особи А, тј. да ју је нешто питала. То раније „питање“ и касније „одговарање“ заједно чине целину једне реципрочне акције, у овом случају једну комуникациону целину. (Комуникација или сегмент комуникације је комплетиран давањем одговора на постављено питање.)

а) Иван је Петру одговорио да је то последњи пут да му позајмљује новац.

Овој реченици морало је да претходи:

б) Петар је Ивана питао за позајмицу.

За сваку реципрочну акцију која се може исказати глаголима ове категорије мора постојати и неки (барем један) глагол који није реципрочан, али који би се могао применити како за један, тако и за други правац те реципрочне радње (нпр. глагол „дати“ за пример бр. 1, а глаголи „рећи“ и „казати“ за пример бр. 2). Тако примери бр. 1 и бр. 2 могу бити преформулисани на следећи начин, а да се притом смисао не промени:

Пример бр. 1а:

а) Петар је Ивану (коначно) дао његову књигу (назад).

(= Петар је Ивану (коначно) вратио његову књигу.)

Овој реченици морало је да претходи:

б) Иван је Петру (некада) дао (своју) књигу.

Пример бр. 2а:

а) Иван је Петру рекао да је то последњи пут да му позајмљује новац.

Овој реченици морало је да претходи:

б) Петар је Ивану рекао да му је потребан новац.

○ **Група Ђ)** У ову групу спадају глаголи који су по својој семантици реципрочни, тј. семантички реципрочни глаголи који:

а) у континуираним реципрочним реченицама садрже реципрочно «се» (→ RECIP «се»);

б) у дисконтинуираним реципрочним реченицама не садрже «се» или садрже празно «се» (→ EMPTY «се») или евентуално реципрочно «се» (→ RECIP «се»).

Пример бр. 1: континуирана реципрочна конструкција

Петар	и	Марија	су	се	упознали.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>AUX.3PL</u>	<u>RECIP</u>	<u>PF.GPR.PL.MSC.RECIplex</u>
	SUBJ			3PL.PERF.RECIplex	

У овом примеру «се» има реципрочно значење, тј. указује на „међусобност“ ситуације упознавања између Петра и Марије. Уколико би се (у овом случају) реципрочни маркер «се» изоставио, глагол «упознати (се)» би постао (синтаксички посматрано) уобичајено транзитиван⁷¹, тј. у реченици би морао да постоји објекат, баш као што је то случај у следећем примеру (→ пример бр. 2):

Пример бр. 2: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Марија

Петар	и	Марија	су	упознали	Ивана.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>AUX.3PL</u>	<u>PF.GPR.PL.MSC.RECIplex</u>	<u>ACC.SG</u>
	SUBJ			3PL.PERF.RECIplex	DIR-OBJ

Пример бр. 3: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Марија

Петар	и	Марија	су	се	упознали
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>AUX.3PL</u>	<u>EMPTY</u>	<u>RECIP</u>
	SUBJ			3PL.PERF.RECIplex	<u>PF.GPR.PL.MSC.RECIplex</u>

са	Иваном.
<u>PREP</u>	<u>INSTR.SG</u>
	INDIR-OBJ

⁷¹ При чему глагол «упознати (се)» свакако увек задржава свој лексичко-семантички реципроцитет, баш као и глагол «венчати».

У примеру бр. 3 «се» је присутно, али је вероватноћа/могућност да је оно семантички празно подједнака као и да је реципрочно маркирано, а реципроцитет у реченици је присутан пре свега због глагола који је реципрочно маркиран, тј. који је реципрочног садржаја (→ лексичко-семантички реципроцитет). Значи, наведено «се» може бити празно, али може бити и реципрочно, те у том случају указује на реципрочност радње упознавања Петра и Марије са Иваном и обрнуто: Ивана са Петром и Маријом. Која год варијанта да је у питању (што се у овом случају и не може доказати, па стога ни поуздано тврдити), врста маркираности морфеме «се» овде нема никакву дистинктивну улогу.

○ **Група Е)** У ову категорију спадају глаголи који свакако садрже маркер «се», а – с обзиром на врсту тога маркера – могу представљати:

а) реципрочне глаголе, када је «се» реципрочно (→ RECIP «се»)

или

б) неправне рефлексивне глаголе, када је «се» празно (→ EMPTY «се»).

Значи, у овој категорији глагола, баш као и у претходној групи (групи Ђ), маркер «се» је свакако присутан и мора бити реципрочан или празан, с тим што то присуство није везано за појављивање у континуираним или пак дисконтинуираним реципрочним конструкцијама, већ више за само тумачење реченице у оквиру синтаксички континуиране конструкције (а које такође може бити континуирано или дисконтинуирано).

Пример бр. 1: синтаксички континуирана (реципрочна) конструкција

Петар	и	Марија	се	играју.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	RECIP ∨ EMPTY	3PL.PRES
SUBJ				

Интерпретација ове реченице зависи од контекста:

а) Петар и Марија се играју заједно. → Тада је тумачење континуирано, тј. тада «се» мора бити реципрочно.

б) Свако се игра (сам) за себе. → Тада је тумачење дисконтинуирано, тј. тада «се» мора бити празно.

Пример бр. 2: синтаксички дисконтинуирана (реципрочна) конструкција

Петар	се	игра	(са Маријом).
<u>NOM.SG</u>	EMPTY	3SG.PRES	<u>PREP INSTR.SG</u>
SUBJ			INDIR-OBJ

○ **Група Ж)** У ову категорију спадају глаголи који се искључиво наводе са реципрочним маркером «се», тј. само као такви постоје (нпр.: «сударити се»/«сударати се», «такмичити се», «састати се»/«састајати се», «растати се»/«растајати се», «споразумети се»/«споразумевати се», «дописивати се», «дружити се», «здружити се», «саживети се» итд.). Глаголски вид код ових глагола не игра никакву улогу када је у питању обележје реципроцитета. Ови глаголи се могу јављати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реципрочним конструкцијама.

Пример бр. 1: континуирана реципрочна конструкција

Петар	и	Иван	су	се	такмичили.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>AUX.3PL</u>	RECIP	<u>IMPF.GPR.PL.MSC.RECIPlex</u>
SUBJ			3PL.PERF.RECIP		

Пример бр. 2: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Иван

Петар	и	Иван	су	се	такмичили
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>AUX.3PL</u>	RECIP	<u>IMPF.GPR.PL.MSC.RECIPlex</u>
SUBJ			3PL.PERF.RECIP		

са	друговима	из	школе.
<u>PREP INSTR.PL</u>	<u>PREP</u>	<u>GEN.SG</u>	
INDIR-OBJ			

Ово «се» је део глагола и као такво је увек реципрочно, иако веома подсећа на празно или евентуално реципрочно «се» из групе Ћ, а иста је ситуација и са глаголима из наредне категорије (група З).

○ **Група 3)** У ову категорију спадају глаголи који с обзиром на присуство, тј. одсуство морфеме «се» имају различита значења (нпр.: «потући»/«потући се», «расправљати»/«расправљати се», «руковати»/«руковати се», «чути»/«чути се» итд.), при чему треба нагласити да је глагол који садржи (реципрочни) маркер «се» нужно реципрочан, док је глагол без маркера «се» уобичајено транзитиван.

Пример бр. 1:

«потући» ≠ «потући се»

«потући» → уобичајено транзитиван глагол

«потући се» → реципрочан глагол

а) Цезар је потукао многе непријатеље своје.
NOM.SG AUX.3SG PF.GPR.SG.MSC ACC.PL
 SUBJ 3SG.PERF.MSC DIR-OBJ

б) Петар је потукао свој сопствени рекорд.
NOM.SG AUX.3SG PF.GPR.SG.MSC ACC.SG
 SUBJ 3SG.PERF.MSC DIR-OBJ

в) Петар и Иван су се потукли.⁷²
NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL **RECIP** PF.GPR.PL.MSC.RECIPlex
 SUBJ 3PL.PERF.RECIP

г) Петар се данас потукао са Иваном.⁷³
NOM.SG **RECIP** ADV PF.GPR.PL.MSC.RECIPlex PREP INSTR.SG
 SUBJ ┌3PL.PERF.RECIP┐ INDIR-OBJ

⁷² Континуирана реципрочна конструкција

⁷³ Дисконтинуирана реципрочна конструкција

Пример бр. 2:

«расправљати» ≠ «расправљати се»

«расправљати» → уобичајено транзитиван глагол

«расправљати се» → реципрочан глагол

а) Петар и Марија
NOM.SG CONJ NOM.SG
SUBJ

су о тој теми синоћ дуго расправљали.
AUX.3PL PREP LOC.SG ADV ADV IMPF.GPR.PL.MSC
┌────────── 3PL.PERF.MSC ─────────┐

б) Петар и Марија су се синоћ дуго расправљали.
NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL **RECIP** ADV ADV IMPF.GPR.PL.MSC.**RECIPlex**
SUBJ ┌────────── 3PL.PERF.MSC.**RECIP** ─────────┐

Пример бр. 3:

«руковати» ≠ «руковати се»

«руковати» → уобичајено транзитиван глагол

«руковати се» → реципрочан глагол

а) Петар добро рукује том машином.
NOM.SG ADV 3SG.PRES INSTR.SG
SUBJ INDIR-OBJ

б) Петар и Марија се рукују.
NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIP** 3PL.PRES.**RECIPlex**
SUBJ

Пример бр. 4:

«чути» ≠ «чути се»

«чути» → уобичајено транзитиван глагол

«чути се» → реципрочан глагол

а) Чујемо како музика свира.
1PL.PRES

б) Чујемо се!
1PL.PRES **RECIP**

У овом случају реципрочна варијанта може бити двојачко интерпретирана:

1. Поздрављам те, а **разговараћемо** (ускоро) поново!

(↳ реципрочно и пренесено значење)

2. Да, чујемо се! (→ реципрочно и буквално значење; уколико се, на пример, телефонска веза прекида/губи, те особа А пита особу В да ли се чују).

**8.1.1.2. КАТЕГОРИЗАЦИЈА ГЛАГОЛА
У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ
С ОБЗИРОМ НА ЊИХОВУ РЕЦИПРОЧНУ МАРКИРАНОСТ**

Аутори многих чувених граматика немачког језика глаголе категоришу на различите начине. У овој дисертацији биће издвојене само неке од њих.

Герхард Хелбиг (Gerhard Helbig) и Јоахим Буша (Joachim Buscha) глаголе немачког језика по синтаксичким критеријумима – између осталог – деле на:

1. транзитивне глаголе⁷⁴ (→ TRA),
2. средње или псеудо-транзитивне глаголе⁷⁵ (→ PSEUDOTRA) и
3. интранзитивне глаголе⁷⁶ (→ INTRA);

---

⁷⁴ За Герхарда Хелбига и Јоахима Бушу транзитивни глаголи јесу они иза којих може стајати објекат у акузативу, а да тај објекат при пасивизацији може постати реченични субјекат (в. Хелбиг и Буша, 1996: 53).

Пример:

Der Professor *prüft* den Studenten.

Der Student wird (vom Professor) geprüft.

⁷⁵ За Герхарда Хелбига и Јоахима Бушу средњи или псеудо-транзитивни глаголи јесу они иза којих може стајати објекат у акузативу, а да тај објекат не може постати реченични субјекат, тј. не може бити пасивизиран (в. Хелбиг и Буша, 1996: 54).

Пример (в. Хелбиг и Буша, 1996: 54):

Der Koffer *enthält* zwei Anzüge.

*Zwei Anzüge werden von dem Koffer enthalten.

⁷⁶ За Герхарда Хелбига и Јоахима Бушу интранзитивни глаголи јесу они иза којих не може стајати објекат у акузативу (детаљније о овоме видети у: Хелбиг и Буша, 2001: 53-54).

Примери (в. Хелбиг и Буша, 1996: 54):

1. Die Blume *blüht*.
2. Er *half* seinem Freund.
3. Wir *warten* auf unseren Freund.
4. Berlin *liegt* an der Spree.

при чему посебно истичу две групе интранзитивних глагола:

- а. апсолутне⁷⁷ (→ APSL) и
- б. релативне⁷⁸ (→ RLT).

Герхард Хелбиг и Јоахим Буша глаголе немачког језика по синтаксичким и по семантичким критеријумима – између осталог – деле на:

1. рефлексивне глаголе (→ REFL) и
2. реципрочне глаголе (→ RECIP).

Из подела и дефиниција које дају ови немачки граматичари следи да и интранзитивни глаголи могу постати реципрочни (в. сл. 20): наравно, уз одговарајућу допуну, која би морала представљати индиректни објекат у дативу или у акузативу с предлогом.

Пример бр. 1: индиректни објекат у дативу

Peter *hilft* **Maria**. → Wem?

+

Maria *hilft* **Peter**. → Wem?

↳ = Maria und Peter helfen **einander**.

Пример бр. 2: индиректни објекат у акузативу

Peter *warten* **auf Maria**. → Auf wen?

+

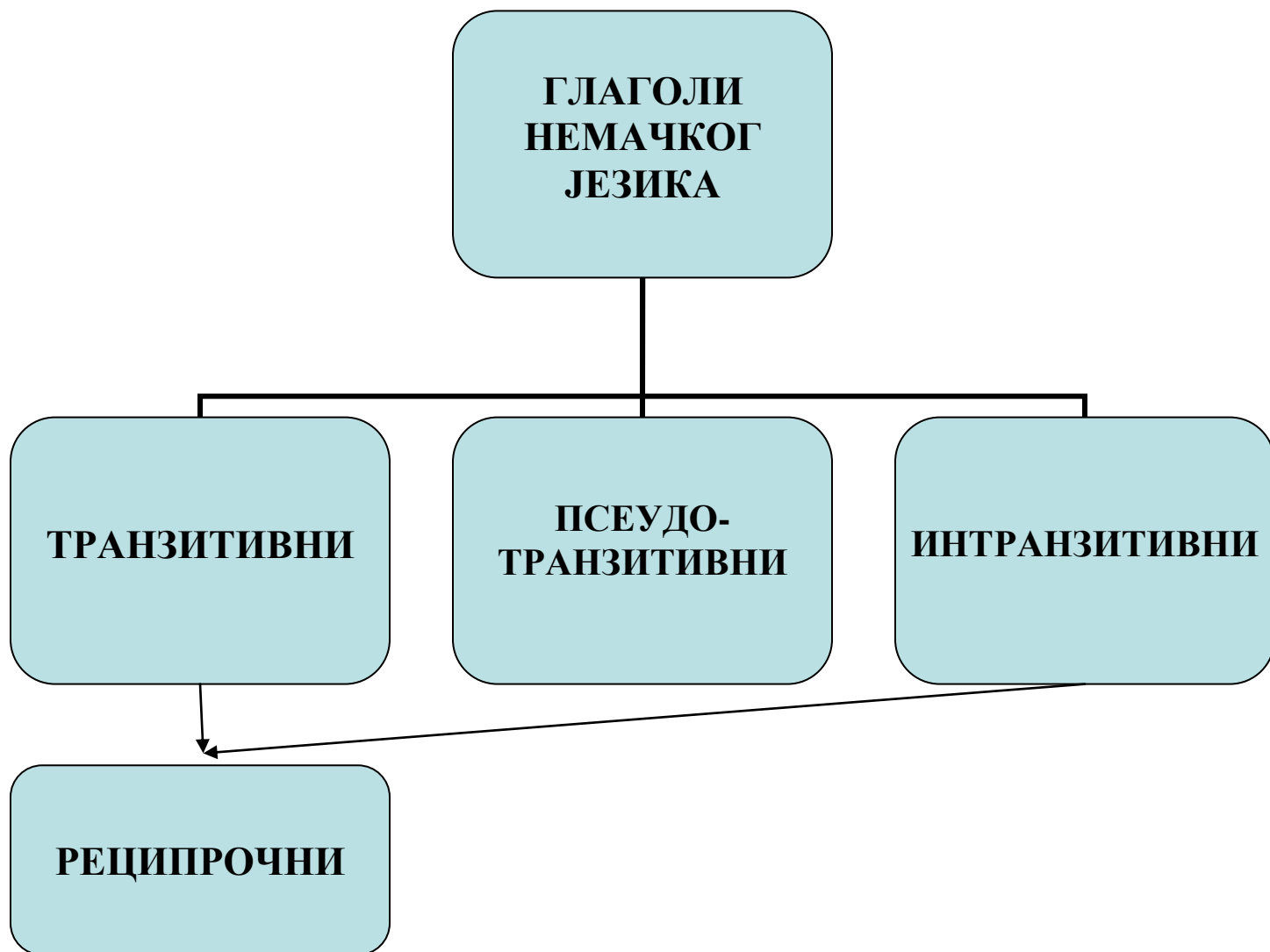
Maria wartet **auf Peter**. → Auf wen?

↳ = Maria und Peter warten **aufeinander**.

---

⁷⁷ Интранзитивни глаголи који, осим субјекта, немају потребе ни за каквом другом допуном (в. Хелбиг и Буша, 1996: 54).

⁷⁸ Интранзитивни глаголи који, осим субјекта, имају потребу за барем још једном допуном да би реченица била граматична (в. Хелбиг и Буша, 1996: 54). Та допуна, наравно, није у акузативу.

Сл. 20

Герхард Хелбиг и Јоахим Буша реципрочне глаголе дефинишу као оне код којих постоји узајамни однос између субјеката и објеката (в. Г. Хелбиг и Ј. Буша, 1996: 65). Тиме су они дали једну исправну дефиницију, а нарочито је важно што истичу постојање више од само једног субјекта и више од само једног објекта тиме што су ове речи (→ субјекат и објекат) ставили у множину. Међутим, њихова даља тумачења по питању ове теме, као и примери које они наводе⁷⁹, нису у складу са мишљењем аутора ове дисертације.

Герхард Хелбиг и Јоахим Буша⁸⁰ не залазе у најдубљу проблематику и логику која је повезана са феноменом реципроцитета нити се баве граматиком дубинских падежа, већ представљају граматику на један традиционалан и свакако – за ученике немачког као страног језика – најједноставнији начин. Овај коментар никако не представља негативну критику, јер су прегледне граматике тога типа од великог значаја и апсолутно неопходне, и то не само за оне који се баве немачким језиком као страним, већ и за матерње говорнике. Њихова граматика јесте детаљна, али се базира – пре свега – на површинској језичкој структури.

---

⁷⁹ У књизи о којој је реч наведени су следећи примери (в. Хелбиг и Буша, 1996: 65):

- (1) Peter unterhält *seine Kinder*. (transitiv)
- (2) Peter unterhält *sich*. (reflexiv)
- (3) Peter und Monika unterhalten *sich*. (reziprok)

⁸⁰ Вероватно зато што књига коју су написали представља граматику која је намењена странцима који уче немачки.

По граматички издавачке куће *Дуден* (в. Дроздовски, Милер и др., 1995: 105-106), сви глаголи немачког језика – када се посматра повезаност глагола са другим, како пишу, „речима“ у реченици – деле се двојако, и то на:

- а) 1. апсолутне глаголе⁸¹ (→ APSL) и
2. релативне глаголе⁸² (→ RLT);
као и на
- б) 1. транзитивне⁸³ (→ TRA) и
2. интранзитивне (→ INTRA).

Прво што се може уочити јесте да се – по овој граматички – две наведене поделе сврставају у исти ранг, што није случај код Хелбига и Буше, код којих се

---

⁸¹ Апсолутни глаголи дефинисани су као глаголи без допуне (в. Дроздовски, Милер и др. 1995: 105). У овој граматички се посебно истиче да је субјекту при наведеној класификацији додељен посебан статус, те да се субјекат неће рачунати као допуна, што је иначе уобичајено.

Примери (в. Дроздовски, Милер и др., 1995: 105):

- а) Peter *schläft*.
- б) Susanne *arbeitet*.
- в) Der Baum *blüht*.
- г) Es *regnet*.

⁸² Релативни глаголи дефинисани су као глаголи који садрже једну или више допуна (в. Дроздовски, Милер и др., 1995: 105), при чему није дато никакво ограничење, тј. наведено какве би те допуне требало да буду.

- а) Jens *lobt* seinen Bruder.
- б) Die Spieler *danken* dem Trainer.
- в) Susanne *kümmert sich* um ihren Bruder.
- г) Die Äpfel *liegen* im Kühlschrank.

Примери показују да је по овој граматички допуштено да то – између осталог – буде и директни објекат у акузативу без предлога (в. пример под „а“).

⁸³ У *Дуден-граматички* (в. Дроздовски, Милер и др., 1995: 106) истиче се да се глаголи који имају објекат у акузативу, а који при пасивизацији може постати субјекат, називају транзитивним (= циљајући глаголи), а да се сви остали сматрају интранзитивним (= нециљајући глаголи).

апсолутни и релативни глаголи сматрају подврстама интранзитивних глагола. Такође, за групе глагола које носе исти назив као код Хелбига и Буше дате су мање или више различите спецификације, а посебна група средње или псеудо-транзитивних глагола се у граматици издавачке куће *Дуден* и не спомиње. Из текста ове граматике (в. Дроздовски, Милер и др., 1995: 106) следи да ону групу глагола коју Хелбиг и Буша називају средњим или псеудо-транзитивним граматичари издавачке куће *Дуден* сврставају у интранзитивне. По *Дуден-граматици* управо је могућност или немогућност пасивизације главни критеријум на основу којег се глаголи сврставају у транзитивне или пак интранзитивне (в. фусноту 83).

Улрих Енгел (Ulrich Engel; в. Енгел, 2009: 209) глаголе немачког језика групише у односу на различите параметре, од којих је један управо фактор рефлексивности, те их он дели на:

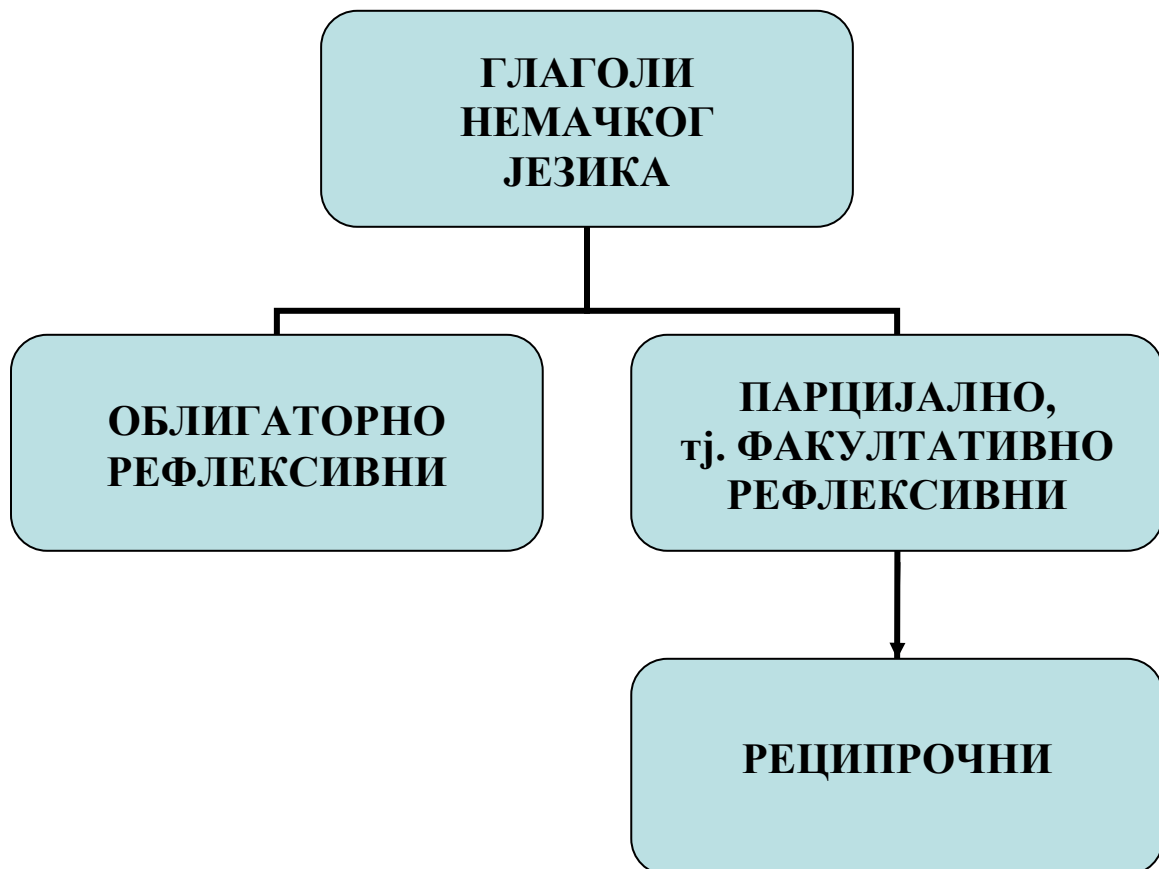
а) облигаторно рефлексивне глаголе ($\rightarrow$ OBL-REFL)

и на

б) парцијално рефлексивне или факултативно рефлексивне глаголе

($\hookrightarrow$ PART-REFL)

За Енгела рефлексивни јесу сви глаголи који се појављују у комбинацији са – како каже – рефлексивном заменицом «sich», при чему су облигаторно рефлексивни они који су – како и сам назив каже – увек рефлексивни (нпр.: *sich bereit erklären, sich kümmern, sich einbilden* итд.), а парцијално рефлексивни или факултативно рефлексивни они који могу, али не морају бити рефлексивни. У ову другу групу он убраја и реципрочне глаголе.

Уколико се глаголи у немачком језику посматрају у односу на феномен реципроцитета, долази се до закључка да се и они, баш као и глаголи у српском језику, понашају веома различито.

С обзиром на то да се овај рад бави контрастивном анализом феномена реципроцитета у немачком и у српском језику, а ово поглавље контрастивном анализом тога феномена код глагола, пожељно је да постоје подударности или макар сличности између наведених језика од којих се – при анализи – може поћи. Без обзира на то да ли су неки језици структурално и/или функционално у мањој или већој мери слични или различити, свагда је лакше спровести анализу уколико постоји нека заједничка полазна тачка. Из тог разлога покушаћемо да посматрамо глаголе немачког језика „из истог угла“, тј. на исти начин као и глаголе српског језика. Заправо, да бисмо их упоредили, то и јесте неопходно учинити.

Значи, глаголима немачког језика приступиће се на истоветан начин као и глаголима српског језика, тј. у односу на њихову реципрочну маркираност биће класификовани, тј. подељени на:

- **глаголе без реципрочне маркираности**, који могу:
  - да немају «sich»⁸⁴или
  - да имају «sich» које није реципрочно, тј. да имају «sich» које је другачије маркирано
- **глаголе са реципрочном маркираношћу**, који се могу поделити у следећих 7 категорија:

---

⁸⁴ У овом случају неће бити прецизирано који су то глаголи /које су то категорије глагола које немају «sich», с обзиром на чињеницу да постоје многобројне различите поделе, као и различите дефиниције једних те истих категорија, што се и могло видети на почетку овога поглавља.

○ **Група А)** Ову групу чине они глаголи који с обзиром на присуство или одсуство реципрочног маркера «sich» могу бити уобичајено транзитивни или реципрочни, тј. без реципрочног маркера «sich» су уобичајено транзитивни, а са реципрочним маркером «sich» су реципрочни⁸⁵.

Пример бр. 1:

«(sich/jmnd.) küssen» = *по/љубити (се /некога)*

«jmnd. küssen» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна.

«sich küssen» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је двосмерна.

Пример бр. 2:

«(sich/jmnd.) umarmen» = *за/грлити (се /некога)*

«jmnd. umarmen» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна.

«sich umarmen» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је двосмерна.

Пример бр. 3:

«(sich/jmnd.) be/grüßen» = *поздравити/поздрављати (се /некога)*

«jmnd. be/grüßen» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу у односу на другу/друге, тј. акција је једносмерна.

«sich be/grüßen» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна (или пак вишесмерна, тј. вишеструко двосмерна).

---

⁸⁵ С обзиром на то да немачки глаголи не поседују категорију глаголског вида, нема дублета (свршено/несвршено) каквих има у српском језику.

Пример бр. 4:

«(sich/jmnd.) schlagen» = *тући (се /некога)*

«**jmnd. schlagen**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција је једносмерна.

«**sich schlagen**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна.

Пример бр. 5:

«(sich/jmnd.) verständigen» = *обавестити, обавештавати (се /некога)*

«**jmnd. verständigen**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција је једносмерна.

«**sich verständigen**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција је двосмерна.

Глаголи А-групе могу се јављати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реципрочним конструкцијама.

Пример бр. 5а: континуиране реципрочне конструкције

a) Peter und Maria verständigen **sich.**
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES **RECIP**
SUBJ/OBJlog

б) Peter und Maria verständigen **sich gegenseitig.**
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES **RECIP RECIP**
SUBJ/OBJlog

в) Peter und Maria verständigen **einander.**
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES **RECIP**
SUBJ/OBJlog

Пример бр. 5б: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар

Peter verständigt **sich** mit Maria.
NOM.SG 3SG.PRES **RECIP PREP DAT.SG**
SUBJ/OBJlog

○ **Група А-2)** Као и када је у питању српски језик, ова категорија представља одређену поткатегорију групе А, јер ју одликују многа обележја групе А, с тим што је овде реч о индиректном реципроцитету, тј. особа А врши радњу над особом В преко особе Х и обрнуто: особа В врши радњу над особом А преко особе У (при чему може бити да $X=Y$ или пак да $X \neq Y$). Без обзира на то да ли су особе Х и У различите особе или иста личност, битно је да мора постојати „неко трећи“, тј. медијатор, да би (реципрочна) радња могла бити извршена. У ову подгрупу спадају искључиво глаголи чија је семантика «говорити нешто негативно о некоме», попут глагола «(sich) (gegenseitig) beschuldigen», «(übereinander) lästern» итд. Таквих глагола, наравно, баш као и у српском језику, има у веома ограниченом броју. Међутим, за разлику од глагола групе А, глаголи подгрупе А-2 не могу бити примењивани у дисконтинуираним реципрочним реченицама, већ искључиво континуираним⁸⁶ (в. Драговић, 2012б). То јесте изразито битна синтаксичка особина глагола која стоји у најдиректнијој вези са њиховом семантиком, тј. која од њихове семантике зависи.

---

⁸⁶ Да глаголи групе А дозвољавају дисконтинуиране конструкције, а да глаголи подгрупе А-2 исте не допуштају, најбоље илуструју следећи примери:

Пример бр. 1: глагол групе А

- а) Peter und Ivan prügeln **sich.**
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES REFL ∨ RECIP
SUBJ DIR-OBJ
- б) Peter prügelt **sich** mit Ivan.
SUBJ 3SG.PRES **RECIP** PREP DAT.SG
INDIR.OBJ

Пример бр. 2: глагол групе А-2

- а) Peter und Ivan beschuldigen **sich.** (gegenseitig?)
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES REFL ∨ RECIP **RECIP**
SUBJ DIR-OBJ
- б) *Peter beschuldigt **sich** mit Ivan.
SUBJ 3SG.PRES **RECIP** PREP DAT.SG
INDIR.OBJ

Пример:

«(sich/jmnd.) beschuldigen»

«**jmnd. beschuldigen**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна страна врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна: особа А оптужује особу В код особе Х.

«**sich beschuldigen**» → реципрочан глагол → Обе стране врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је двосмерна: особа А оптужује особу В код особе (у овом случају институције) Х и особа В оптужује особу А код особе/институције Y (или пак такође код особе/институције Х).

- a) Peter beschuldigt Ivan (vor Gericht).
NOM.SG 3SG.PRES ACC.SG (PREP DAT.SG)
SUBJ DIR-OBJ

= Петар оптужује Ивана (пред судом).

- b) Peter und Ivan beschuldigen sich (gegenseitig?) (vor Gericht).
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES REFL∨RECIP (**RECIP**) (PREP DAT.SG)
SUBJ DIR-OBJ

= Петар и Иван се (међусобно) оптужују (пред судом).

Транзитивне варијанте ових глагола делују „уобичајено транзитивно“, тј. неизоставна улога медијатора, тј. трећег лица на први поглед није тако евидентна као што је то случај код њихових реципрочних варијанти. Код реципрочних варијанти ових глагола, с обзиром на чињеницу да глаголи ове подгрупе могу бити примењивани само у континуираним реципрочним конструкцијама, та улога медијатора је знатно упадљивија, тј. „осећа се“ присуство неког трећег лица, иако то треће лице не мора бити (а у већини примера и није) поменуто.

Постоји, додуше, још једна битна разлика између српских и немачких глагола ове групе: као што се могло видети, сви српски глаголи који овој групи припадају садрже (или барем могу садржати) слаб реципрочни маркер (→ «оговарати (се)», «опањкавати (се)», «тужакати (се)», «оптуживати (се)»). У немачком језику то није случај, што – на пример – управо доказује глагол

«(übereinander) lästern», који стоји пре свега уз јак реципрочни маркер, и то само уз сложеницу «übereinander», али не и уз варијанту «gegenseitig». Јер, немачки глагол «lästern» изискује предлог «über». На први поглед делује да – када се глагол «lästern» и предлог «über» укомбинују са slabим маркером «sich», тј. повежу у једну целину (→ «über sich lästern») – настаје нужно рефлексивна, а не реципрочна конструкција. Рефлексивно тумачење у овом случају јесте најчесталије, те – самим тим – и најубичајеније. У немачком језику је предлошко-падежна конструкција, тј. комбинација «über sich» устаљена и пре свега рефлексивно маркирана, а значи: *себе, о себи*⁸⁷. Међутим, она спорадично може бити употребљавана и када је потребно исказати неко реципрочно значење (→ на пример: *Sie lästern über sich.*). С обзиром на то да се, као што је већ речено, глаголи ове групе могу појављивати искључиво у континуираним реципрочним конструкцијама, субјекат мора бити у множини. То показује и управо наведени пример, чији је субјекат лична заменица у 3. лицу множине. Али, неопходно је и истаћи да реципрочно тумачење реченице *Sie lästern über sich* јесте прво, тј. највероватније тумачење, али не и једино које је могуће: рефлексивно тумачење није примарно, али је свакако могуће. Рефлексивно тумачење јесте – у односу на реципрочно – мање вероватно. Међутим, када је у питању субјекат у 1. или 2. лицу множине, тада је – што се ове групе глагола тиче – ситуација обрнута (→ на пример: *Wir lästern über uns; Ihr lästert über euch*), тј. тада је на првом месту рефлексивно, а на другом реципрочно тумачење.

---

⁸⁷ Да се ради о пре свега рефлексивној маркираности казује и чињеница да се глаголи који се дају комбиновати са предлошко-падежном конструкцијом «über sich» додатно могу укомбиновати и са јаким рефлексивним маркером, истовремено и конкретизатором и интензификатором «selbst». На пример:

- «über sich (selbst) lästern» = сам себе оговарати, сам о себи лоше говорити;
- «über sich (selbst) schimpfen» = сам себе псовати, називати неким именом, доделити себи неко звање.

(Потребно је нагласити да глагол «über jmd./sich schimpfen» не припада групи А-2, већ је овде само наведен да би додатно приказао комбинаторне могућности предлошко-падежне конструкције «über sich» са глаголима и конкретизатором и интензификатором «selbst».)

○ **Група Б)** Глаголи ове групе нужно садрже тзв. лексичко-семантички реципроцитет (како са реципрочним маркером «sich», тако и без њега), тј. спадају у тзв. природно реципрочне глаголе. Када је у питању ова категорија глагола, реципрочни маркер «sich» нема дистинктивну функцију *реципрочно/нереципрочно* (као што је то био случај у претходно наведеној групи глагола), већ је у питању једно друго дистинктивно обележје: *учествовање/неучествовање* у акцији/ситуацији која је свакако реципрочна. Значи, овде се ради о глаголима код којих се с обзиром на присуство или одсуство реципрочног маркера «sich» огледа конкретно активно или пасивно учешће или пак неучествовање у реципрочној акцији или реципрочној ситуацији. Присуство реципрочног маркера «sich» означава партиципацију, док одсуство реципрочног маркера «sich» означава непартиципирање у реципрочној акцији или реципрочној ситуацији.

На ову групу глагола учестало се наилази у оним реченицама које су заправо двоструко реципрочно маркиране: једном кроз значење самог глагола (горе наведени лексичко-семантички реципроцитет), а једном кроз реципрочно маркирано «sich», тј. реципрочним маркером «sich».

Пример бр. 1: - «**sich verloben**» у односу на «**jmnd. verloben**»

а) «**sich verloben**» → реципрочан глагол

Peter	und	Maria	haben	sich	gestern	verlobt.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>3PL.PRES.AUX</u>	<u>3PL.RECIP</u>	<u>ADV</u>	<u>PTC-PERF.RECIPlex</u>
<u>NOM.PL</u>				<u>DIR-OBJ</u>		
SUBJ				3PL.PERF		

= Петар и Марија су се јуче верили.

б) «**jmnd. verloben**» → уобичајено транзитиван глагол

Код овог глагола мора да егзистира нека трећа особа која ће извршити радњу, тј. спровести чин веридбе над партиципантима, који тим чином ступају у реципрочан однос. Глагол «verloben», посматран самостално, синтаксички гледано свакако је транзитиван (нужно изискује директни објекат: *sich* (које може бити

рефлексивно → *sich mit jmd. verloben* или реципрочно → *sich (gegenseitig) verloben*) или *jemanden verloben* → *sich verloben lassen*), с обзиром на чињеницу да је и реципроцитет заправо врста транзитивности (→ реципрочност се своди на транзитивност), али је он по својој семантици увек реципрочан (→ лексичко-семантички реципроцитет).

Gestern haben die Eltern Peter und Maria ohne deren Zustimmung (miteinander) verlobt.

Gestern	haben	die Eltern	Peter	und	Maria	[...]	(miteinander)	verlobt.
ADV	<u>3PL.PRES.AUX</u>	<u>NOM.PL</u>	<u>ACC.SG</u>	CONJ	<u>ACC.SG</u>		RECIP	<u>PTC-PERF</u>
		SUBJ			<u>ACC.PL</u>			<u>RECIPlex</u>
					DIR-OBJ			
					3PL.PERF			

= Петра и Марију су јуче, без њихове сагласности, верили родитељи.

У ову групу спадају и глаголи «(sich) verloben» / «jmd. verloben» / «(sich) verloben lassen», «heiraten» / «jmd. heiraten» / «(sich) verheiraten lassen», «(sich) trauen lassen» / «jmd. trauen», «(sich) scheiden lassen» / «jmd. scheiden», «(sich) verbrüdern» / «jmd. verbrüdern» / «(sich) verbrüdern lassen», «(sich) verschwestern» / «jmd. verschwestern» / «(sich) verschwestern lassen»⁸⁸ итд. Да се извести закључак да се иза ове категорије реципрочних глагола, баш као и у српском језику, крије нека реципрочна именица. Та именица јесте скоро увек корен датог глагола (нпр. именица «Bruder» код глагола «(sich) verbrüdern» / «jmd. verbrüdern» / «(sich) verbrüdern lassen», именица «Schwester» код глагола «(sich) verschwestern» / «jmd. verschwestern» / «(sich) verschwestern lassen», именица «Verlobung» код глагола «verloben» / «jmd. verloben» / «(sich) verloben lassen», именица «Scheidung» код глагола «(sich) scheiden lassen» / «jmd. scheiden» итд.).

Карактеристика ове групе глагола немачког језика јесте и присуство глагола «lassen» у склопу сложене глаголске конструкције. Значење овога глагола јесте *пустити/допустити*, а у оквиру наведених сложених глаголских конструкција

⁸⁸ Немачки префикс *ver-* спада у везане и најпродуктивније глаголске префиксе. Он најчешће маркира глаголе резултативно, што је случај и код наведених примера реципрочно маркираних глагола (в. Енгел и Мразовић, 1986: 50).

директно указује на то да је извршитељ радње претходно наведеног глагола заправо нека трећа особа, која притом у самом чину нпр. веридбе, венчања, развода итд. не учествује као партиципант. Та трећа особа функционира искључиво као извршитељ радње, тј. „прогласитељ“, јер проглашава двоје људи вереницима, супружницима (или пак проглашава да то више нису) итд.

○ **Група В)** Глаголи ове групе „немају“ никакво «sich», па ни реципрочни маркер «sich», али су – с обзиром на семантику самог глагола – ипак реципрочни (садрже, баш као и претходна категорија, тзв. лексичко-семантички реципроцитет). Ови се глаголи – с обзиром на свој семантички садржај – који свакако укључује реципрочно значење, не морају комбиновати ни са једним реципрочним маркером: било слабир, било јаким. Овој категорији припадају они глаголи који спадају у семантичко поље интимних односа (нпр. «Liebe führen», «Sex haben» итд.) или у семантичко поље комуникације и/или сарадње («sprechen», «kommunizieren», «telefonieren», «tagen», «diskutieren», «kooperieren» итд.). Сви ови глаголи се могу појављивати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реченицама.

Глаголи који припадају семантичком пољу комуникације и/или сарадње се учестало јављају и у пасивним/имперсоналним реченицама, као што показује пример бр. 1.

Пример бр. 1:

а) Darüber kann man diskutieren. = О томе се може дискутовати.

б) Darüber lässt sich diskutieren. = О томе се да дискутовати.

Darüber	lässt	sich	diskutieren.
OBJ	3SG.PRES	PASS/IMPERS	INF.RECIPlEx

= О томе се да дискутовати.

Пример бр. 2:

Ich	telefoniere.
<u>NOM.SG</u>	1SG.PRES.RECIPlEx
SUBJ	

= Телефонирам.

У првом примеру се глагол односи на радњу која се дешава између најмање два учесника, док је у другом примеру реципрочна радња/ситуација ограничена на тачно двоје људи.

○ **Група Г)** Ови глаголи се могу сматрати својеврсном подгрупом претходне категорије, јер – баш као и глаголи групе В – немају никакво «sich», па ни реципрочни маркер «sich», али су ипак реципрочни (такође с обзиром на семантику самог глагола). Управо као и они који припадају претходној категорији, ови се глаголи, с обзиром на свој семантички садржај, који свакако укључује реципрочно значење, не морају комбиновати ни са једним реципрочним маркером: било слабир, било јаким. Међутим, за разлику од глагола који се дају сврстати у претходну групацију, ове можемо назвати «једносмерно реципрочним глаголима», при чему је тај смер, логички, тј. контекстуално посматрано, нужно повратан.

Глаголима ове групе увек се означава повратни смер, тј. повратни део реципрочне акције. То значи да радњи означеној овим глаголом обавезно претходи извесна акција која представља први део ове реципрочне ситуације, и са којом глагол, који означава њен повратни смер, заправо чини комплетну реципрочну радњу. Из наведеног се може закључити да глаголи ове групе никада не представљају „истовремени реципроцитет“, као што је то могуће код одређених глагола, попут: «(sich) verloben», «heiraten», «tagen», «telefonieren» итд., већ представљају реципрочне акције у којима је први део временски мање или више одвојен од другог дела, као што је то случај и код нпр. глагола «(sich) [etwas, z. B. den Ball] zuwerfen».

У ову групу, између осталог, спадају следећи глаголи: «jmd. [etwas, z. B. ein Buch] zurückgeben», «antworten» (=«jmd. eine Antwort geben») итд.

Пример бр. 1: Уколико особа А враћа нешто особи В, подразумева се да је особа В пре извесног краћега или дужег временског периода особи А нешто дала. То раније „давање“ (тј. позајмљивање) и касније „враћање“ (које заправо такође представља „давање“, само што подразумева већ једну претходно обављену радњу „давања“ истог ентитета) заједно чине целину једне реципрочне акције, тј. једну комплетну реципрочну радњу која је завршена, тј. комплетирана управо тим „враћањем“. Реципроцитет је у оваквим случајевима уочљивији у немачком језику него у српском, с обзиром на постојање прилога «zurück» као првог дела сложенице многих немачких глагола, који код многих немачких глагола управо указује на

извршење/извршавање исте радње у супротном смеру, као што су нпр. глаголи: «zurückgeben» (= вратити; а у односу на «geben» = дати), «zurücknehmen» (= узети назад, поново узети; а у односу на «nehmen» = узети), «zurückerobern» (= поново освојити; а у односу на «erobern» = освојити) итд.

a) Peter hat (dem) Ivan das Buch zurückgegeben.
NOM.SG AUX.3SG DAT.SG ACC.SG PTC-PERF.RECIPlax
 SUBJ INDIR-OBJ DIR-OBJ
 hat_zurückgegeben: 3SG.PERF

= Петар је Ивану вратио књигу.

Овој реченици морало је да претходи:

b) Ivan hat (dem) Peter das Buch gegeben/geliehen.
NOM.SG AUX.3SG DAT.SG ACC.SG PTC-PERF.RECIPlax
 SUBJ INDIR-OBJ DIR-OBJ
 hat_gegeben/geliehen: 3SG.PERF

= Иван је Петру дао/позајмио књигу.

Пример бр. 2: Уколико особа А одговара особи В, подразумева се да се особа В пре одређеног краћег или дужег временског периода обратила особи А, тј. да ју је нешто питала. То раније „питање“ и касније „одговарање“ заједно чине целину једне реципрочне акције, у овом случају једну комуникациону целину. (Комуникација или сегмент комуникације је комплетиран давањем одговора на постављено питање.)

a) Ivan hat (dem) Peter geantwortet, dass das das letzte Mal ist, dass er ihm Geld leiht.

Овој реченици морало је да претходи:

b) Peter hat Ivan gefragt, ob er ihm Geld leiht.

За сваку реципрочну акцију која се може исказати глаголима ове категорије мора постојати и неки (барем један) глагол који није реципрочан, али који би се могао применити како за један, тако и за други правац те реципрочне радње (нпр. глагол «geben» (= дати) за пример бр. 1, а глагол «sagen» (= рећи, казати) за пример

бр. 2). Тако примери бр. 1 и бр. 2 могу бити преформулисани на следећи начин, а да се притом смисао не промени:

Пример бр. 1а:

а) Peter hat (dem) Ivan (endlich) sein Buch zurückgegeben.

Овој реченици морало је да претходи:

б) Ivan hat (dem) Peter das Buch gegeben.

Пример бр. 2а:

а) Ivan hat (dem) Peter gesagt, dass das das letzte Mal ist, dass er ihm Geld leiht.

Овој реченици морало је да претходи:

б) Peter hat (dem) Ivan gesagt, dass er Geld braucht.

○ **Група Д** У ову групу спадају глаголи који су по својој семантици реципрочни, тј. лексичко-семантички реципрочни глаголи који:

а) у континуираним реципрочним реченицама садрже реципрочно «*sich*» (→ RECIP «*sich*»);

б) у дисконтинуираним реципрочним реченицама не садрже «*sich*» или пак садрже рефлексивно «*sich*» (→ REFL «*sich*») или реципрочно «*sich*» (→ RECIP «*sich*»).

Пример бр. 1: континуирана реципрочна конструкција

Peter	und	Maria	haben	sich	kennengelernt.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>3PL.PRES.AUX</u>	<u>RECIP</u>	<u>PTC-PERF.RECIPlex</u>
	SUBJ			DIR-OBJ	
			3PL.PERF		

= Петар и Марија су се упознали.

У овом примеру «*sich*» има реципрочно значење, тј. указује на „међусобност“ ситуације упознавања између Петра и Марије. За разлику од реципрочне морфеме «се» у српској реченици *Петар и Марија су се упознали*, немачка – у овом случају реципрочна – морфема «*sich*» у реченици *Peter und Maria haben sich kennengelernt* представља не само логички, већ и граматички објекат дате реченице. Управо на основу немачких реченица овога типа (у којима «*sich*» има и самосталну лексичку вредност⁸⁹), а када их упоредимо са српским преводима, можемо извести закључак, тј. можемо доказати да се:

---

⁸⁹ Немачка морфема «*sich*» представља донекле самосталан реченични елемент (→ лексему), тј. у међувремену јесте (мање или више) лексикализована. У најмању руку, поуздано можемо тврдити да је процес лексикализације у току. Такође, треба нагласити да је реципрочно «*sich*» за нијансу самосталније у односу на рефлексивно «*sich*» у немачком језику. (→ Овде, као примере за рефлексивно «*sich*», поново можемо навести глаголе које даје У. Енгел (в. Енгел, 2009: 209): *sich bereit erklären, sich kümmern, sich einbilden*. Као пример реципрочног «*sich*» можемо навести оно «*sich*» које се појављује у оквиру глаголске конструкције «(sich) kennenlernen».) Већ је речено да у немачком језику у реченичном контексту није могуће комбиновати глагол и рефлексивни маркер (који У.

- реципроцитет односи на међусобност ситуације и/или истовременост или наизменичност вршења радње између субјекта и објекта (који могу бити и множински, а такође прави или логички) у датој реченици;
- немачко «sich» временом више/јаче лексикализовало у односу српску морфему «се»;
- реципроцитет своди на двосмерну (узајамну) транзитивност, што додатно чине транспарентним објашњења изложена у фусноти б1.

Уколико би се (у овом случају) реципрочни маркер «sich» изоставио, глаголска конструкција «(sich) kennenlernen» би се свела на «(jmd.) kennenlernen», тј. постала би – синтаксички посматрано – уобичајено транзитивна⁹⁰ (→ као у примеру бр. 2):

Пример бр. 2: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Марија

Peter	und	Maria	haben	Ivan	kennengelernt.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	<u>3PL.PRES.AUX</u>	<u>ACC.SG</u>	<u>PTC-PERF.RECIPl</u> <u>ex</u>
	SUBJ			OBJ	
			3PL.PERF		

= Петар и Марија су упознали Ивана.

Енгел назива и рефлексивном заменицом) у рефлексивни предикат (→ нпр. *Ich wasche /verstecke mich, Du wäschst /versteckst dich* итд.). То је могуће само када је у питању инфинитив (нпр. «sich waschen», «sich verstecken» итд.). Међутим, када је реципрочни маркер «sich» у питању, спајање у предикат – поред чињенице да то такође није могуће у реченичном контексту – није могуће ни у инфинитивном облику.

⁹⁰ При чему глагол «kennenlernen» свакако увек задржава свој лексичко-семантички реципроцитет.

Пример бр. 3: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Марија

Peter	und	Maria			
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>			
SUBJ					
haben	sich	mit Ivan	bekannt_gemacht.		
<u>3PL.PRES.AUX</u>	<u>REFL</u> ✓ <u>RECIP</u>	<u>PREP</u> <u>DAT.SG</u>	<u>PTC-PERF</u> RECIPlex		
	DIR-OBJ	INDIR-OBJ			
3PL.PERF					

= Петар и Марија су се упознали са Иваном.

У примеру бр. 3 «*sich*» је присутно, али – поред тога што може бити реципрочно – може се тумачити и донекле, тј. парцијално рефлексивно. Петар и Марија се упознају са Иваном, али тиме и себе доводе у једну нову ситуацију (у)познавања нечег (у овом конкретном случају *неког*) новог, чиме мењају део своје свести, тј. део себе. Реципроцитет у реченици је, због глагола који је реципрочно маркиран (→ лексичко-семантички реципроцитет), свакако присутан, и управо из тог разлога тежи се пре свега реципрочном тумачењу целокупне реченице.

Рефлексивно тумачење може се доказати следећим примером приказаним примером бр. 4, када се Петар и Марија не упознају са другом особом, већ са одређеним предметима/чињеницама:

Пример бр. 4: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Марија

Peter	und	Maria			
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>			
SUBJ					
haben	sich	mit den Akten	bekannt_gemacht.		
<u>3PL.PRES.AUX</u>	<u>REFL</u>	<u>PREP</u> <u>DAT.SG</u>	<u>PTC-PERF</u>		
	DIR-OBJ	INDIR-OBJ			
3PL.PERF					

= Петар и Марија су се упознали са тим предметима/списима.

○ **Група Ђ)** У ову категорију спадају глаголи који – с обзиром на присуство, тј. одсуство морфеме/лексема «*sich*» – имају различита значења (нпр.: «*jmd. unterhalten*»/«*sich unterhalten*», «*etwas vertragen*»/«*(sich) vertragen*», евентуално «*jmd./etwas verstehen*»/«*sich verstehen*» итд.), при чему треба нагласити да је глаголска конструкција која садржи (реципрочни) маркер «*sich*» нужно реципрочна, док је глагол без маркера «*sich*» уобичајено транзитиван. Значи, оне глаголске конструкције које јесу реципрочне наводе се са реципрочним маркером «*sich*» када је одређено значење (или нијанса значења) у питању, тј. само као такве постоје као носиоци одређене семантике⁹¹.

Пример бр. 1:

«***jmd.) unterhalten***» ≠ «***sich unterhalten***»

«***jmd. unterhalten***» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна „страна“ врши радњу над другом, тј. акција/ситуација је једносмерна.

«***sich unterhalten***» → реципрочан глагол → Обе, тј. све „стране“ врше радњу једна над другом, тј. једна у односу на другу, тј. акција/ситуација је (евентуално вишеструко) двосмерна.

Ови глаголи се могу јављати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реципрочним конструкцијама.

---

⁹¹ Нпр. «*sich unterhalten*» значи *разговарати*, и као носилац тога значења ова глаголска конструкција увек мора садржати морфему «*sich*», јер «*unterhalten*» иначе (тј. без «*sich*») нема исто значење, већ сигнификује *анимирати*, *забављати* или пак *финансијски издржавати* (у оба случаја, наравно, објекат *jemanden* јесте неопходан → *некога анимирати*, *забављати*, *некога издржавати*), док нпр. «*sich verstehen*» значи *разумети се*, али и *споразумети се*, па чак *договорити се*, а сам глагол «*verstehen*» значи искључиво *разумети*, те изискује објекат *jemanden* (*jemanden verstehen* = разумети некога) или *etwas* (*etwas verstehen* = нешто разумети).

Овде се можемо вратити, између осталог, и неким примерима које дају Хелбиг и Буша (в. Хелбиг и Буша, 1996: 65), с тим што ће над тим реченицама бити извршена синтаксичко-семантичка анализа, а неки примери ће бити и донекле другачије разматрани и категорисани, на шта ће бити скренута посебна пажња након навођења датог примера, као што ће и следити образложење из којих је то разлога извршена нова расподела.

Пример бр. 1а: континуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Моника

Peter	und	Monika	unterhalten	sich.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	3PL.PRES. RECIplex	RECIP
SUBJ				

= Петар и Моника разговарају.

Баш као и код Хелбига и Буше (в. Хелбиг и Буша, 1996: 65), ова реченица је категорисана као реципрочна. Она то свакако и јесте, а пре свега због реципрочно маркираног «*sich*». Остаје дискутабилно да ли је и сам глагол «*unterhalten*» у наведеној реченици, тј. у конкретном случају реципрочан, те да ли и он доприноси реципрочности целокупне (реченичне) конструкције или је пак носилац целокупног реципроцитета у реченици морфема/лексема «*sich*».

Пример бр. 1б: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар

a) Peter	unterhält	sich	mit	Monika.
NOM.SG	3SG.PRES. RECIplex	RECIP	PREP	DAT.SG

= Петар разговара са Моником.

б) Peter	unterhält	sich.
NOM.SG	3SG.PRES. RECIplex	RECIP

= Петар разговара.

Ова реченица може имати следеће интерпретације:

1. Петар разговара (нпр. са Моником), али је особа са којом Петар разговара (нпр. Моника) у датом контексту ирелевантна, те се зато и не спомиње. Тему разговора, тј. фокус представља Петар. И у овом случају је – баш као и у примеру под „а“ – у питању

дисконтинуирана реципрочна конструкција, па је и маркер «sich» реципрочан, што доказује и чињеница да управо то «sich» саму глаголску конструкцију «sich unterhalten» чини реципрочном.

2. Реченица под „б)“ би се могла протумачити и као *Петар се забавља*. У том случају би се «sich» из реченице евентуално могло посматрати као рефлексивно, али би то био пример за неправи рефлексивни глагол, јер Петар заправо не чини никакву конкретну радњу над собом. Тада би и реченична анализа наравно морала бити представљена на другачији начин:

Пример бр. 1в: псеудорефлексивна конструкција

Peter unterhält sich.
NOM.SG 3SG.PRES PSEUDOREFL

У реченици *Peter unterhält seine Kinder* не појављује се никакво «sich», а сам глагол «unterhalten» јесте уобичајено транзитиван.

Пример бр. 1г: транзитивна конструкција

a) Peter unterhält seine Kinder.
NOM.SG 3SG.PRES POSS-PRON ACC.PL
SUBJ DIR-OBJ

Ова реченица такође може имати два значења/тумачења:

1. Петар издржава своју децу.

или

2. Петар анимира/забавља своју децу.

b) Maria unterhält die Gäste.
NOM.SG 3SG.PRES ART ACC.PL
SUBJ DIR-OBJ

Иако је исти глагол употребљен и у примеру под „б)“, он ће се – у том случају – пре свега тумачити једнозначно: да Марија забавља госте. Разлози томе

јесу прагмалингвистички фактори, тј. да је мало вероватно да неко финансијски издржава своје госте.

Пример бр. 2:

«etwas **vertragen**»⁹² ≠ «**sich** **vertragen**»⁹³

«etwas **vertragen**» → уобичајено транзитиван глагол → Само једна „страна“ подноси или не подноси нешто, тј. ситуација је једносмерна.

«**sich** **vertragen**» → реципрочан глагол → Обе, тј. све „стране“ врше радњу, тј. акција/ситуација је (евентуално вишеструко) двосмерна.

Пример бр. 1а: континуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Марија

Peter	und	Maria			
<u>NOM.SG</u>	CONJ	<u>NOM.SG</u>			
SUBJ					
wollen			sich	(wieder)	vertragen
3PL.PRES.MOD-V			RECIP	ADV	3PL.PRES. RECIplex

= Петар и Марија желе да се (поново) помире.

Пример бр. 1б: континуирана реципрочна конструкција → фокус: Петар и Марија

Peter	und	Maria	vertragen	sich	(wieder).
<u>NOM.SG</u>	CONJ	<u>NOM.SG</u>	3PL.PRES. RECIplex	RECIP	ADV
SUBJ					

= Петар и Марија се (поново) слажу.

Пример бр. 1в: дисконтинуирана реципрочна конструкција → фокус: ја (= ich)

Ich			vertrage			mich
<u>NOM.SG.PERS-PRON</u>			1SG.PRES. RECIplex			1SG. RECIP
SUBJ						
gut	mit	meiner	Schwester.			
ADV	PREP	POSS-PRON	DAT.SG			

= Добро се слажем са својом сестром.

---

⁹² «etwas **vertragen**» = подносити нешто

⁹³ «**sich** **vertragen**» = помирити се, слагати се

Пример бр. 1г: транзитивна конструкција

Ich	vertrage	keinen	Wein.
<u>NOM.SG.PERS-PRON</u>	1SG.PRES. RECIPl ex	NEG	<u>ACC.SG</u>
SUBJ			DIR-OBJ

= Не подносим (да пијем) вино.

○ **Група Е)** У ову категорију глагола спадају они који у себи садрже јак реципрочни маркер, сложену заменицу «einander», при чему ова заменица представља компоненту још сложеније речи, неког прилога који се састоји од одређеног предлога и поменуте сложене заменице. Таквих глагола у немачком језику има много. Посматрајући немачки и српски језик, садржавање јаких реципрочних маркера у оквиру глагола /глаголске конструкције⁹⁴ јесте особина само немачког језика: у српском такви глаголи /такве глаголске конструкције не постоје.

Оно што је изразито интересно и специфично, јесте да у ову категорију (реципрочних) глагола не спадају сви они глаголи, тј. све оне глаголске конструкције који у себи садрже јак реципрочни маркер, заменицу «einander», а што би се заправо могло очекивати.

---

⁹⁴ Синтаксички посматрано, сада, тј. по најактуелнијем немачком правопису, у питању су глаголске конструкције, јер се глагол који је део сложеније (тј. сложене) глаголске конструкције пише одвојено од предлога и заменичке фразе (а та заменичка фраза, као што се да видети, и сама представља сложеницу (→ ein|ander), која је истовремено и јак реципрочни маркер):

(предлог + заменичка фраза *einander*) + глагол

прилог

По ранијем немачком правопису, целокупна конструкција наведеног типа се у највећем броју случајева писала заједно, тј. спојено. Само уколико би за тим било потребе (а чак и тада не увек и не доследно), тј. уколико би разлике у писању значиле да постоје и разлике у значењу, неки глаголи су се писали одвојено (в. пример у фусноти 98).

Можемо издвојити следеће интересантне примере:

Пример бр. 1:

Глагол «auseinander|fallen»⁹⁵ (= *zerfallen* = распасти се), као ни именица (тј. поименичени глагол⁹⁶) «das Auseinanderfallen», нису реципрочно маркирани, иако садрже јак реципрочни маркер «einander».

Пример бр. 2:

Глагол «auseinander|wickeln» (= расплести; развити $\approx$ *auswickeln* = одвити, развити, распаковати) такође није реципрочан, иако и он садржи јак реципрочни маркер «einander».

Пример бр. 3:

Глагол «durcheinander|bringen» (= *in Unordnung bringen* = направити неред, разбацати; = или фигуративно $\rightarrow$ *nervös machen* = учинити нервозним; пореметити, збунити, узнемирити⁹⁷) такође није реципрочан, иако и он садржи јак реципрочни маркер «einander».

Нису реципрочни ни глаголи «durcheinander|kommen» (има само фигуративно значење $\rightarrow$ = пореметити, збунити, фигуративно *иззубити се*), «durcheinander|reden» (= 1. говорити неповезано, нејасно исказивати своје мисли; 2. када више људи истовремено прича, притом често свако нешто своје, тј. на неку другу тему), «durcheinander|laufen» (= кретати се хаотично) или пак «durcheinander|werfen» (= разбацати), који такође садрже јак реципрочни маркер

---

⁹⁵ У раду неће бити наведене и старија и новија варијанта писања (тј. варијанте по старом и по новом правопису), јер је то за овај рад ирелевантно. ($\rightarrow$ Сложенице које се састоје од сложеног прилога и глагола се по новом правопису немачког језика пишу одвојено (в. Херман, 2004: 1000). Значи, по старом правопису овакви глаголи /глаголске конструкције су се претежно писале спојено, а по новом, тј. најновијем важећем правопису одвојено; као нпр. «auseinanderfallen» $\rightarrow$ «auseinander fallen»).

⁹⁶ Нем. *substantivischer Gebrauch*

⁹⁷ Као у примеру: *Der Schreck hat mich ganz durcheinander gebracht.*

«einander». Сама именица «(das) **Durcheinander**» означава *перед, збрку, хаос, метеж*, тј. било какву врсту поремећености ранијег реда, а прилог «**durcheinander**» несређеност, испреметаност (тј. значи: *несређено, испреметано*). У случајевима попут наведених употребљени предлог мења значење јаког реципрочног маркера «einander». Предлошко-падежна конструкција која је у овом случају срасла у сложеницу, именицу «(das) **Durcheinander**», заправо представља неку врсту лажне реципрочне конструкције (→ псеудореципрочне конструкције, и то оне неправилне распоређености), о каквима ће бити речи у поглављу 9.3.2. ове дисертације. Када се буквално преведе, *durch+einander* значи *једно кроз друго*, те не означава прави реципрочни однос, већ увек указује на неку међусобну испреплетеност, која није истоветна за све чланове тог међусобног односа, тј. тај однос није равноправан/равномеран. Зато је и било могуће да од ове сложенице, прилога *durcheinander*, настану још сложенији конструкти у које спадају и горе наведени глаголи, а да они притом не буду реципрочни.

Следећи глаголи су у већини случајева реципрочни: «*sich auseinander|halten*» (= држати се подаље један у односу на другога, тј. држати се на одређеном растојању), «*auseinander|halten*»⁹⁸ («*auseinander|halten*» без морфеме/лексеме «*sich*» указује да вршилац радње не учествује у реципрочној акцији и/или ситуацији, тј. он сам није партиципант; = *getrennt halten* = држати растављено, тј. подаље једно у односу на друго), «*sich auseinander|leben*» (= буквално: *навићи се на одвојени живот*; фигуративно: *разићи се духовно* (и поред евентуалне физичке близине)), «*sich auseinander|setzen*»⁹⁹ = буквално: *раздвојити*

---

⁹⁸ За разлику од буквалног значења, када се глагол «*auseinander halten*» и по ранијем правопису писао одвојено, глагол «*auseinanderhalten*» (написан спојено) имао је искључиво пренесено значење и сигнификовао исто што и немачки глагол *unterscheiden* (= разликовати).

⁹⁹ Глаголска конструкција «*sich auseinander|setzen*» има и свој хомоним, тј. може сигнификовати и: *бавити се нечим, проучавати нешто* (нпр. неки предмет, (судски) спис), *посветити се нечему, издвојити време за нешто или пак суочити се с неким проблемом* (= *sich mit einem Problem auseinander|setzen* → *sich damit beschäftigen*). У том случају значење – наравно – није реципрочно, а није ни рефлексивно, јер се радња не врши над реченичним

се, тј. не седети више један поред другог (→ пример: *Der Lehrer setzte zwei Schüler auseinander*), «auseinander|gehen»¹⁰⁰ (= *voneinander weggehen; sich trennen* = растати се), као и «auseinander|ziehen» (= *durch ziehen trennen* = развући, развлачењем раставити) итд. Треба нагласити да се ови глаголи на први поглед у већини случајева тумаче реципрочно. Узрок томе јесте да се управо у већини случајева подразумева/тумачи да је број партиципаната једнак броју два. Уколико број учесника одговара тачно броју два или ако се може свести на број два (када су у питању неке две стране, нпр. два спортска тима, иако је број учесника тада наравно већи од два), у питању је реципроцитет. Уколико то није случај, реципрочност није у питању, већ је посредни псеудореципрочна ситуација.

Глаголи /глаголске конструкције као што су нпр. «auseinander|jagen» или «auseinander|treiben» (→ синоними: = *eins vom anderen wegjagen, trennen*; = растерати) или пак попут «auseinander|laufen» (= *voneinander weglaufen, sich (eilig) trennen*; = разбежати се) немају превасходно реципрочно, већ пре свега псеудореципрочно значење, и то поново неправилне распоређености. Код ових глагола, реципрочно значење је у питању само када се број учесника своди на број два, јер је тада у питању однос између два учесника реципрочне акције/ситуације који се своди на њихову међусобну просторну релацију. У таквим случајевима само може бити речи о правом реципроцитету. Сличан је и глагол «auseinander|nehmen» (= раставити), који – уколико се радња своди на растављање на тачно два дела (без обзира на величину, облик и др.) – означава реципрочност, а

субјектом (→ субјекат радњу не врши над собом), већ се додатно указује на то да је субјекат вршилац радње, тј. да управо субјекат нпр. проучава неке списе или решава неки проблем. Значи, глагол је заправо уобичајено транзитиван. Такође, «sich auseinander|setzen» може значити: → суочити се с неком особом / суочити се с неком особом да би се о нечему разговарало и нешто расправило (→ *Peter setzt sich mit Maria auseinander*); по Wahrig-енциклопедији → «sich auseinander|setzen» = *einen Sachverhalt in einem ernstern Gespräch mit dem anderen klären*.

¹⁰⁰ Глагол /глаголска конструкција «auseinander|gehen» има и своје метафорично значење *угојуми се*, као у реченици: *Sie ist in den letzten Jahren recht auseinander|gegangen* (= Она се током последњих година доста угојила; в. Wahrig, 1968, 1975: стубац 511/512).

уколико то није случај, изнова представља псеудореципрочан однос неправилне распоређености. Заправо, и глагол «**auseinander**|setzen» се у свом основном/буквалном значењу¹⁰¹ (= раздвојити) може тумачити како реципрочно (→ када су у питању два партиципанта; → поново пример: *Der Lehrer setzte zwei Schüler auseinander*), тако и псеудореципрочно (→ уколико је у питању више од два учесника → пример: *Der Lehrer setzte mehrere Schüler der 7. Klasse auseinander*; → тада је, наравно, у питању неправилна распоређеност).

Поставља се следеће питање: да ли је сложени глагол / глаголска конструкција нужно реципрочна када стоји у комбинацији са «*sich*»? Одговор гласи: не! Чак и када стоји у комбинацији са маркером «*sich*», глагол / глаголска конструкција у својој целокупности не мора бити реципрочна. То већ доказују и у фусности бр. 99 приказани примери (→ значења конструкције «*sich auseinander*|setzen»). Када има значење *sich mit einem Problem auseinander*|setzen, у овој реченици примењени глагол подсећа на неправу рефлексивне глаголе српског језика.

О глаголима «**ineinander**|greifen» (= *sich einpassen*; фигуративно: *sich überschneiden*) и «**ineinander**|fügen» (= *miteinander verbinden, zusammenfügen*; в. Wahrig, 1968, 1975: стубац 1929) биће речи у посебном раду (→ *Питање диференцијације реципрочних маркера и тзв. означитеља заједништва и/или припадности у немачком и у српском језику*).

За разлику од свих осталих претходно наведених и других сличних прилога који могу представљати компоненте глагола / глаголских конструкција (као нпр.: «**zueinander**|finden», «**voneinander**|gehen», «**übereinander**|legen» итд.), прилог «*miteinander*» никада не сачињава део глагола / глаголске конструкције, већ је увек самостални прилог, што доказује и чињеница да се он и по старом правопису увек писао одвојено (иако се са неким глаголима изразито често комбинује (нпр.: «**miteinander** gehen», «**miteinander** kommen», «**miteinander** spielen» итд.)).

---

¹⁰¹ Глагол / глаголска конструкција «**auseinander**|setzen» може значити и *einen Sachverhalt auseinander*|setzen, bzw. erklären = разложити и/или објаснити неки садржај.

Извршене категоризације глагола указују не само на изражено присуство феномена реципроцитета у језику, већ и на разноликост испољавања и комплексност овог пре свега синтаксичко-семантичко-прагматичког обележја. Наведене класификације, које приказују нераскидиву везу и међусобну условљеност различитих језичких нивоа, могу бити од великог значаја и у домену когнитивне лингвистике, а самим тим и за методику наставе како српског, тако и немачког језика као страног.

8.1.2. РЕЦИПРОЧНО МАРКИРАНИ ПРИЛОЗИ У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Поред најфреквентније употребљаваних јаких реципрочних маркера, прилога «међусобно» и «узајамно», у српском језику постоје још неки, додуше донекле архаични облици, те самим тим и ређе примењивани, али ипак реципрочно маркирани прилози потпуно истог значења. Ти прилози, синонимни горе наведеним, јесу варијанте прилога «узајамно», а то су: «узајмично», «узајмице», «узајамце» и «узајам».

Пример бр. 1:

а)	Они	су	се	одувек	међусобно	помагали.
б)	Они	су	се	одувек	узајамно	помагали.
в)	Они	су	се	одувек	узајмично	помагали.
г)	Они	су	се	одувек	узајмице	помагали.
д)	Они	су	се	одувек	узајамце	помагали.
ђ)	Они	су	се	одувек	узајам	помагали.
	<u>NOM.PL</u>	<u>AUX.3PL</u>	<u>RECIP</u>	<u>GL-ODRtemp</u>	<u>RECIP</u>	<u>IMPF.GPR.PL.MSC</u>
	SUBJ			ADV-ODRtemp	ADV	
		су_се_помагали: 3PL.PERF.MSC.RECIP				

= Sie haben sich schon immer **gegenseitig** geholfen.

Овај пример (→ пример бр. 1) доказује да су у реченицама од „а“, а закључно са „ђ)“, примењени српски прилози, јаки реципрочни маркери, и да су они у реченичном контексту међусобно замењиви. Немачки прилог «gegenseitig» нема такве, апсолутне еквиваленте. У неким речницима¹⁰² се као синоними наводе «wechselseitig», потом прилози «mutual», «mutuell», «korrelativ», «reziprok», «beiderseitig», «beidseitig», «zweiseitig» и «bilateral». То није нимало неуобичајено, јер се у речницима синонима и енциклопедијама углавном и наводе лексеме које се само приближно/донекле међусобно подударују, јер су прави, апсолутни синоними изразито ретки. Сврха тих и таквих речника јесте да кориснику помогну да у одређеном контексту употреби (заправо, да одабере) праву реч/ лексему или праву

¹⁰² Нпр. у: www.duden.de

фразу, да пронађе реч која се у неки лингвистички контекст значењски уклапа, тј. која на прави начин може да искаже идеју говорника, а да притом особа не мора да понови или понавља већ употребљени израз. Следи да такве речи, баш као и оне које су у овом пасусу наведене, а које се могу назвати приближним синонимима, морају имати неке своје посебне одлике, тј. морају да поседују неке посебне нијансе значења и/или стилске карактеристике, а притом улогу често имају и социолингвистички фактори (→ нпр.: старост говорника, његов образовни ниво и профил). Тако се сматра да су реципрочни прилози «mutual» и «mutuell» типични за језик науке и говор високообразованог слоја становништва немачког говорног подручја, те да су прилози «korrelativ» и «reziprok» (→ српски еквиваленти: «корелативно» и «реципрочно») уобичајени за језик/е одређених струка, а прилог «bilateral» (→ српски еквивалент: «билатерално») такође за језик струке (→ пре свега у области политике и права). Значи, ови су немачки, управо поменути прилози, сви стилски, и то функционално-стилски маркирани. Да се закључити да је функционална /функционално-стилска разноликост богатија и израженија у немачком него у српском језику, док у српском језику егзистира већи број реципрочно маркираних прилога који истовремено представљају праве синонине, додуше архаичног облика.

Пример бр. 2:

<u>Та два појма</u>	су	узајамно	повезана.
<u>NOM.PL</u>	<u>AUX.3PL</u>	<u>ADV.RECIP</u>	<u>PF.GPR.PL.MSC</u>
SUBJ	┌──────────┐ 3PL.PRES.MSC ───────────┐		

= Die beiden Begriffe sind **gegenseitig** verbunden.

У истом, горе споменутом немачком лексикону су као синоними реципрчном маркеру «gegenseitig» наведени и прилози «beiderseitig» и «beidseitig», чији би парњак у српском био прилог «обострано», као и немачки

реципрочни прилог «zweiseitig», чији је парњак у српском језику реципрочно маркирани прилог «двострано».

Пример бр. 3:

Те две чињенице   су   **обојтрано/узајамно**   условљене.
NOM.PL   AUX.3PL   ADV.RECIP   PF.GPR.PL.FEM
 SUBJ   3PL.PRES.FEM

= Die beiden Fakten sind (?beidseitig)/gegenseitig bedingt.

Пример бр. 4:

Те две чињенице   **се**   **обојтрано**   условљавају.
NOM.PL   RECIP   ADV.RECIP   3PL.PRES
 SUBJ   3PL.PRES.RECIP

= Die beiden Fakten sind **gegenseitig** bedingt.

= Die beiden Fakten bedingen sich **gegenseitig**.

Пример бр. 5:

Брзо је дошло до склапања **обојтрано** жељеног брака.
 ADV AUX.3SG PF.GPR.SG.NTR 3SG.PERF.NTR PREP GEN.SG ADV.RECIP GEN.SG

= Es ist schnell zu der **beidseitig** gewünschten Eheschließung gekommen.

Српски прилози, реципрочни маркери «међусобно», «узајамно», «узајмично», «узајмице», «узајамце» и «узајам», па свакако и сама реч (прилог) «реципрочно», означавају у потпуности истоветан међусобни однос (→ неку реципрочну акцију или реципрочно стање) или приближно истоветан /наизменичан (→ узајамно-повратан) међусобни однос (→ при чему једна „страна“ врши неку реципрочну акцију, док је друга „страна“ пасивна, и обрнуто)¹⁰³. Исто важи и за

¹⁰³ У оваквим случајевима фактор времена, заправо временски размак између „акције“ и „реакције“, игра велику улогу у вези с тим да ли ће се нека радња

њихове немачке парњаке «gegenseitig», «wechselseitig», «mutual», «mutuell», «korrelativ» и «reziprok».

На основу самих како немачких, тако и српских реципрочних прилога наведених у претходном пасусу, не може се извести никакав закључак о броју учесника у реципрочној акцији/ситуацији. Број учесника би евентуално могао да се дедукује из ширег лингвистичког или ситуационог контекста, али то не мора бити случај.

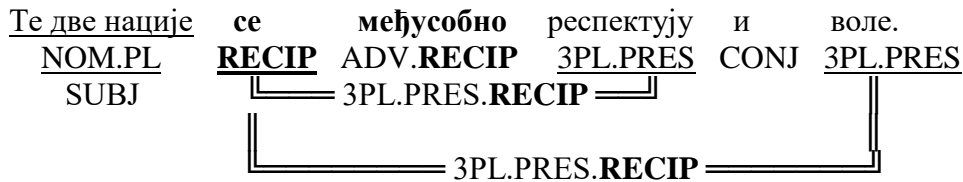
Српски прилози, реципрочни маркери «обострано» и «билатерално», као и њихови немачки еквиваленти «beiderseitig», «beidseitig» и «bilateral», такође могу да означавају у потпуности истоветан међусобни однос (→ неку реципрочну акцију или реципрочно стање) или приближно истоветан /наизменичан (→ узајамно-повратан) међусобни однос (→ при чему једна „страна“ врши неку реципрочну акцију, док је друга „страна“ пасивна, и обратно). Иако би већина говорника српског и немачког језика спонтано помислила да се – када су ови реципрочно маркирани прилози у питању – одмах може закључити о ком броју учесника у реципрочној акцији/ситуацији се ради, тј. да се број учесника своди на два, то ипак није увек нужно тако. На основу ових, како српских, тако и немачких реципрочних прилога, понекад се може, али учестало и не, извести закључак о тачном броју учесника у реципрочној акцији/ситуацији. Сви горе наведени прилози који имају функцију јаких реципрочних маркера могу се појављивати искључиво у континуираним реципрочним конструкцијама/реченицама, те субјекат тих реченица мора бити у множини. На број учесника у реципрочној акцији/ситуацији у континуираним реципрочним реченицама нужно реферира субјекат. Субјекат обавезно мора указивати на двостраност. Може, као на пример у реченицама/примерима бр. 2, 3 и 4, указивати на то да се ради о тачно два ентитета, али може реферирати на присуство/учествовање двеју страна у одређеној реципрочној акцији/ситуацији, при чему се у таквим случајевима понекад може

доживети/доживљавати као реципрочна или пак не. Када је феномен реципроцитета у питању, време заправо – на неки начин – представља психолингвистички и континентно-лингвистички фактор.

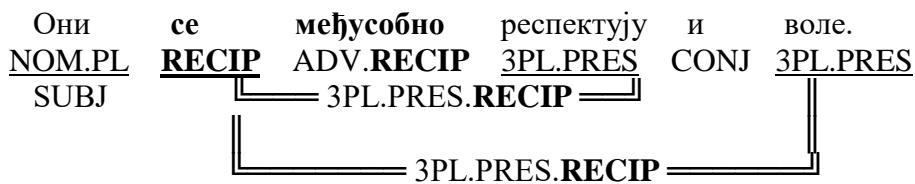
закључити да се ради о „два мноштва“, тј. две групе (→ пример бр. 6), а понекад није непосредно јасно каква је ситуација у питању (→ пример бр. 7).

Пример бр. 6:

= Die beiden Nationen respektieren und mögen **sich gegenseitig**.

Пример бр. 7:

= Sie respektieren und mögen **sich gegenseitig**.

У примеру бр. 7 субјекат је заменица *они*, која се у датој реченици може односити на две групе људи (нпр. на два народа), две особе или пак на особу с једне, а групу људи с друге стране (нпр. на студенте и њиховог професора).

У оним реченицама у којима се појављује реципрочни маркер «се»/«sich» реципрочно маркирани прилози – који су нужно јаки маркери – појачавају, тј. интензификују реципроцитет који је претходно већ исказан slabим реципрочним маркером (→ као у примерима бр. 1, 4, 6 и 7).

О сложеним реципрочно маркираним прилозима попут «aus|ein|ander», «von|ein|ander», «zu|ein|ander», «mit|ein|ander», «über|ein|ander» итд. биће речи у наредном поглављу, јер је неопходно упоредити их са заменичким фразама српског

језика, а које имају исто значење (→ један од другогa, један према/ка другогe, један с другим, један о другогe, један преко другогa итд.).

Поред свих у овом поглављу наведених прилога који представљају јаке реципрочне маркере, како у немачком, тако и у српском језику постоје и други прилози који својим основним значењем указују на реципроцитет, тј. такође имају функцију реципрочних маркера, што – међутим – иако експлицитно исказано, није одмах уочљиво као код до сада наведених прилога. Може се рећи да су то прилози са тзв. „сакривеним/прикривеним реципроцитетом“ (→ Adverbien mit „versteckter Reziprozität“; в. Драговић, 2008: 67). Ти прилози са „сакривеним/прикривеним реципроцитетом“ јесу увек прилози локалитета који указују на неку мању или већу дистанцу. Када су у питању месни прилози, увек морају да постоје минимум две референтне тачке (било живе, било неживе), које се налазе на одређеној раздаљини. Реципроцитет је свакако у питању, јер се ради о узајамном односу у простору, тј. о међусобној удаљености тих референтних тачака.

Пример бр. 8:

Школа је **близу**.¹⁰⁴
RECIP

= Die Schule ist nah.

Пример бр. 9:

Школа је **далеко**.
RECIP

= Die Schule ist weit (entfernt).

Пример бр. 10:

Школа је **недалеко** од куће.
RECIP
nicht_weit

= Die Schule ist nicht weit (entfernt) vom Haus.

---

¹⁰⁴ Лексема «близу» може да буде прилог, али и предлог. Да ли ће се сматрати прилогом или предлогом, увек зависи од лингвистичког контекста.

8.1.3. ЗАМЕНИЧКЕ РЕЧИ И ФРАЗЕ У УЛОЗИ РЕЦИПРОЧНИХ МАРКЕРА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Већина у овој дисертацији споменутих и анализираних реципрочних маркера заправо представљају речи и фразе које можемо окарактерисати као заменичке. Тако су слаби реципрочни маркери оба језика која у овом раду представљају предмет анализе, српско «се» и немачко «sich», заправо и познатији као рефлексивне заменице¹⁰⁵, иако су то у реализованом облику само понекад. Већ је речено да су све варијанте/парадигме слабих реципрочних маркера у српском и у немачком језику нужно у акузативу и да увек заузимају граматичку позицију директног објекта у реченици. Такође, све те парадигме могу имати, тј. учестало имају и рефлексивно значење, те се зато – по аутоматизму – често називају рефлексивним, чак и у оним случајевима када то уопште нису¹⁰⁶. Да се ови слаби рефлексивни и реципрочни маркери подударају не представља ништа необично, с обзиром на то да се реципрочност може дефинисати као узајамна рефлексивност (тј. као узајамна повратност).

У континуираним реципрочним реченицама слаби реципрочни маркер има позицију директног објекта и указује на то да „компоненте“ субјекта врше неку радњу међу собом или да се налазе у узајамно истоветној (реципрочној) ситуацији. У дисконтинуираним реципрочним реченицама – у ситуацијама када је слаби реципрочни маркер присутан – он указује на то да субјекат врши радњу, тј. да је он један од вршилаца радње, а други вршилац радње може бити исказан у оквиру реченичне допуне. Обратимо још једном пажњу на следеће примере, а који су

---

¹⁰⁵ Јер се тако (→ као *рефлексивна заменица «себе» или «се»* и као *das Reflexivpronomen «sich»*) дефинишу у већини постојећих граматика српског, тј. немачког језика.

¹⁰⁶ Нпр., када је реч о пасивном/имперсоналном «се» или о пасивном/имперсоналном «sich».

приказани и на страни 101, у оквиру фусноте 66 (српски примери), и на страни 128, у оквиру фусноте 86 (немачки примери):

Пример бр. 1:

- а) Петар и Иван **се** туку.
NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIP** IMPF.3PL.PRES
 SUBJ
- б) Петар **се** туче са Ивановом.
 SUBJ **RECIP** IMPF.3SG.PRES PREP INSTR.SG
 INDIR.OBJ

Пример бр. 1:

- а) Peter und Ivan **prügeln** **sich.**
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES REFL **RECIP**
 SUBJ DIR-OBJ
- б) Peter **prügelt** **sich** mit Ivan.
 SUBJ 3SG.PRES **RECIP** PREP DAT.SG
 INDIR.OBJ

У српском примеру 16 «се» је реципрочно маркирано, а у реченици је присутна и допуна *са Ивановом*, која указује на другог учесника реципрочне акције/ситуације. Истоветна је ситуација и у немачком примеру 16, у којој стоји допуна *mit Ivan*.¹⁰⁷

Речено је да су у српском језику реципрочно маркирани прилози «међусобно» и «узајамно» међусобно замењиви. За разлику од прилога «узајамно», прилог «међусобно» у себи садржи слаби маркер – заменицу «се». Прилог «међусобно» је настао од *међу+собом*, а то *собом* представља парадигматски облик од «се».

¹⁰⁷ О улози ових предлога биће речи у оквиру поглавља 8.1.4. (→ Предлози као носиоци реципрочног значења у немачком и у српском језику) и у поглављу бр. 10 (→ Питање диференцијације реципрочних маркера и тзв. означитеља заједништва и/или припадности у немачком и у српском језику).

У српском језику егзистира и предлошко-падежна конструкција «између себе», која се у својој реципрочној варијанти може поистоветити са немачком предлошко-падежном конструкцијом «unter sich». У српској верзији није употребљена најслабија опција, морфема «се», већ нешто јача, тј. лексикализованија варијанта: облик «себе».

Пример бр. 2: «између себе»

a-1) Петар и Марија су о томе хтели
NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL INDIR-OBJ IMPF.GPR.PL.MSC
SUBJ 3PL.PERF

да одлуче између себе.
3PL.PRES GEN.PL.RECIP

a-2) Peter und Maria
NOM.SG CONJ NOM.SG
SUBJ

wollten darüber unter sich entscheiden.
3PL.PRET.MOD-V INDIR-OBJ DAT.PL.RECIP INF
3PL.PRET

Обе наведене предлошко-падежне конструкције, како српска, тако и немачка, представљају заменичке фразе које су еквивалентне латинској заменичкој фрази, предлошко-падежној конструкцији «интер се».

У српском језику егзистира јак реципрчни маркер, заменичка фраза «један другог(а)», која постоји у сва три граматичка рода, оба броја и одговарајућим падежима¹⁰⁸. Такође, у српском језику постоје још многобројни јаки реципрчни маркери, заменичке фразе, али нешто сложеније конструкције, које се састоје од основног броја «један» у заменичкој функцији и редног броја «други» у заменичкој

¹⁰⁸ При чему је број/заменица «један» увек у номинативу, док број/заменица «други» може бити у дативу или у акузативу, али не и у номинативу, јер та конструкција (спој «један други») нема реципрчно значење.

функцији, али и од уметнутог предлога (нпр.: «један од другог», «један ка другоме», «један с другим» итд.). У немачком језику постоје значењски еквивалентне конструкције, али не заменичке речи / заменички изрази, већ су у питању сложени прилози. Тако имамо сложеницу/заменицу «einander», која се састоји од две компоненте: «der eine» → «einer» (= неко, један) и «(der) andere» (= други), а коју Енгел, Мразовић и њихови коаутори називају реципрочном партикулом¹⁰⁹ (в. Енгел и Мразовић, 1986: 578). Такође, као што се већ дало видети у поглављу посвећеном глаголима, од наведене заменице може настати и још комплекснија структура, сложени прилог, и то тако што ће се спојити с одговарајућим предлогом. У немачкој варијанти тај предлог неће бити уметнут између две компоненте заменице «einander» (између «einer» и «(der) andere»), већ ће се наћи испред сложенице¹¹⁰ «einander» (нпр.: «voneinander», «zueinander», «miteinander», «übereinander» итд.). Значи, тај предлог у наведеним и другим, сличним, а синтаксички посматрано еквивалентним примерима, представља префикс/префиксоид. Као што се може видети, за разлику од српског језика, у којем постоје двосложне или вишесложне заменичке фразе, у немачком језику егзистирају сложени реципрочно маркирани прилози.

---

¹⁰⁹ Нем.: die Reziproartikel *einander*

¹¹⁰ Дискутабилно је да ли одређене предлоге треба посматрати као самосталне речи, те би – у том случају – овде била реч о сложеницама, или их пак треба посматрати као префиксе/префиксоиде, те се – у том случају – ради о изведеницама. У раду сам се – с обзиром да је у питању контрастивна анализа – определила за појам *сложеница*, јер у еквивалентним српским изразима предлози имају одређену самосталну вредност већ самим тим што стоје као посебне речи, а у оквиру ширих конструкција.

Пример бр. 3:

a-1) Не говоре један с другим.
NEG 3PL.PRES NOM.SG PREP INSTR.SG
3PL.PRES PRON-P.RECIP
ADV-PP(log)
ADV-ODR

a-2) Sie reden nicht miteinander.
NOM.PL 3PL.PRES NEG ADV.RECIP
SUBJ 3PL.PRES

Пример бр. 4:

a-1) Петар и Марија седе једно до другога.
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES NOM.SG PREP GEN.SG
SUBJ PRON-P.RECIP
ADV-PP(log)
ADV-ODR

a-2) Peter und Maria sitzen nebeneinander.
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES ADV.RECIP
SUBJ

Иако је у српском језику, морфолошки посматрано, у питању (реципрочна) заменичка фраза, она по својој (синтаксичкој) функцији, поред тога што и по овом критеријуму (→ синтаксичком критеријуму) опет свакако јесте заменичка фраза, може бити посматрана и као прилошка (адвербијална) фраза, јер даје одговор на питање *како* (у овом случају: како они седе/говоре). У немачком језику, морфолошки посматрано, реч је о конструктима који су се у међувремену развили у потпуно самосталне, непроменљиве речи, у прилоге, јер такође дају одговор на питање *како* (= *wie*). Значи, за разлику од српског језика, у немачком језику је – у буквалном смислу – дошло до знатно интензивнијег спајања, тј. настала је једна реч, која је притом и непроменљива (иако њени саставни делови – када стоје самостално – имају своју промену), те више не постоји ниједан разлог због којег се такве, „новонастале“, речи не би могле називати прилозима. У српском језику још

увек егзистирају вишечлане реципрочне фразе, чије су две од три компоненте заменице (тј., прецизније, бројеви у прономиналној функцији), а трећи члан те реципрочне фразе је предлог који стоји између наведених заменичких компонената. У оквиру српске (реципрочне) фразе све су речи задржале своју самосталност и своју флексију, као и своје првобитно место (= место које одговара редоследу у дубинској структури)¹¹¹. У српским преводним еквивалентима синтаксички прономинална функција је још увек у првом плану.

---

¹¹¹ У немачком језику редослед речи у оквиру насталих прилога не одговара позицијама у оквиру дубинске структуре (нпр.: «uoneinander» (← површинска структура) ← einer vom anderen (← дубинска структура)).

8.1.4. ПРЕДЛОЗИ КАО НОСИОЦИ РЕЦИПРОЧНОГ ЗНАЧЕЊА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Како у српском, тако и у немачком језику, предлози су од изразитог значаја када су реципрочни изрази у питању:

— У српском језику, при конструкцији још сложенијих заменичких фраза од већ ионако сложених (заменичких фраза), придеви се умећу, те заузимају место између основног броја «један» у заменичкој функцији и редног броја «други» у заменичкој функцији, те управљају другим конституентом претходно двочлане заменичке фразе «један другог(а)» и мењају значење првобитне, тј. одређују значење новонастале фразе. Иако уметање предлога између основног броја «један» и редног броја «други» (у одговарајућем роду, броју и падежу)¹¹² мења значење јаког рециiproчног маркера «један другог(а)», при настанку сложеније конструкције рециiproчно значење у највећем броју случајева ипак опстаје (осим када је у питању псеудореципроцитет). У зависности од врсте предлога¹¹³ који бива уметнут, могу настати различите врсте предлошко-падежних конструкција (о овоме опширније у следећем поглављу).

— У немачком језику, као што се могло видети, дошло је до спајања предлога и сложенице/заменице «einander» у једну реч, још комплекснију сложеницу, при чему предлог стоји на самом почетку новонастале речи и представља њен префикс/префиксоид. Такође, у немачком језику предлог директно утиче на мењање врсте речи (што није случај у српском језику): он нужно трансформише

---

¹¹² При чему је број/заменица «један» и у оквиру сложенијих конструкција (→ у склопу конструкција са уметнутим предлогом) увек у номинативу, док број/заменица «други» може бити у свим зависним падежима, али – наравно – никако у номинативу.

¹¹³ С обзиром на то да ли бива уметнут предлог локалитета (поред, до, насупротив, испред итд.), предлог каузалитета (због, ради, зарад итд.), предлог заједништва (с(а)) или неки рекцијски предлог (о, за).

заменицу «**einander**» у прилог (нпр.: «**voneinander**», «**zueinander**», «**miteinander**», «**übereinander**» итд.). Заправо, при конституисању/настанку глагола групе „Е“ немачког језика учествују управо овакви већ оформљени прилози. Већина таквих прилога (нпр.: «**voneinander**», «**zueinander**», «**nebeneinander**», «**füreinander**» итд.) задржава реципрочну маркираност јаког реципрочног маркера, заменице «einander». Значи, већина насталих прилога је такође реципрочно маркирана, тј. настају изнова јаки реципрочни маркери, и то реципрочно маркирани прилози. Међутим, има и оних прилога који су у неким својим појавним облицима понекад реципрочни, али покаткад они то и нису (→ такви су нпр.: «**auseinander**», «**ineinander**»¹¹⁴, «**übereinander**», «**aufeinander**»¹¹⁵ итд.), док наизглед реципрочни прилог «**durcheinander**» заправо никада није реципрочан (→ он представља псеудореципрочну реч/конструкцију, баш као што су и глаголи /глаголске конструкције које настају са њим у комбинацији). Прилог «**miteinander**» у себи садржи предлог заједништва *mit* (= **с(а)**), и он јесте донекле реципрочан с обзиром

---

¹¹⁴ Пример:

a-1) Die fünf Töpfe kann man alle **ineinander** stellen. → Није реципрочно.
PSEUDORECIP

= Свих пет шерпи се могу поређати **једна у другу**.
PSEUDORECIP

a-2) Die Knete kann man einfach **ineinander** drücken. → Јесте реципрочно.
RECIP

= Пластелин се једноставно може утиснути **један у други**.
RECIP

¹¹⁵ Пример:

a-1) Peter hat alle Kisten **aufeinander** gestapelt. → Није реципрочно.
PSEUDORECIP

= Петар је све кутије поређао **једну на другу** / **једне на друге**.
PSEUDORECIP PSEUDORECIP

a-2) Peter und Maria sind **aufeinander** wütend. → Јесте реципрочно.
RECIP

= Петар и Марија су бесни **једно на друго**.
RECIP

на то да управо он указује на заједничко учествовање у некој акцији/ситуацији¹¹⁶. (Прилог «miteinander», баш као и остали прилози овог типа, има функцију прилошке одредбе за начин.)

Сами предлози локалитета (нпр. у српском: *пored, ка, према, насупрот, наспрам, пред, до, близу, око, уз, међу, између* итд.; а у немачком: *neben, zu, gegenüber, vor, nah(e), um, bei, an, zwischen* итд.) и у немачком језику реципрочно су маркирани, јер указују на узајамне односе у простору, тј. на релацију између неке две тачке.

Пример бр. 1:

а-1) **Поред** те цркве је вековима стајала статуа.
RECIP GEN.SG AUX.3SG ADV IMPF.GPR.SG.FEM NOM.SG
┌──────────────────────────────────┐
3SG.PERF

а-2) **Neben** der Kirche stand jahrhundertelang¹¹⁷ ein Denkmal.
RECIP ART.BST PRET ADV ART.UNB
DAT.SG NOM.SG

¹¹⁶ Детаљнија објашњења следе у поглављу бр. 10 (→ Питање диференцијације реципрочних маркера и тзв. означитеља заједништва и/или припадности у немачком и у српском језику).

¹¹⁷ По неким немачким граматикама *jahrhundertelang* (= вековима) спада у придеве, са чиме се аутор овог доктората не слаже.

**8.1.5. РЕЦИПРОЧНЕ ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ
У СРПСКОМ И У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ,
ТЈ. РЕЦИПРОЧНЕ ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ
У СРПСКОМ
И ЊИХОВИ ЕКВИВАЛЕНТИ У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ**

Три врсте предлошко-падежних конструкција у српском језику могу исказивати реципроцитет:

- а) оне које се састоје од јаког реципрочног маркера «један другог(а)» и уметнутог предлога;
  - б) предлошко-падежне конструкције «између себе»¹¹⁸ и «међу собом», као и предлошко-падежна конструкција «интер се»¹¹⁹, која је преузета из латинског језика;
- као и
- в) одређени број фразеологизама.

---

¹¹⁸ Спој «између себе» не мора нужно у својој целокупности бити реципрочан, тј. нема увек реципрочно значење, што доказују и следећи примери:

а-1) Марија је морала да се одлучи између
 NOM.SG AUX.3SG IMPF.GPR.SG.FEM EMPTY 3SG.PRES **RECIP**
 Ивана и Петра.
 GEN.SG CONJ GEN.SG

а-2) Марија је морала да се одлучи између
 NOM.SG AUX.3SG IMPF.GPR.SG.FEM EMPTY 3SG.PRES **RECIP**
 себе и њега.
 GEN.SG.REFL-PRON CONJ GEN.SG.PRON

(Међутим, треба напоменути да је сама лексема «између» увек реципрочног значења.)

¹¹⁹ Ова, из латинског језика преузета, предлошко-падежна конструкција знатно се ређе користи у српском језику у односу на друге, у српском језику постојеће реципрочне предлошко-падежне конструкције.

Све три наведене врсте предлошко-падежних конструкција истовремено представљају јаке реципрочне маркере који захтевају да (исказани или неисказани) субјекат у реченици обухвати све учеснике реципрочне акције¹²⁰. Предлошко-падежне конструкције које се састоје од јаког реципрочног маркера «један другог(а)» и уметнутог предлога, као и предлошко-падежне конструкције «између себе», «међу собом» и «интер се» могу се појављивати искључиво у континуираним реципрочним конструкцијама. Реципрочни фразеологизми се такође чешће јављају у континуираним него у дисконтинуираним реципрочним конструкцијама.

---

¹²⁰ О овоме детаљније витети у: Драговић, 2011.

а) Треба још једном обратити пажњу на пример бр. 4 са стране 72 ове дисертације, као и на пример бр. 7 са стране 76, а који ће овде још једном – ради боље прегледности – бити приказани у свом допуњеном облику:

Пример бр. 4:

а-1) Петар и Марија **једно друго** љубе. / Петар и Марија љубе **једно друго**.
= Peter und Maria küssen **einander**.

Петар	и	Марија	једно друго	љубе.
Peter	und	Maria	einander	küssen
<u>NOM.SG</u>	CONJ	<u>NOM.SG</u>	DIR-OBJ.RECIP	3PL.PRES
SUBJ				

а-2) Пример бр. 7:

Петар и Иван **један другог(а)** туку. / Петар и Иван туку **један другог(а)**.
= Peter und Ivan prügeln **einander**.

Петар	и	Иван	један другог(а)	туку.
Peter	und	Ivan	einander	prügeln
<u>NOM.SG</u>	CONJ	<u>NOM.SG</u>	DIR-OBJ.RECIP	3PL.PRES
SUBJ				

Реципрочни маркер «један другог(а)» (у одговарајућем роду, броју и падежу¹²¹) састоји се од бројева који имају функцију заменица, те је заправо у питању сложена заменичка фраза која, као што се може видети на основу управо изложених примера, синтаксички представља директни објекат у реченици. Комплексни објекат реферира на комплексни субјекат чије компоненте, тј. чији учесници (у једном случају Петар и Марија (→ пример бр. 4), а у другом Петар и Иван (→ пример бр. 7)) једни над другима, тј. међусобно врше радњу, те комплексан субјекат заправо истовремено представља и комплексни логички

---

¹²¹ Као што је речено: када су у питању конструкције без уметнутог предлога, тада: или у дативу или у акузативу.

објекат, а – пошто је у питању реципроцитет – и обрнуто: комплексни објекат заправо представља комплексни логички субјекат. Јер, сама заменичка фраза (без предлога) «један другог(а)» или пак «један другом(е)» се састоји од субјекта и објекта: основни број «један» у заменичкој функцији увек представља субјекат, док редни број «други» у заменичкој функцији увек представља објекат. Када је редни број други у акузативу, као што је то случај у заменичкој фрази «један другог(а)», тада је у питању директни објекат. Када је редни број други у дативу, као што је то случај у заменичкој фрази «један другом(е)», тада је у питању индиректни објекат.

Уметање предлога између основног броја «један» и редног броја «други» (у одговарајућем роду, броју и падежу)¹²² мења значење јаког реципрочног маркера «један другог(а)», али – при настанку сложеније конструкције – реципрочно значење у највећем броју случајева (осим када је у питању псеудореципроцитет) опстаје (→ као што је то случај у примеру бр. 1 на следећој страни). У зависности од врсте предлога који бива уметнут, могу настати различите врсте предлошко-падежних конструкција, које – осим значења реципроцитета – могу имати и следећа значења:

- локалитета (нпр.: «један поред другог(а)», «један насупрот другог(а)» итд.),
  - каузалитета (нпр.: «један због другог(а)» итд.),
  - заједништва («један с(а) другим»),
- и могу бити у питању
- рекцијске предлошко-падежне конструкције, како их је назвала Ружица Маринковић-Фармаковски (нпр.: «један о другом(е)», «један за другог(а)» итд.).

Пример бр. 1:

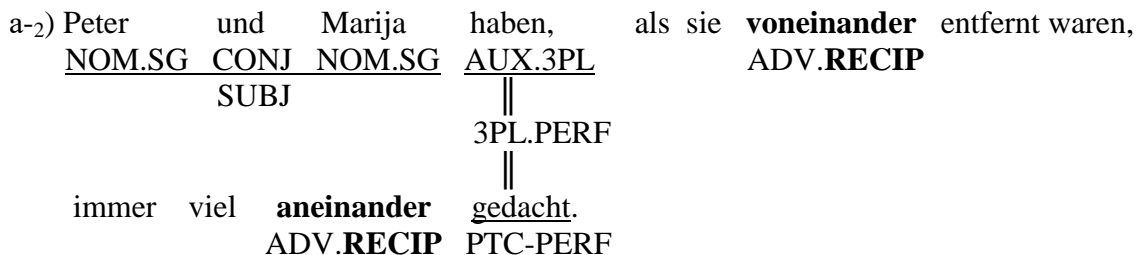
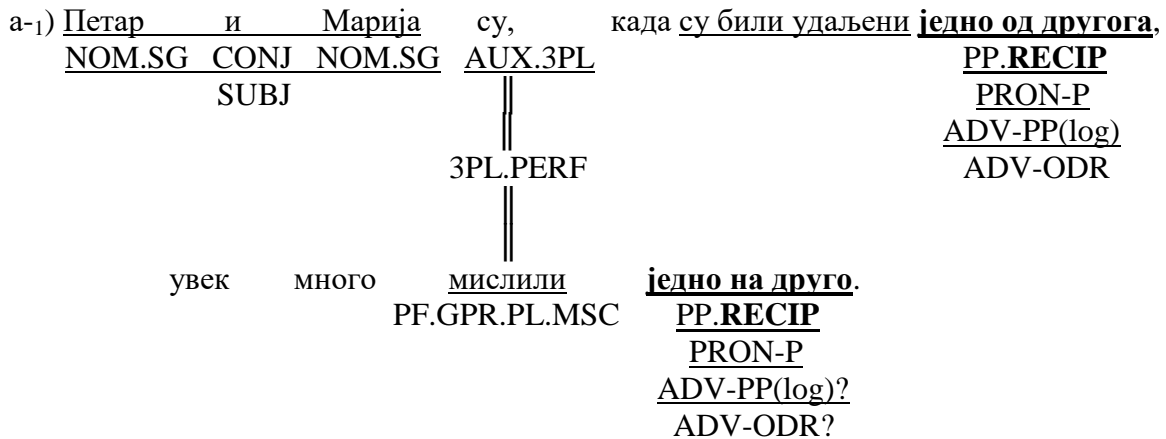
<u>Корачале</u>	<u>су</u>	<u>спорим корацима</u>	<u>једна</u>	<u>ка</u> ¹²³	<u>другој.</u>
IMPF.GPR.3PL.FEM	AUX.3PL	ADJ	SUBS	NOM.SG.FEM	PREP DAT.SG.FEM
3PL.PERF		ADV		RECIP	

¹²² При чему је број/заменица «један» и у оквиру сложенијих конструкција (→ у склопу конструкција са уметнутим предлогом) увек у номинативу, док број/заменица «други» може бити у свим зависним падежима, али – наравно – никако у номинативу.

¹²³ У питању је предлог локалитета.

И у немачком језику, наравно, постоје предлошко-падежне конструкције које истовремено представљају и (јаке) реципрочне маркере, али у знатно мањем броју. Разлог томе је што српске конструкције које се састоје од основног броја «један» у заменичкој функцији, предлога и редног броја «други» у заменичкој функцији у немачком језику супституишу од више компонената (→ три компоненте) сложени реципрочни прилози. Значи, српске предлошко-падежне конструкције имају на пример следеће парњаке у немачком језику: «један према другом(е)» = «zueinander», «један с(а) другим» = «miteinander», «један о другом(е)» = «übereinander» итд¹²⁴.

Пример бр. 3: «један + предлог + другог(а)» = «предлог+ein|ander»

¹²⁴ Видети пример бр 3.

б) Предлошко-падежне конструкције «међу собом» и «интер се» јесу синоними и увек су реципрочне, док је предлошко-падежна конструкција «између себе» само понекад синонимна са «међу собом» и «интер се», тј. није увек у својој целости реципрочна, те не представља увек маркер реципрочности. Предлошко-падежне конструкције «међу собом» и «интер се», као и предлошко-падежна конструкција «између себе» (у својој реципрочној варијанти), представљају чврсте, у језику устаљене спојеве, оформљене фразе. Још једном скрећемо пажњу на пример бр. 2 (видети и стр. 160).

Пример бр. 2: «између себе»

а-1) Петар и Марија су о томе хтели
 NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL INDIR-OBJ IMPF.GPR.PL.MSC
 SUBJ 3PL.PERF

да одлуче између себе .
 3PL.PRES GEN.PL.RECIP

а-2) Peter und Maria
 NOM.SG CONJ NOM.SG
 SUBJ

wollten darüber unter sich entscheiden.
 3PL.PRET.MOD-V INDIR-OBJ DAT.PL.RECIP INF
3PL.PRET

Исто се – у српском језику – може исказати и на следећа два начина:

а-3) Петар и Марија су о томе хтели
 NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL INDIR-OBJ IMPF.GPR.PL.MSC
 SUBJ 3PL.PERF

да одлуче међу собом .
 3PL.PRES INSTR.PL.RECIP

а-4) Петар и Марија су о томе хтели
NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL INDIR-OBJ IMPF.GPR.PL.MSC
SUBJ 3PL.PERF

да одлуче интер се .
3PL.PRES **RECIP**

8.1.5.1. ФРАЗЕОЛОГИЗМИ
У УЛОЗИ ЈАКИХ РЕЦИПРОЧНИХ МАРКЕРА
У НЕМАЧКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У оба језика реципрочно маркиране предлошко-падежне конструкције могу бити и фразеологизми, који у том случају, поред своје прилошке функције, имају и функцију јаких реципрочних маркера; нпр.: «у четири ока» = «unter vier Augen», «раме уз раме» = «Schulter an Schulter», «руку под руку» = «Hand in Hand» итд.

Као што се може видети, егзистирају како у српском, тако и у немачком језику, а њихова структура је следећа:

Примери из српског језика:

руку под руку	→ ACC.SG + PREP + ACC.SG
раме уз раме	→ NOM/ACC.SG + PREP + ACC.SG
леђа уз леђа	→ NOM/ACC.SG + PREP + ACC.SG
очи у очи	→ NOM/ACC.SG + PREP + ACC.SG
лице у лице	→ NOM/ACC.SG + PREP + ACC.SG
лицем у лице	→ INSTR.SG + PREP + ACC.SG
у четири ока	→ PREP + број у функцији придева + GEN.SG

Примери из немачког језика:

Hand in Hand	→ NOM/DAT/ACC.SG + PREP + DAT/ACC.SG
Schulter an Schulter	→ NOM/DAT/ACC.SG + PREP + DAT/ACC.SG
unter vier Augen	→ PREP + број у функцији придева + DAT.SG

С обзиром на своју прилошку функцију, они се могу јављати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реципрочним структурама/реченицама оба језика.

Пример бр. 1:

а-1) Петар и Марија
NOM.SG CONJ NOM.SG
 SUBJ

су разговарали у четири ока.
AUX.3PL IMPF.GPR.PL.MSC.RECIPlex ADV-PP.RECIP
 3PL.PERF.MSC.RECIPlex ADV-ODR

а-2) Peter und Maria haben unter vier Augen gesprochen.
NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL ADV-PP.RECIP PTC-PERF.RECIPlex
 SUBJ ADV-ODR

 3PL.PERF.RECIPlex

б-1) Петар је разговарао
 SUBJ AUX.3SG IMPF.GPR.SG.MSC.RECIPlex
 3SG.PERF

са Маријом у четири ока.
 PREP INSTR.SG ADV-PP.RECIP
 ADV-ODR

б-2) Peter hat mit Maria unter vier Augen gesprochen.
 SUBJ AUX.3SG PREP INSTR.SG ADV-PP.RECIP PTC-PERF.RECIPlex
 ADV-ODR

 3SG.PERF.RECIPlex

Пример бр. 2:

Они су се гледали лице(м) у лице.
 SUBJ AUX.3PL RECIP IMPF.GPR.PL.MSC ADV-PP.RECIP
 3PL.PERF.MSC.RECIP ADV-ODR

Пример бр. 3¹²⁵:

Три месеца	спава	с	Лусијом	<u>леђа уз леђа.</u>
	3SG.PRES	PREP	INSTR.SG	<u>ADV-PP.RECIP</u>
				ADV-ODR

---

¹²⁵ Пример из серије „Породица Серано“ (пример из титлованог превода са шпанског)

8.1.6. РЕЦИПРОЧНО МАРКИРАНИ ПРИДЕВИ У НЕМАЧКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Српски и немачки језик обилују реципрочно маркираним придевима. Поред придева који директно указују на реципрочност (→ уосталом примери 1, 2 и 3), лексичко-семантички реципроцитет садрже и многи придеви (изведенице и сложенице) са префиксом/префиксоидом предлогом «међу» (нпр.: међуљудски, међународни, међуградски, међурепублички, међудржавни итд. → пример бр. 5) и латинским префиксом/префиксоидом предлогом «интер» (нпр.: интернационалан, интеркултуралан итд. → пример бр. 4).

Пример бр. 1:

Узајамно поверење	је	основни предуслов пријатељства.
RECIP	3SG.PRES	GEN.SG.RECIP
NOM.SG.RECIP		NOM.SG

= **Gegenseitiges** Vertrauen ist die Hauptbedingung einer Freundschaft.

Пример бр. 2:

Постоји	обострани интерес	да се	односи побољшају.
3SG.PRES	RECIP NOM.SG	PASS/IMPERS	NOM.PL. RECIP _{lex} 3PL.PRES
	NOM.SG.RECIP	┌ да_се_побољшају:3PL.PRES ─┐	

= Es besteht ein **beidseitiges** Interesse, dass sich die Beziehungen verbessern.

Пример бр. 3:

Постоји	билатерална сарадња	између	те две земље.
3SG.PRES	RECIP NOM.SG. RECIP _{lex}	RECIP	NOM.PL
	NOM.SG.RECIP		(ф-ја: GEN.PL)

= Es besteht eine **bilaterale** Kooperation zwischen den beiden Ländern.

Пример бр. 4:

Интеркултурална размена   значи   свима.
RECIP   NOM.SG.RECIP_{lex}   3SG.PRES   DAT.PL
NOM.SG.RECIP

= **Interkultureller** Austausch ist für alle von Bedeutung.

Пример бр. 5:

Међународни научни скуп је   право место за презентовање Марковог рада.
RECIP   NOM.SG   3SG.PRES
NOM.SG.RECIP

= Ein **internationaler** wissenschaftlicher Kongress ist der richtige Ort, um Markos Arbeit zu präsentieren.

8.1.7. РЕЦИПРОЧНО МАРКИРАНЕ ИМЕНИЦЕ У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Велики број именица немачког и српског језика у себи садржи реципрочно значење¹²⁶. Те именице се по својој семантици и/или начину постанка могу сврстати у различите категорије:

Група А) Прву групу чине апстрактне именице које су настале од реципрочних придева и/или прилога, а могу се сврстати у три поткатегорије:

- а) «die Beidseitigkeit» = «обостраност» и «die Zweiseitigkeit» = «двостраност», које указују на учествовање и/или присуство тачно две стране у реципрочној акцији/ситуацији, а обе управо наведене српске именице могу бити замењене и именицом латинског порекла «билатералност»;
- б) «die Gegenseitigkeit» = «узајамност»/«међусобност», као и сама именица «реципроцитет» или пак именица «реципрочност» («die Reziprozität»), обе позајмленице/варијанте латинског порекла, код којих се не може извести никакав закључак о броју учесника у реципрочној акцији/ситуацији;
- в) именице у којима је први део сложенице префикс/префиксоид предлог «интер»/«Inter», како у српском, тако и у немачком језику (нпр.: «интернационалност»/«die Internationalität», «интеркултуралност»/«die Interkulturalität», «интеракција»/«die Interaktion» итд.). У српском језику егзистира реципрочни префикс/префиксоид предлог «међу», који је еквивалентан латинском префиксу/префиксоиду «интер» (лат. «inter»), те многе именице српског језика имају своје дублете (нпр.: «интернационалност» = «међународност»).

Пример бр. 1:

Извршење пресуде иностраног суда се спроводи само
на основу **узајамности** деловања свих инстанци.
SUBS.RECIPlex

---

¹²⁶ Овде је реч о тзв. лексичко-семантичком реципроцитету (→ RECIPlex).

= Die Ausführung des Urteils des ausländischen Gerichtes wird nur aufgrund der **Gegenseitigkeit** der Handlung aller Instanzen durchgeführt.
SUBS.RECIPl_{ex}

Пример бр. 2:

Реципрочност/Реципроцитет се може изразити
SUBS.RECIPl_{ex}/SUBS.RECIPl_{ex} PASS/IMPERS
различитим врстама речи у немачком и у српском језику.

= Die **Reziprozität** kann in der serbischen und deutschen Sprache
SUBS.RECIPl_{ex}
durch unterschiedliche Wortarten ausgedrückt werden.

Пример бр. 3:

Они су друштво које тежи **интеркултуралности**.
SUBS.RECIPl_{ex}

= Sie sind eine Gesellschaft, die zur **Interkulturalität** neigt.
SUBS.RECIPl_{ex}

Пример бр. 4:

Између тих електрона постоји стална **интеракција**.
PREP.RECIPl_{ex} SUBS.RECIPl_{ex}

= Es besteht eine konstante **Interaktion** zwischen den Elektronen.
SUBS.RECIPl_{ex} PREP.RECIPl_{ex}

Пример бр. 5:

Код њих не постоји **обостраност** у разумевању: само она њега разуме,
SUBS.RECIPl_{ex}

а он њу ни не саслуша.

= Bei ihnen gibt es kein **gegenseitiges** Verständnis: es versteht nur sie ihn,
ADV.RECIPl_{ex}

er hört ihr nicht einmal zu.

Група Б) Другу групу чине реципрочне именице које се односе на „улоге“ које људи могу имати. Када ове именице стоје у једнини, подразумева се да постоји барем још једна особа која има исту такву „улогу“, али у обрнутом смеру. (→ Управо у тој двосмерности лежи суштина реципроцитета, тј. реципрочног односа.)

Пример бр. 6: сарадник ↔ сарадник der Mitarbeiter ↔ der Mitarbeiter

- а. Петар је Иванов сарадник.
 3SG.PRES NOM.SG.MSC.RECIPlex
 = Peter ist Ivans **Mitarbeiter.** (→ дисконтинуирани реципроцитет)
 NOM.SG.MSC.RECIPlex
- б. Иван је Петров сарадник.
 3SG.PRES NOM.SG.MSC.RECIPlex
 = Ivan ist Peters **Mitarbeiter.** (→ дисконтинуирани реципроцитет)
 NOM.SG.MSC.RECIPlex
- в. Петар и Иван су сарадници.
 NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES NOM.PL.MSC.RECIPlex
 SUBJ
 = Peter und Ivan sind **Mitarbeiter.** (→ континуирани реципроцитет)
 NOM.SG.MSC.RECIPlex

Пример бр. 7: комшија ↔ комшија der Nachbar ↔ der Nachbar

- а. Петар је Иванов комшија.
 3SG.PRES NOM.SG.MSC.RECIPlex
 = Peter ist Ivans **Nachbar.** (→ дисконтинуирани реципроцитет)
 NOM.SG.MSC.RECIPlex
- б. Иван је Петров комшија.
 3SG.PRES NOM.SG.MSC.RECIPlex
 = Ivan ist Peters **Nachbar.** (→ дисконтинуирани реципроцитет)
 NOM.SG.MSC.RECIPlex
- в. Петар и Иван су комшије.
 NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES NOM.PL.MSC.RECIPlex
 SUBJ

= Peter und Ivan sind **Nachbarn**. (→ континуирани реципроцитет)
NOM.SG.MSC.RECIPl_{ex}

Наведени примери показују да се реципрочне именице које се односе на „улоге“ људи могу примењивати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реципрочним конструкцијама. Постоји читав низ таквих именица мушког и женског рода, и то како у српском, тако и у немачком језику:

- саговорник /саговорница = der Gesprächspartner /die Gesprächspartnerin
- сарадник /сарадница = der Mitarbeiter /die Mitarbeiterin
- колега /колегиница = der Kollege /die Kollegin
- ортак /ортакиња = der Kumpel
- ортак /ортакиња = der Partner /die Partnerin
- партнер /партнерка = der Partner /die Partnerin
- цимер /цимерка = der Mitbewohner /die Mitbewohnerin
- комшија /комшиница = der Nachbar /die Nachbarin
- сусед /сусеткиња = der Nachbar /die Nachbarin
- сустанар /сустанарка = der Mitbewohner /die Mitbewohnerin
- сувласник /сувласница = der Mitbesitzer, der Miteigentümer, der Mitinhaber
/die Mitbesitzerin, die Miteigentümerin, die Mitinhaberin
- сународник = der Landsmann
- сапутник /сапутница = der Gefährte /die Gefährtin
- саучесник /саучесница = der Mittäter /die Mittäterin
- саиграч = der Mitspieler
- саборац = der Mitkämpfer
- рођак /рођака = der Verwandte /die Verwandte

Група В) Трећу групу чине реципрочне именице које се такође односе на „улоге“ које људи могу имати. Када ове именице стоје у једнини, подразумева се да постоји барем још једна особа која има „улогу“ исте „вредности“, али у обрнутом смеру.

Пример бр. 8:

а. брат ↔ сестра	der Bruder ↔ die Schwester
б. муж ↔ жена	der Mann ↔ die Frau
в. бака ↔ унука	die Oma ↔ die Enkelin
г. тетка ↔ сестричина /братаница	die Tante ↔ die Nichte
д. тетка ↔ сестрић /братацац	die Tante ↔ der Neffe

Овој групи именица припадају и реципрочне именице типа муж/жена, тј. супруг/супруга (der Mann /die Frau, der Gemahl /die Gemahlin), бака/деда (der Opa /die Oma) итд., тј. оне код којих постоји само једна једина именица са којом нека од датих именица може сачинити тзв. „реципрочни пар“, при чему су то именице различитог природног и граматичког рода.

Оно што се такође може закључити из малочас наведених примера, као и на основу примера наведених у претходној групи (→ групи Б), јесте да се разликују две врсте реципрочних именица када су у питању „улоге“ људи. То су:

1) реципрочне именице истог „нивоа“ /„ранга“ (нпр.: момак /девојка (der Freund /die Freundin), муж /жена (der Mann /die Frau), брат /сестра (der Bruder /die Schwester), сарадник /сарадница (der Mitarbeiter /die Mitarbeiterin), сарадник /сарадник (der Mitarbeiter /der Mitarbeiter), сарадница /сарадница (die Mitarbeiterin /die Mitarbeiterin) итд.);

као и

2) реципрочне именице различитог „нивоа“ /„ранга“ (бака/унука (die Oma /die Enkelin), тетка/сестрић (die Tante /der Neffe) итд).

Као што се да видети, овој групи именица могу припадати и многе из претходне групе (→ групе Б). Све именице које имају мушки и женски род би се, „супротстављене“ једна другој, могле навести и у оквиру ове категорије.

Пример бр. 9: комшија ↔ комшиница   der Nachbar ↔ die Nachbarin

- а. Петар је   Маријин   **комшија.**
3SG.PRES   NOM.SG.MSC.**RECI**lex
= Peter ist Marias **Nachbar.**   (→ дисконтинуирани реципроцитет)
NOM.SG.MSC.**RECI**lex
- б. Марија је   Петрова   **комшиница.**
3SG.PRES   NOM.SG.FEM.**RECI**lex
= Maria ist Peters **Nachbarin.**   (→ дисконтинуирани реципроцитет)
NOM.SG.FEM.**RECI**lex
- в. Петар   и   Марија   су   **комшије.**
NOM.SG CONJ NOM.SG   3PL.PRES   NOM.PL.MSC.**RECI**lex
SUBJ
= Peter und Maria sind **Nachbarn.**   (→ континуирани реципроцитет)
NOM.SG.MSC.**RECI**lex

Група Г) Четврту и последњу групу чине реципрочне именице које представљају неки реципрочни однос или реципрочну ситуацију (→ што значи да се подразумева да постоје барем два учесника тог односа и/или те ситуације), као нпр.:

- састанак, сусрет = das Treffen
- сукоб, конфликт = der Konflikt; der Streit
- ривалство, ривалитет = die Rivalität
- надметање, такмичење = der Wettbewerb
- туча = die Schlägerei
- борба = der Kampf
- мачевање = das Fechten
- тенис = das Tennis
- рат = der Krieg
- разговор = das Gespräch
- дијалог = der Dialog
- упознавање = das Kennenlernen
- однос = das Verhältnis
- сарадња, сарађивање, кооперација = die Kooperation
- познанство = die Bekanntschaft
- другарство, пријатељство = die Freundschaft
- ортаклук, партнерство = die Partnerschaft
- венчање = die Heirat, die Hochzeit
- романса = die Romanze
- брак = die Ehe
- веза, спона = die Verbindung
- споразум = das Abkommen, der Vertrag
- уговор = der Vertrag
- (судско) поравнање = (gerichtlicher) Vergleich
- договор = das Abkommen, die Absprache
- преговор = die Verhandlung
- расправа = die Auseinandersetzung

Многе именице ове групе изведене су од реципрочно маркираних глагола (нпр.: борба = der Kampf ← борити се = kämpfen; мачевање = das Fechten ← мачевати = fechten; упознавање = das Kennenlernen ← упознати = kennen|lernen; преговор = die Verhandlung ← преговарати = verhandeln итд.).

Такође, овој групи именица припадају и многе врсте спорта које подразумевају симултану или пак наизменичну акцију:

а) симултане радње подразумевају: мачевање = das Fechten, бокс = das Boxen, рвање = das Raufen, карате = das Karate, џудо = das Judo итд.

б) наизменичну радњу подразумевају: шах = das Schach, тенис = das Tennis, бадминтон = das Badminton итд.

8.2. СЕМАНТИЧКИ ТИПОВИ РЕЦИПРОЦИТЕТА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Иако реципроцитет сам по себи представља како синтаксички, тако и семантички, а и прагматички појам, неопходно је посебно представити две његове битне, у првој линији семантичке, карактеристике, које се односе на број учесника у реципрочној акцији/ситуацији, као и на могућност исказивања свеобухватних/генерализованих ставова. Иако превасходно семантичке „црте“ овог језичког феномена, још једном ће бити потврђено да су оне у најужој вези са синтаксом и прагматиком. Овде је изнова потребно истаћи да су поделе на лексички, семантички и синтаксички тип реципроцитета учињене донекле вештачки, те да се исти феномен (= реципрочност) у овој дисертацији сагледава из свих његових углова, при чему се – када се један сегмент обележја реципрочности стави у први план – други сегменти не маргинализују.

**8.2.1. УЛОГА БРОЈА УЧЕСНИКА
У РЕЦИПРОЧНОЈ АКЦИЈИ/СИТУАЦИЈИ
ПРИ ТУМАЧЕЊУ РЕЦИПРОЧНИХ КОНСТРУКЦИЈА
У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

Циљ овога поглавља јесте да представи све у немачком и у српском језику могуће комбинације које се односе на број учесника у некој реципрочној акцији/ситуацији. Такође, биће објашњена директна повезаност броја учесника у некој реципрочној акцији/ситуацији са употребом одговарајућих реципрочних маркера. Овде ће се још једном показати у којој мери су у ранијем тексту наведени реципрочни маркери вишезначни, те у којој мери тумачење зависи од ширег лингвистичког или ситуационог контекста или пак од „предзнања“ онога или оних који реципрочну реченицу перципирају. Управо када је број учесника у реципрочној акцији/ситуацији у питању, информације које превазилазе оне које су исказане датом реченицом учестало су од кључног значаја за њено правилно тумачење. Баш у овом сегменту анализе можда најјасније долази до изражаја чињеница да је реципроцитет синтаксичко-семантичко-прагматички феномен. На први поглед би евентуално семантички аспект требало ставити на прво место, с обзиром на то да се разматра опсег значења који реципрочна конструкција обухвата, а који се у овом случају конкретно односи на број учесника који су укључени у реципрочну акцију/ситуацију. Показаће се на примерима из даљег текста да – иако се евидентно ради о некој реципрочној акцији/ситуацији – а то ће нарочито, тј. пре свега доћи до изражаја у ситуацијама/околностима којима присуствују минимум три актера, да је учестало апсолутно нејасно да ли сви они међусобно делују или само неко с неким / неки с неким, и у тој целокупној сложеној (реципрочној) ситуацији се онда нужно поставља питање ко је заправо с ким у одређеној интеракцији /реципрочној ситуацији. Из свега управо наведеног се може закључити да су – и поред тога што је све време реч о значењу, тј. иако се ради о тумачењу значења, тј. разматрању опсега значења – ипак и синтакса и прагматика подједнако битне када је обележје реципрочности у питању. Овде,

заправо, долази до изражаја одређена „ограниченост“ примењене синтаксичке структуре¹²⁸, јер је она – учестало сама по себи – недовољна да апсолутно прецизно (недвосмислено) искаже мисао говорника. Тај недостатак синтаксе употпуњује прагматика, јер разјашњава/прецизира смисао одређене синтаксичке структуре. Значи, семантика није једина грана лингвистике која се бави значењем језичких израза. Већ је у уводном делу речено да је – осим у семантици – значење од кључног значаја и у прагматици. (У многим случајевима је тешко разграничити који аспекти значења припадају семантици, а који прагматици.) Уопштено, а истовремено веома поједностављено, може се рећи да сва значења која не зависе ни од каквог контекста (ширег лингвистичког или ситуационог) припадају семантици, а да она значења која јесу контекстуално условљена припадају прагматици као лингвистичкој дисциплини.

---

¹²⁸ Било да је у питању вишесложни реципрочни маркер или целокупна реченица.

Реципрочне акције и ситуације се у односу на број учесника могу поделити на две велике групе, и то на:

- реципрочне акције и ситуације које се односе на тачно два учесника (→ **ситуација: RECIPI = 2**);
- реципрочне акције и ситуације које се односе на више од два учесника.

Реципрочне акције и ситуације које се односе на више од два учесника деле се у оба језика на следеће подгрупе:

- акције и ситуације у којима није јасно да ли су у питању тачно два или тачно 4 учесника (→ **ситуација: 2 ∨ 2·2**);
  - акције и ситуације у којима учествује барем двоје (→ **ситуација: минимум 2**);
  - (конкретне или генерализоване) акције и ситуације у којима се неодређени број пута налази по два учесника (→ **ситуација: x·2**);
  - реципрочне акције и ситуације у којима је укупан број учесника ограничен на број на који се односи субјекат у реченици, а у којима сви међусобно реципрочно делују (→ **ситуација: SUBJ ∨**);
  - реципрочне акције и ситуације које се односе на минимум три учесника (→ **ситуација: минимум 3**);
  - реципрочне акције и ситуације које се односе на минимум две групе од по барем два учесника (→ **ситуација: минимум 2·2, тј. минимум 4**);
  - реципрочне акције и ситуације у којима је један учесник у реципрочном односу са више учесника (→ **ситуација: 1:x**);
  - реципрочне акције и ситуације у којима је више учесника у реципрочном односу са више учесника (→ **ситуација: x:x**)
- и
- генерализоване, тј. неодређене реципрочне акције и ситуације (→ **ситуација: GENER/UNSPEC (∨)**).

**8.2.1.1. РЕЦИПРОЧНЕ АКЦИЈЕ/СИТУАЦИЈЕ
КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ТАЧНО ДВА УЧЕСНИКА**

СИТУАЦИЈА: RECIP = 2

Реципрочна акција или ситуација се може односити на тачно два учесника. Ово је такође и минималан број учесника који је за неку реципрочну акцију или ситуацију неопходан.

Пример бр. 1:

a-1) Марија и Петар **се** често вређају.
NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIP** ADV 3PL.PRES
SUBJ/ OBJlog.

a-2) Maria und Peter beleidigen **sich** oft.
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES **RECIP** ADV
SUBJ/ OBJlog.

Пример бр. 2:

a-1) Марија и Петар **једно** **друго** често вређају.
NOM.SG CONJ NOM.SG NOM.SG.NTR ACC.SG.NTR ADV 3PL.PRES
SUBJ/ OBJlog. **RECIP**

a-2) Maria und Peter beleidigen **einander** oft.
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES ADV **RECIP** ADV
SUBJ/ OBJlog.

Горе наведене реченице спадају у континуиране реципрочне конструкције, а могу се интерпретирати само на један начин, тј. да се Петар и Марија међусобно често вређају. Значи, не постоји никаква двосмисленост у њиховом тумачењу.

Пример бр. 3:

a-1) Марија **се** удаје.
NOM.SG **RECIP** 3SG.PRES RECIPlex
3SG.PRES **RECIP**

Пример бр. 5:

а-1) Петар и Марија
NOM.SG CONJ NOM.SG
SUBJ

су разговарали у четири ока.
AUX.3PL IMPF.GPR.PL.MSC.RECIPlex ADV-PP.RECIP
3PL.PERF.MSC.RECIPlex ADV-ODR

а-2) Peter und Maria haben unter vier Augen gesprachen.
NOM.SG CONJ NOM.SG AUX.3PL ADV-PP.RECIP PTC-PERF.RECIPlex
SUBJ ADV-ODR
3PL.PERF.RECIPlex

б-1) Петар је разговарао
SUBJ AUX.3SG IMPF.GPR.SG.MSC.RECIPlex
3SG.PERF

са Маријом у четири ока.
PREP INSTR.SG ADV-PP.RECIP
ADV-ODR

б-2) Peter hat mit Maria unter vier Augen gesprachen.
SUBJ AUX.3SG PREP INSTR.SG ADV-PP.RECIP PTC-PERF.RECIPlex
ADV-ODR
3SG.PERF.RECIPlex

Као што до сада наведени примери показују, реципрочна ситуација овог типа (RECIP = 2) може се исказати како слабим, тако и јаким реципрочним маркерима, али и без употребе конкретних маркера реципрочности, а само на основу реципрочно маркираних глагола. Такође, реципрочна ситуација/акција коју чине два учесника може се предочити и употребом фразеологизама чије значење реферира на експлицитно два учесника, а то може бити у оквиру континуиране или пак у оквиру дисконтинуиране (реципрочне) реченице.

**8.2.1.2. РЕЦИПРОЧНЕ АКЦИЈЕ/СИТУАЦИЈЕ
КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ВИШЕ ОД ДВА УЧЕСНИКА**

СИТУАЦИЈА: 2 ∨ 2·2

У ову групу спадају континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције које се могу односити на два или на четири учесника. Начин на који ће реченица бити протумачена зависи од контекста.

Пример бр. 1:

a-1) Петар и Марија се љубе.
NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIP** 3PL.PRES
SUBJ /?OBJlog.

a-2) Peter und Maria küssen sich.
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES **RECIP**
SUBJ /?OBJlog.

Ове реченице се могу протумачити на два начина:

1. Петар и Марија се међусобно љубе.

(У том случају је тумачење континуирано: и Петар и Марија су истовремено и субјекти и објекти у реченици, тј. број учесника јесте два.)

2. Петар се љуби са особом која се у реченици не помиње, а Марија такође.

(У том случају је тумачење дисконтинуирано: Петар и Марија јесу субјекти у реченици, тј. чине један сложени субјекат, али нису објекти у реченици. Објекти у реченици су остали неисказани, тј. број учесника јесте 2·2, тј. четири.)

СИТУАЦИЈА: минимум 2

Пример бр. 1:

а-1) Петар и Огњен се свађају.
NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIP** 3PL.PRES.RECIplex
SUBJ /?OBJlog.

а-2) Peter und Ognjen streiten (sich).
NOM.SG CONJ NOM.SG 3PL.PRES.RECIplex **RECIP**
SUBJ /?OBJlog.

Ове реченице се могу протумачити на два начина:

1. Петар и Огњен се свађају међусобно.

(У том случају је тумачење континуирано: и Петар и Огњен су истовремено и субјекти и објекти у реченици, тј. број учесника јесте два.)

2. Петар и Огњен се свађају са барем још једном особом која се у реченици не спомиње.

(У том случају је тумачење дисконтинуирано: Петар и Огњен јесу субјекти у реченици, тј. чине један сложени субјекат, али нису објекти у реченици. Објекти у реченици су остали неисказани, а њихов број може бити било који од један до плус бесконачно. Значи, укупан број учесника мора бити или једнак броју три или мора бити већи од три.)

Пример бр. 2:

а-1)

Шпијуни	су	посумњали	један	на	другог(а).
<u>NOM.PL.MSC</u>	<u>AUX.3PL</u>	<u>PF.GPR.PL.MSC</u>	<u>NOM.SG.MSC</u>	<u>PREP</u>	<u>ACC.SG.MSC</u>
SUBJ/OBJlog.		3PL.PERF		RECIP	

а-2) (Die) Spione haben **einander** verdächtigt.

RECIP

Српска реченица се може протумачити на два начина:

1. Ситуација се може односити на минимум два шпијуна.
2. Ситуација се може односити на групу од минимум 3 шпијуна, при чему је сваки посумњао на некога¹²⁹.

Управо исто тако се може интерпретирати и немачки превод, уколико се јак реципрочни маркер, прилог «**einander**», тумачи као *einer den anderen*, тј. уколико се његове компоненте тумаче, свака за себе, у једнини (→ аналогно српском примеру, у којем су саставни делови реципрочног маркера, заменичке фразе, «један на другог(а)», основни број «један» и редни број «други» у сингулару).

У примеру бр. 2 оба представљена тумачења су континуирана, јер субјекат обухвата све учеснике реципрочне акције. Међутим, немачка реченица се може протумачити и на трећи, такође континуирани, начин:

3. Ситуација се може односити на минимум две групе са по минимум два шпијуна, при чему свака група сумња на ону другу. Значи, ова ситуација се односи на минимум четири учесника. Овакво тумачење не може да следи на основу горе приказане српске реченице у којој су конституенти заменичке фразе «један на другог(а)» у једнини. Оваква интерпретација би била могућа само уколико би компоненте реципрочне заменичке фразе «један на другог(а)» биле у множини, тј. када би заменичка фраза гласила: «једни на друг(е)» (→ в. пример бр. 2 на страни 201).

---

¹²⁹ Овај случај, заправо, донекле такође залази у поље псеудореципроцитета, јер је врло могућа и ситуација да свако сумња на некога, али да се притом не ради о међусобном испољавању сумње.

СИТУАЦИЈА: минимум 3

Облик множине јаког реципрочног маркера «један другог(а)» (наравно, у одговарајућем роду и падежу) употребљава се искључиво када се субјекат у реченици односи на више од два учесника, тј. на минимум три учесника.

Пример бр. 1:

а-1)

Сложна породица, ни налик на њену, где је свако живео
NEG PREP ACC.SG AUX.3SG IMPF.GPR.SG.MSC
└─ 3SG.PERF ─┘

својим животом и где недељама нису видели једни друге.
INSTR.SG AUX.3PL.NEG PF.GPR.PL.MS PL + PL
3SG.PERF RECIP

а-2)

= Eine Familie, einig, nicht wie die ihre, wo jeder sein eigenes Leben führte, und wo sie wochenlang **einander** nicht sahen.

RECIP

Српска реченица се може протумачити само на један начин: број учесника мора бити минимум три. Разлог томе јесте употреба јаког реципрочног маркера «једни друге», тј. компоненте овог маркера су у плуралу.

Немачка заменичка фраза /заменица «einander» је, за разлику од заменичке фразе у српском језику (→ «један другог(а)», тј. «једни друге» → која се мења у односу на род, **број** и падеж), непроменљива. Управо могућност примене различитог броја – једнине или множине – за донешење закључака о броју учесника је од великог значаја. Такву могућност, наравно, не може да пружи маркер «einander», који је у потпуности непроменљив. Немачко «einander» има свој стални облик, тј. лексикализован је као заменица и реципрочни маркер, а не даје никакве информације о роду, броју и падежу. Уколико би заменица «einander» давала било какве додатне информације, нпр. о роду, неопходно би било да постоји макар још један (барем минимално другачији) облик тога маркера са истоветним реципрочним значењем, али који би се односио на категорију/категорије које нису обухваћене тим маркером, тј. том потенцијалном заменицом «einander» која би имала нека ограничења.

СИТУАЦИЈА: минимум 2·2, тј. минимум 4

Пример бр. 1:

Деца су **се** свакодневно делила
SUBJ AUX.3PL **RECIP** IMPF.GPR.SG.FEM
└─ су_се_делила:3PL.PERF.**RECIP** ─┘

у две групе да би играла између две ватре.
PREP ACC.PL

Ова реченица се може протумачити на следећи начин: постоје две групе од по барем двоје деце. Значи, ова ситуација се односи на минимум четири учесника.

Следећи пример може припадати и претходној групи, тј. ситуацији са минимум три учесника.

Пример бр. 2:

а-1) Шпијуни су посумњали **једни на друге**.
NOM.PL.MSC AUX.3PL PF.GPR.PL.MSC NOM.PL.MSC PREP ACC.PL.MSC
SUBJ/OBJlog. 3PL.PERF **RECIP**

а-2) (Die) Spione haben **einander** verdächtigt.
RECIP

Српски пример се може протумачити на два начина:

1. Број учесника, тј. у овом случају шпијуна, мора бити минимум три, јер је употребљен јак реципрочни маркер «једни на друге». Значи, може се радити о групи од најмање три шпијуна, где је свако посумњао на свакога.

2. Може се радити о минимум две групе са по минимум два шпијуна, при чему свака група сумња на ону другу. Значи, ова ситуација се односи на минимум четири учесника.

Немачка реченица, из већ наведених разлога, не даје тако прецизна, тј. уска ограничења овога типа. Превод гласи идентично као превод примера бр. 2 на страни 197, тј. исто као када би уместо реципрочног маркера, предлошко-падежне конструкције и заменичке фразе, «једни на друге» писало «један на другог(а)». Из немачког «einander» не произлази да у овом случају значи *die einen die anderen*.

значај за особу која реченицу продукује од „друге стране“ (= граматичког објекта) реципрочне ситуације или акције.

Рекли смо да се ситуација 1:x може приказати и континуираном реченичном структуром, при чему поново приказујемо пример бр. 2 са стране 70, који приказује ситуацију 1:1¹³² (при чему се у овом случају у обзир узима само прво реципрочно тумачење, тј. да се Петар и Марија међусобно љубе):

Петар и Марија **се** љубе.

= Peter und Maria küssen **sich**.

Петар	и	Марија	се	љубе.
Peter	und	Maria	sich	küssen
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	REFL ∨ RECIP	3PL.PRES
	SUBJ			

---

¹³² Многи, раније наведени, примери би се овде поново могли приказати, тј. велики број реципрочних реченица би се могао сврстати у више од једне категорије.

СИТУАЦИЈА: x:x

Овакве ситуације се могу представити како континуираним, тако и дисконтинуираним реципрочним реченицама у оба језика.

Пример бр. 1:

Младићи су **се** срели са девојкама у кафићу.
AUX.3PL RECIP PF.GPR.PL.MSC.RECIP_{sem} PREP INSTR.PL
3PL.PERF

У примеру бр. 1 такође „једна страна“ (= граматички субјекат) представља фокус, тј. има већи значај за особу која реченицу продукује од „друге стране“ (= граматичког објекта) реципрочне ситуације или акције. У овој реченици реч је пре свега о младићима, а не о девојкама.

Међутим, у оваквим случајевима, који представљају ситуацију x:x, бр. учесника у реципрочној акцији или ситуацији може за говорника и/или слушаоца бити познат или непознат, битан или пак не, али се на основу самог исказа/реченице не може доћи ни до каквог закључка о броју учесника реципрочне акције/ситуације.

У немачком језику ситуација се поклапа са ситуацијом у српском језику.

СИТУАЦИЈА: GENER/UNSPEC (∇)

У већини горе наведених примера реципрочне акције/ситуације су се односиле на конкретне референте¹³³. Међутим, реципрочни искази могу бити и апсолутно генерализовани, а да се при том не односе на ситуацију x·2. Потпуно генерализовани/свеобухватни искази се углавном продукују када се изражавају мишљења која би требало да су општег карактера, да генерално важе. Заправо, требало би да се односе или на све чланове или на већину чланова неке групе, при чему је та цифра најчешће у потпуности неодређена.

Пример бр. 1:

Људи	<u>једни друге</u>	често	варају.
NOM.PL	RECIP		3PL.PRES

Када је у питању ова врста реципрочних исказа, ситуација у немачком језику је истоветна.

---

¹³³ Осим у примеру бр. 2 на стр. 198.

Након извршене анализе у овом раду наведених, као и других примера, може се закључити да се реципрочне акције/ситуације могу категорисати и на следећи начин:

а) на акције/ситуације у којима се сви учесници међусобно налазе у реципрочном односу;

б) на акције/ситуације у којима се сви учесници међусобно не налазе у реципрочном односу;

као и

в) на акције/ситуације у којима није јасно да ли се сви учесници налазе у реципрочном односу или не.

У овом поглављу је приказана директна повезаност броја учесника у некој реципрочној акцији/ситуацији са употребом одговарајућих реципрочних маркера српскога језика, као и улога контекста при тумачењу реципрочних конструкција. Јаки маркери увек ограничавају број учесника на број на који се односи субјекат у реченици (било да је тај број прецизиран, било да није). То није случај када су у питању слаби маркери. Слаби маркери учестало допуштају и друго тумачење, а понекад чак и друга тумачења. Значење реципроцитета директно је условљено синтаксичком структуром из које следи, те велику улогу има употреба континуираних или пак дисконтинуираних реципрочних конструкција. У континуираним реципрочним реченицама субјекат, исказан или неискazan, може обухватити све учеснике реципрочне акције. У тим случајевима слаби маркер «се» може се заменити јаким маркером «један другог(а)» (у одговарајућем роду, броју и падежу) или се може применити у комбинацији са неким другим јаким реципрочним маркером.

**8.2.2. ИСКАЗИВАЊЕ НЕКОНКРЕТНОГ
У РЕЦИПРОЧНИМ КОНСТРУКЦИЈАМА
НЕМАЧКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА
(ГЕНЕРАЛИЗОВАНЕ/СВЕОБУХВАТНЕ РЕЦИПРОЧНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ)**

До сада су у овом докторату превасходно анализирани реципрочне конструкције (маркери и реченице) код којих је барем један од учесника реципрочне акције/ситуације (потенцијалном говорнику и/или слушаоцу) познат. Генерализоване реципрочне реченице спомињане су свега неколико пута: када је било речи о броју учесника у реципрочној акцији/ситуацији (→ на стр. 198: *У браку једно друго рањавамо = In der Ehe verletzen wir **einander***) и о њима ће бити речи и када се буде говорило о примени дисконтинуираних реципрочних конструкција (→ следи пример: *Јапанац се не љуби јавно = Ein Japaner küsst **sich** nicht in der Öffentlichkeit* → стр. 217 овога рада; такође, в. Беренс, 2007). Већ само на основу ових примера може се закључити да се у општим/свеобухватним реципрочним реченицама могу употребити све врсте реципрочних маркера: слаби и различите врсте јаких. У таквим случајевима, када се у реченици могу применити „уобичајени“ реципрочни маркери, на универзалност исказа утиче пре свега исказани или неисказани субјекат у реченици или нека друга реч/фраза која у реченици егзистира, а на основу које се може закључити нешто што указује на „универзалност“ субјекта. Реченице *У браку једно друго рањавамо = In der Ehe verletzen wir **einander***, као и *Људи једни друге рањавају = Die Menschen verletzen **einander*** јесу генерализовани искази, за разлику од реченице *Петар и Марија једно друго рањавају*. Тако у браку *једно друго рањавамо ми, тј. људи*, што је у немачком преводном еквиваленту и експлицитно речено: *In der Ehe verletzen **wir** (die Menschen) **einander***. У овим реченицама *ми* и *људи* значи *сви људи*. Чим је присутно то изговорено или неизговорено *сви*, знамо да је реч о општем/генерализованом исказу, чију универзалност означавамо математичко-логичким знаком $\forall$ (= универзални квантор).

Друга могућност сачињавања генерализованих реципрочних конструкција/реченица јесте применом мањих генерализованих реципрочних конструкција које слободно можемо назвати реципрочним маркерима, јер – поред тога што функционишу као такви – они се и по многим својим својствима подударају са јаким реципрочним маркером, заменичком фразом «један другом(е)» (у дативу) и јаким реципрочним маркером, заменичком фразом «један другог(а)» (у акузативу). То су конструкције које такође представљају јаке реципрочне маркере и заменичке фразе: «**свако сваком(е)**» и «**нико ником(е)**» (у дативу), као и «**свако сваког(а)**» и «**нико никог(а)**» (у акузативу). Немачки значењски еквиваленти се у овом случају структурално не поклапају са немачким реципрочним маркером, заменицом/сложеницом «*einander*», већ са српским варијантама. Они такође представљају заменичке фразе: «**jeder jedem**» и «**niemand jemandem**» (→ датив) «**jeder jeden**» и «**niemand jemanden**» (→ акузатив)¹³⁴.

Пример бр. 1:

а-1) У тешким ситуацијама **нико** **никоме** неће да помогне.

NOM.SG DAT.SG

RECIP

а-2) In schweren Situationen will **niemand jemandem** helfen.

NOM.SG DAT.SG

RECIP

---

¹³⁴ У немачком језику није уобичајена примена дупле негације као у српском језику, чак је по актуелним граматикама, тј. званично неправилна, тако да маркер «**нико никог(а)**» (или «**нико ником(е)**») у већини случајева не преводимо са «**niemand niemanden**» (или – у дативу – «**niemand niemandem**»), већ са «**niemand jemanden**» (или «**niemand jemandem**»), што би – изнова преведено на српски, буквално значило: «**нико неког(а)**» (или «**нико неком(е)**»). Међутим, има примера из говорне праксе који показују да се и тај, званично неправилни, облик покаткад користи, те да га и матерњи говорници понекад најрегуларније доживљавају и прихватају (→ као нпр. у реченици: *Sind Menschen in Not, will niemand niemandem helfen*).

Пример бр. 2:

а-1) У тој компанији је **свако свакоме** конкуренција.
NOM.SG DAT.SG
RECIP

а-1) In der Firma stellt **jeder für jeden** eine Konkurrenz dar.
NOM.SG PREP ACC.SG
RECIP

Баш као и када је у питању заменичка фраза «један другог(а)» (или «један другом(е)»), и српске реципрочне заменичке фразе «**свако сваког(а)**» и «**нико никог(а)**», као и немачке заменичке фразе «**jeder jeden**» и «**niemand niemanden**», могу са предлозима сачињавати веће и сложеније (предлошко-падежне) конструкције, попут: «**свако од сваког(а)**» = «**jeder von jedem**», «**свако са сваким**» = «**jeder mit jedem**», «**свако према сваком(е)**» = «**jeder zu jedem**» итд.; «**нико ни од ког(а)**» = «**niemand von niemandem**», «**нико ни са ким**» = «**niemand mit niemandem**», «**нико ни према коме**» = «**niemand zu niemandem**», «**нико ни о коме**» = «**niemand über niemanden**» итд.

8.3. СИНТАКСИЧКИ ТИПОВИ РЕЦИПРОЦИТЕТА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: КОНТИНУИРАНЕ И ДИСКОНТИНУИРАНЕ РЕЦИПРОЧНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Како у српском, тако и у немачком језику се реципрочне ситуације могу исказати континуираним и/или дисконтинуираним реципрочним конструкцијама. Те реципрочне конструкције (и континуиране и дисконтинуиране) најчешће се односе на реципрочне реченице, тј. реченице које исказују реципрочно значење. У овом поглављу се управо то значење и разматра, тј. опсег значења који реципрочна конструкција (континуирана или дисконтинуирана) обухвата. У даљем тексту наведени примери ће доказати повезаност одређене врсте конструкције и значења које је датом конструкцијом исказано.

Међутим, иако се у највећем броју случајева реч *конструкција* у овом тексту може поистоветити са појмом *реченица*, то није увек тако. Континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције се могу односити и само на део реченице, тј. на одређене (сложене) реципрочне маркере, али и на јединице које су шире у односу на реченицу, тј. на скуп од две или више реченица, тј. – сме се рећи – чак и на текст¹³⁵.

Циљ овога поглавља јесте да детаљније представи, тј. прикаже, дефинише и објасни две наведене врсте конструкција у српском и у немачком језику, да објасни разлику између њих, као и да учини јасним када се употребљава једна, а када друга врста реципрочне конструкције. Показаће се да сам одабир врсте конструкције (у ситуацијама када је то могуће, тј. у ситуацијама које то дозвољавају), као и њено тумачење, не зависе искључиво од унутарјезичких фактора, већ учестало и од ширег лингвистичког или пак ситуационог контекста (→ прагмалингвистички фактори).

---

¹³⁵ Додуше, увек ће бити у питању релативно „мала“ текстуелна целина.

Већ је речено да се при анализи реципрочне конструкције (било да је у питању континуирана или дисконтинуирана) заправо увек разматра њен семантички, тј. значењски опсег. То значи да реципрочна конструкција свакако указује на учеснике реципрочне радње или стања, као и на њихов међусобни однос, који мора бити истоветан (или скоро истоветан¹³⁶), тј. реципрочан.

Дистрибуција континуираних и дисконтинуираних реципрочних конструкција је следећа:

- **Континуирана реципрочна конструкција** се употребљава када сви учесници реципрочне ситуације имају исти значај за онога ко реченицу изговара или пише.

- **Дисконтинуирана реципрочна конструкција** се примењује када особа која реченицу продукује жели да истакне једног или више учесника реципрочне ситуације (од неког укупног броја учесника).

Како би се анализирале континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције у српском и у немачком језику, неопходно је имати у виду све могућности реципрочног маркирања која два наведена језика пружају (→ изложено у поглављима 7, 8.1 и 8.2), јер управо те могућности стоје у директној вези са применом одређене (врсте) реципрочне конструкције у пракси. Такође, као што се могло видети нарочито у поглављу 7.2, потребно је обратити посебну пажњу на рефлексивно-реципрочну полисемију, као тип вишезначности који се најчешће јавља у учестало само привидно реципрочним конструкцијама како српског, тако и немачког језика, јер је овај тип вишезначности, када су – уосталом – у питању и два језика о којима је реч, у непосредној вези управо са две наведене врсте реципрочних конструкција: континуираним и дисконтинуираним.

---

¹³⁶ Нпр. наизменичан

Значи, да би се контрастирале континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције српског и немачког језика, потребно је константно имати у виду:

1) реципрочне маркере како једног, тако и другог језика;

2) рефлексивно-реципрочну полисемију, као тип вишезначности који се најчешће јавља у понекад само потенцијално реципрочним конструкцијама српског и немачког језика. Посматрајући и анализирајући многобројне примере ових двају језика, могло се видети и видеће се да је рефлексивно-реципрочна полисемија најдиректније повезана управо са применом континуираних и дисконтинуираних (реципрочних) конструкција датих језика. При тумачењу наведених примера, увек треба имати на уму да шири лингвистички или ситуациони контекст учестало имају одлучујућу улогу при интерпретацији реципрочних (или само наизглед реципрочних) конструкција;

као и

3) реципрочно-реципрочну полисемију, као посебан тип вишезначности, а који је такође директно повезан са континуираним или пак дисконтинуираним тумачењем (у овом случају свакако реципрочне конструкције).

8.3.1. КОНТИНУИРАНЕ И ДИСКОНТИНУИРАНЕ РЕЦИПРОЧНЕ РЕЧЕНИЦЕ У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Речено је да управо одређени ситуациони или шири лингвистички контекст учестало имају одлучујућу улогу при интерпретацији реципрочне (или потенцијално реципрочне) реченице. Да би се нека реченица протумачила на одређени начин, потребно је – у многим случајевима – имати информације које превазилазе оне исказане датом реченицом. Значи, овде још једном бива доказано да појам реципроцитета обухвата не само синтаксичка и семантичка, већ у себе укључује и прагматичка обележја.

Након у овом раду наведених примера, који се односе на употребу слабих и јаких реципрочних маркера у српском и у немачком језику, могу се извести закључци који се односе на употребу континуираних и дисконтинуираних реципрочних реченица у наведеним језицима.

Сада је потребно вратити се на пример бр. 2 са стране 70 и узети у обзир искључиво два могућа реципрочна тумачења.

Пример бр. 2:

Петар и Марија **се** љубе.
= Peter und Maria küssen **sich**.

Петар	и	Марија	се	љубе.
Peter	und	Maria	sich	küssen
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>	REFL ∨ RECIP	3PL.PRES
SUBJ				

Могућа реципрочна тумачења:

1. реципрочно, али континуирано: Петар и Марија се међусобно љубе.
($\perp \rightarrow$ RECIP «се»/«sich»)
($\perp$ континуирана реципрочна конструкција/реченица)
2. реципрочно, али дисконтинуирано: Петар и Марија се љубе, али не међусобно.
($\perp \rightarrow$ RECIP «се»/«sich»)
($\perp$ дисконтинуирана реципрочна конструкција/реченица)

Посматрано из угла синтаксе, Петар и Марија свакако представљају субјекат горе наведене реченице.

Ако се реченица тумачи континуирано, онда важи да Петар и Марија представљају граматички субјекат дате реченице. Међутим, Петар и Марија истовремено имају и функцију логичког објекта. Другим речима, уколико се ова реченица тумачи континуирано, а да се притом Петар и Марија међусобно љубе, онда ова реченица не може имати никакав други граматички директан објекат осим заменичке фразе «једно друго» (*Петар и Марија се љубе ← Петар и Марија љубе кога → Петар и Марија љубе једно друго*).

Уколико се дата реченица тумачи дисконтинуирано, онда важи да Петар и Марија не представљају само синтаксички, тј. граматички субјекат реченице, већ и да имају искључиво ту (логичку) функцију, тј. искључиво функцију субјекта. Особе са којима се Петар и Марија љубе би у овој реченици могле да заузму место (директног¹³⁷ или индиректног) објекта. Познате или непознате, исказане или неисказане, релевантне или пак не, ове особе имају функцију објекта у реченици (*Петар и Марија се љубе → Петар се љуби са Ивом, а Марија са Мирком*).

---

¹³⁷ При чему се, при употреби директног објекта, реципроцитет често (из контекста, наравно) подразумева; нпр. *Петар љуби Иву, а Марија Мирка*.

**8.3.1.1. ПРИМЕНА ДИСКОНТИНУИРАНИХ
РЕЦИПРОЧНИХ РЕЧЕНИЦА
У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

Дисконтинуиране реципрочне реченице се примењују у следећим ситуацијама:

- а. када је одређени учесник реципрочне акције или ситуације за онога ко реченицу продукује битнији у односу на неког другог члана или у односу на неке друге чланове те акције или ситуације, тј. када постоји жеља/намера да се одређени члан или чланови реципрочне акције/ситуације издвоје, тј. посебно истакну (→ у питању је „фокусирање“ на једну „страну“ реципрочне акције/ситуације);
- б. када је реч о навикама/особинама;
- в. када се ради о генерализованим исказима.

Пример бр. 1: фокус: Петар

Петар	се	љубио	са	Маријом.
SUBJ	<u>RECIP</u>	<u>IMPF.GPR.SG.MSC</u>	<u>PREP</u>	<u>INSTR.SG</u>
	3SG.PERF		INDIR-OBJ	

= Peter küsste **sich** mit Maria. / Peter hat **sich** mit Maria geküsst.

Пример бр. 2а: фокус: Петар

Замисли, и Петар	се	тукао!	.
SUBJ	<u>RECIP</u>	<u>IMPF.GPR.SG.MSC</u>	
	3SG.PERF		

= Stell dir vor, auch Peter hat **sich** geprügelt.

Пример бр. 2б: фокус: Петар

Петар	се	тукао	јуче.
SUBJ	<u>RECIP</u>	<u>IMPF.GPR.SG.MSC</u>	ADV
	3SG.PERF		

= Peter prügelte **sich** gestern. / Peter hat **sich** gestern geprügelt.

Како у примеру бр. 1, тако и у примерима под 2, тему разговора представља Петар. Марија у реченици под бројем 1 заузима синтаксичку позицију индиректног објекта. У реченицама 2а и 2б није речено са ким се Петар тукао, већ је у првој само речено да се тукао, а у другој је наведен и прилог, тј. прилошка одредба за време *јуче*. То само значи да је особа са којом се Петар тукао или да су особе са којима се Петар тукао у датом ситуационом контексту за говорника и/или слушаоца ирелевантне¹³⁸. Та особа би могла или те особе би могле да заузму синтаксичку позицију индиректног објекта у реченици, као што је то случај у примеру бр. 1.

Пример бр. 2в: фокус: Петар

Петар **се** тукао са Ивановом (јуче).
 SUBJ RECIP IMPF.GPR.SG.MSC PREP INSTR.SG (ADV)
           3SG.PERF   INDIR-OBJ

= Peter prügelte **sich** gestern mit Ivan. / Peter hat **sich** gestern mit Ivan geprügelt.

На овакве реченице, у којима је одређени учесник реципрочне акције или ситуације за онога ко реченицу продукује битнији у односу на неког другог члана или у односу на неке друге чланове те акције или ситуације, често наилазимо и у жутој штампи.

Пример бр. 3а: фокус: Парис Хилтон

Парис Хилтон се лудо забављала у дискотеци у Њујорку љубећи се
RECIP
 са непознатим мушкарцима.
 PREP INSTR.SG
 INDIR-OBJ

Новински наслов би могао гласити и овако:

---

¹³⁸ Реципроцитет као феномен је свакако присутан, јер је за тучу потребно барем двоје. Глаголи «тући се» и «потући се» спадају у природно реципрочне глаголе, тј. у питању је, као и код реципрочно маркираних именица, тзв. семантички реципроцитет, баш као што је то случај и са глаголима «љубити се» и «пољубити се».

Када се феномен реципроцитета у српском и у немачком језику посматра из угла синтаксе, може се приметити да постоје два основна типа реципрочних реченица: континуиране и дисконтинуиране реципрочне реченице. Значи, реципрочне реченице српског и немачког језика могу имати континуирани или дисконтинуирани облик (→ могу бити континуиране или дисконтинуиране).

У континуираним реципрочним реченицама исказани или неисказани субјекат обухвата све учеснике реципрочне акције или реципрочног стања. Зато субјекат мора обухватати минимум два члана реципрочне радње (= акције) или стања, тј. субјекат тада мора бити у множини.

У дисконтинуираним реципрочним реченицама „једна страна“ реципрочне акције/ситуације заузима место (граматичког) субјекта у реченици, док „друга страна“ заузима место (граматичког) објекта, при чему тај (граматички) објекат може, али не мора бити исказан. Објекат може бити познат, али намерно изостављен или чак потпуно непознат.

Уколико сви учесници реципрочне ситуације имају исти значај за онога ко реченицу изговара или пише, примењује се континуирана реципрочна реченица. Уколико особа која реченицу продукује жели да истакне једног или више учесника реципрочне ситуације од неког укупног броја X , тада се употребљава дисконтинуирана реципрочна реченица.

8.3.2. РЕЦИПРОЧНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ СА ДИСКОНТИНУИРАНИМ ЈАКИМ РЕЦИПРОЧНИМ МАРКЕРОМ

Већина реципрочних маркера како српског, тако и немачког језика, нема нити може имати свој дисконтинуирани облик. Тако сви они маркери који заправо представљају једну лексему никако не могу имати дисконтинуирани облик. Дисконтинуирани (= неконтинуирани, тј. раздвојени) облик могу имати само неки од оних (јаких) реципрочних маркера који представљају фразе. Такве фразе су учесталије у српском него у немачком језику, јер је могућност прекидања континуума могућа управо код заменичке фразе «један другог(а)», чији је немачки парњак заменица «einander», која је – иако сложена из делова – у међувремену „срасла“ у једну нераздвојиву, у потпуности лексикализовану и граматикализовану целину. Чланови српске заменичке фразе «један другог(а)» такође јесу донекле лексикализовани и граматикализовани (самим тим што чине једну устаљену фразу), али се та фраза још увек састоји од две засебне речи које значењски јесу везане једна за другу, али не морају увек нужно стајати непосредно једна до друге да би се њихово реципрочно значење сачувало, као што је то – на пример – случај са «међу собом», «између себе» и немачком фразом «unter sich».

Већ је приказано да предлози могу да се нађу између бројева у функцији заменица, с тим што употребљени предлог, наравно, регира редни број «други», који има заменичку функцију, и притом мења значење првобитне заменичке фразе. Реципрочно значење у великом броју случајева остаје очувано, те тада настаје нови, још сложенији реципрочни маркер, такође заменичка фраза, али сада предлошко-падежна конструкција. Уколико значење реципроцитета није остало очувано, настају само наизглед реципрочне, а заправо псеудореципрочне конструкције. Међутим, уметање предлога, због којих свакако долази до промене семантике саме фразе, не значи да је реципрочни маркер дисконтинуиран.

Да би се неки реципрочни маркер могао сматрати дисконтинуираним, он – при том „раздвајању“ – не сме изгубити своје првобитно, полазно значење. Тако не можемо дисконтинуираним реципрочним маркером сматрати ни «један у односу

на другог(а)», који представља једну сложену предлошко-падежну конструкцију¹⁴⁰, али истовремено и самостални реципрочни маркер.

Пример бр. 1: реципрочни маркер, али не дисконтинуирани

Петар и Марија су **се** све више удаљавали једно у односу на друго.
 NOM.SG CONJ NOM.SG   **RECIP**   **RECIP**
 SUBJ.PL

= Peter und Maria haben **sich** immer mehr **voneinander** entfernt.
 NOM.SG CONJ NOM.SG   **RECIP**   **RECIP**
 SUBJ.PL

Пример бр. 2а: реципрочни маркер, али не дисконтинуирани

Петар и Марија би све учинили једно за друго.
 NOM.SG CONJ NOM.SG   **RECIP**
 SUBJ.PL

= Peter und Maria würden alles **füreinander** tun.
 NOM.SG CONJ NOM.SG   **RECIP**
 SUBJ.PL

↓

Пример бр. 2б: реципрочни маркер, али не дисконтинуирани

Једно за друго би учинили све.
RECIP

= Sie würden alles **füreinander** tun.
 NOM.SG CONJ NOM.SG   **RECIP**
 SUBJ.PL

↓

Пример бр. 2в: дисконтинуирани реципрочни маркер у српској реченици

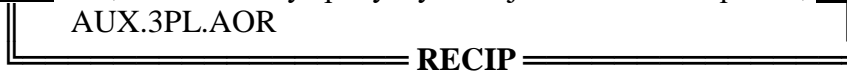
Једно би за друго учинили све.
 AUX.3PL.AOR..... PF.PRT.PL.MSC
RECIP би_учинили:3PL.PTNC

= Sie würden alles **füreinander** tun.
RECIP

¹⁴⁰ Састоји се од основног броја «један», предлошко-падежне конструкције «у односу», предлога «на» и редног броја «други».

Пример бр. 2г: дисконтинуирани реципрочни маркер у српској реченици

Једно би, у тренутку када је то заиста потребно, за друго учинили све.

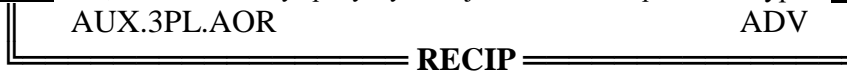
= Sie würden im Moment, wenn es wirklich nötig ist, alles **füreinander** tun.

RECIP

↓

Пример бр. 2д: дисконтинуирани реципрочни маркер у српској реченици

Једно би, у тренутку када је то заиста потребно, сигурно за друго учинили све.

= Sie würden im Moment, wenn es wirklich nötig ist, sicherlich alles **füreinander** tun.

RECIP

Горе наведеним примерима је доказано да је у српском језику могуће (да се допушта или у најмању руку толерише) уметање целина унутар реципрочне заменичке фразе, и то целина које ни на који начин тој фрази не могу припадати. У примеру 2в уметнут је само помоћни глагол, у примеру 2г је, поред помоћног глагола, уметнута и цела зависна реченица, а у примеру 2д додатно још и прилог *сигурно*.

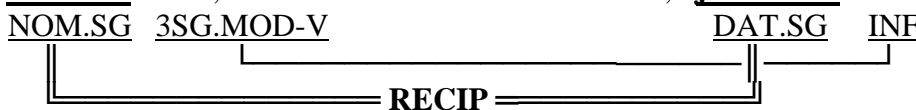
Реципрочни маркери, свеобухватне заменичке фразе, «**свако сваког(а)**» и «**нико никог(а)**», као и немачке генерализоване заменичке фразе «**jeder jeden**» и «**niemand jemanden**» (→ овде у акузативу, али исто важи и за датив), допуштају уметање унутар тих фраза, тј. допуштају дисконтинуираност.

Пример бр. 1а: дисконтинуирани реципрочни маркер у српској и у немачкој реченици

а-1) Нико у тешким ситуацијама никоме неће да помогне.

а-2) Niemand will, in schweren Situationen, jemandem helfen.

Као што управо наведена немачка реченица показује, у немачком језику – уколико долази до било каквог уметања – помоћни глагол се мора ставити унутар реципрочне фразе, што у српском језику није случај. Међутим, српски језик има и ту опцију.

↓

a-3) Нико неће у тешким ситуацијама никоме да помогне.
 NOM.SG AUX.3SG.NEG DAT.SG да+PRES
 3SG.PRES
 RECIP

a-4) Niemand will, in schweren Situationen, niemandem helfen.¹⁴¹
 NOM.SG 3SG.MOD-V DAT.SG INF
 RECIP

Пример бр. 2:

a-1) Свако би то свакоме могао да каже.
 NOM.SG AUX.3SG.AOR DAT.SG да+PRES
 3SG.PTNC
 RECIP

a-2) Jeder würde das jedem sagen können.
 NOM.SG 3SG.MOD-V DAT.SG INF+INF
 RECIP

¹⁴¹ Обратити пажњу на објашњење у фусноти 134.

9. ПСЕУДОРЕЦИПРОЦИТЕТ (=КВАЗИРЕЦИПРОЦИТЕТ) У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом одељку се разматра феномен псеудореципроцитета¹⁴² у језику, а циљ јесте да се прикажу, дефинишу и објасне псеудореципрочне конструкције у немачком и у српском језику, те да се учини транспарентним по чему се овакве конструкције разликују од правих реципрочних конструкција у истим тим језицима.

Феномен псеудореципроцитета, баш као и феномен реципроцитета, директно је повезан са одређеном синтаксичком структуром из које значење (а у овом случају псеудореципрочно значење) произлази. И у овом случају је од великог значаја што разматрани језици припадају двома различитим групама (словенској и германској) индоевропске језичке породице. Трагајући за кореспондентима по питању феномена псеудореципроцитета у оба језика, у одељку 3.5. ове дисертације наведеним методама се утврђују системски односи између немачког и српског: подударности, сличности и разлике, на пре свега синтаксичко-семантичкој, али и прагматичкој равни. Због овакве чврсте повезаности семантике, синтаксе и прагматике, псеудореципроцитет – баш као и њему супротстављени, а полазни појам *реципроцитет*, можемо сматрати синтаксичко-семантичко-прагматичким обележјем.

---

¹⁴² У литератури се може наићи и на синонимни термин *квазиреципроцитет*.

9.1. О ОДНОСУ РЕЦИПРОЦИТЕТА И ПСЕУДОРЕЦИПРОЦИТЕТА

Учесници реципрочне ситуације или активно врше одређену радњу једни над другима (реципроцитет акције, који је увек привремен) или се пак (привремено или трајно) налазе у истоветном међусобном односу/стању.

„При анализи реципрочне конструкције [...] заправо се увек разматра њен семантички, тј. значењски опсег. Другим речима, реципрочна конструкција свакако указује на учеснике реципрочне радње или стања, као и на њихов међусобни однос, који мора бити истоветан (или скоро истоветан), тј. реципрочан.“ (в. Драговић, 2012б: 160). (Оваква ситуација приказана је примером бр. 1, који следи у даљем тексту.)

Када је реч о псеудореципрочним конструкцијама, тај међусобни однос није истоветан. (Оваква ситуација приказана је примером бр. 2, који следи у даљем тексту.)

Намеће се следеће питање: Уколико тај однос није истоветан, зашто те (псеудореципрочне) конструкције уопште доводимо у непосредну везу са феноменом реципроцитета, тј. зашто их уопште називамо *псеудо-*, тј. *квазиреципрочним*?

Разлог свакако постоји. У псеудореципрочним конструкцијама бивају коришћени тзв. маркери реципроцитета, тј. тзв. реципрочни маркери, који у тим псеудореципрочним конструкцијама заправо нису реципрочни маркери, али имају њима истоветан облик.

Грчки префикс *псеудо-* (ориг. *ψευδο-* од придева *ψευδής, ψευδής, ψευδής*) може значити *лажан, погрешан/нетачан, нестваран* или *привидан*, а латински квази- (ориг. *quasi*) *као, као да, скоро као, готово да, полу*, а у овом случају га преводимо *који личи на*. Зато је – када се говори о феномену псеудореципроцитета – заправо реч о лажном, тј. о само привидном реципроцитету, тј. о само наизглед реципрочним конструкцијама.

9.2. О ПОВЕЗАНОСТИ ВРСТЕ УПОТРЕБЉЕНОГ РЕЦИПРОЧНОГ МАРКЕРА И ФЕНОМЕНА ПСЕУДОРЕЦИПРОЦИТЕТА

Већ смо рекли да се реципрочни маркер «један другог(а)» састоји од бројева који имају функцију заменица, те је заправо у питању заменичка фраза која представља комплексан логички субјекат, а – пошто је у питању реципроцитет – истовремено и комплексан логички објекат.

Када се – у српском језику – примењује заменичка фраза «један другог(а)» без уметнутог предлога, тада та фраза нужно представља јак реципрочни маркер, тј. тада свакако настаје једна комплекснија реципрочна конструкција, а – због употребе управо тог маркера – обавезно континуирана реченица¹⁴³.

Када се заменичка фраза «један другог(а)» употребљава без уметнутих предлога, тада је увек у питању прави реципроцитет. Када се заменичка фраза «један другог(а)» употребљава са уметнутим предлогом или предлозима¹⁴⁴, тада може, али не мора бити у питању прави реципроцитет, већ се може радити и о феномену псеудореципроцитета, тј. о псеудореципрочним конструкцијама.

„Уметање предлога између основног броја «један» и редног броја «други» (у одговарајућем роду, броју и падежу) мења значење јаког реципрочног маркера «један другог(а)», али – при настанку сложеније конструкције – рециечно значење у највећем броју случајева опстаје (осим када је у питању горе споменути псеудореципроцитет).“ (в. Драговић, 2012б: 163).

У немачком језику егзистира заменичка фраза, тј. заменица «einander», која је – семантички посматрано – у већини случајева еквивалентна српској заменичкој фрази «један другог(а)». Међутим, за разлику од српске заменичке фразе «један

---

¹⁴³ Понављамо: „У континуираним реципрочним конструкцијама исказани или неискказани субјекат обухвата све учеснике реципрочне акције или рециечног стања, тј. субјекат мора бити у множини.“ (в. Драговић, 2012б: 166). Значи, субјекат у континуираним реципрочним конструкцијама мора обухватати минимум два члана рециечног радње (=акције) или стања.

¹⁴⁴ Нпр. предлошко-падежна конструкција «од једног до другог»

другог(а)», немачко «einander» може и без предлога учествовати у формирању псеудореципрочних конструкција. Иначе, када «einander» има улогу реципрочног маркера – што је његов најчешћи појавни облик, тј. најучесталије значење ове фразе – тада се понаша истоветно као и српско «један другог(а)».

Међутим, када се управо споменути маркери (српско, увек реципрочно «један другог(а)», као и немачко «einander», које може, али не мора бити реципрочно¹⁴⁵) примене са одређеним предлозима, тада могу, али не морају – у оба језика – настати реципрочне, већ могу настати и псеудореципрочне конструкције, које тада не представљају реципрочне односе, већ (међусобне) односе неке друге врсте, које ће у даљем тексту (→ у поглављу 9.3.) бити представљене и објашњене.

Пример бр. 1: у питању је реципроцитет

Петар	и	Марија	последњих десет година	јуре	<u>једно за другим.</u>
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>			<u>RECIP</u>
	SUBJ.PL				<u>ADV-PP?</u>
					ADV-ODR?

= Peter	und	Maria	laufen schon die letzten zehn Jahre	einander	hinterher.
<u>NOM.SG</u>	<u>CONJ</u>	<u>NOM.SG</u>		<u>RECIP</u>	
	SUBJ.PL			ADV	

Објашњење: Петар и Марија у овом примеру заузимају синтаксичку позицију субјекта, како у српској, тако и у немачкој реченици, док српска заменичка фраза, предлошко-падежна конструкција «једно за другим», као и немачка заменица/сложеница «einander», стоје на месту које би могло да припада неком – у наведеним реченицама непостојећем – објекту (нпр.: *Петар и Марија последњих десет година јуре Ивана због новца који им дугује; Peter und Maria laufen schon die letzten zehn Jahre (dem) Ivan hinterher, weil...*). Међутим, у овом случају Петар и Марија, који чине комплексан субјекат у реченици, стоје у истоветном међусобном односу, на шта управо указује заменичка фраза «једно за другим», тј. заменица «einander», које овде имају улогу реципрочних маркера. Из наведених разлога, и Петар и Марија, посматрано из семантичке перспективе, имају истовремено по две

¹⁴⁵ Примери следе у даљем тексту (→ видети пример бр. 1 на стр. 226 и 227, пример бр. 2 на стр. 228, као и примере на страни 233, 234 и 235 овога рада).

улоге: како улогу субјекта, тако и улогу објекта у реченици, на шта – као што је већ речено – указује употребљена заменичка фраза «једно за другим», тј. заменица «einander», а управо у томе се и огледа њихова заменичка функција. Заправо, ако се узме да је Петар субјекат у реченици, тада објекат свакако мора бити Марија, и обрнуто: уколико је Марија субјекат, следује да је објекат Петар. Баш у томе, у тој двосмерности се и рефлектује суштина феномена реципроцитета. То важи како за немачки пример, тако и за пример на српском језику. Заправо, горе наведени пример (тј. пример бр. 1) је настао „сажимањем“, тј. спајањем следећих двају исказа/реченица (→ примери 1а и 1б) у једну реченицу.

Пример бр. 1а:

Петар	последњих десет година	јури	Марију / за	Маријом.
<u>NOM.SG</u>			<u>ACC.SG</u> <u>PREP INSTR.SG</u>	
SUBJ			DIR-OBJ	INDIR-OBJ
= Peter	läuft schon die letzten zehn Jahre	(der) Maria	hinterher.	
<u>NOM.SG</u>		<u>DAT.SG</u>		
SUBJ		INDIR-OBJ		

Пример бр. 1б:

Марија	последњих десет година	јури	Петра / за	Петром.
<u>NOM.SG</u>			<u>ACC.SG</u> <u>PREP INSTR.SG</u>	
SUBJ			DIR-OBJ	INDIR-OBJ
= Maria	läuft schon die letzten zehn Jahre	(dem) Peter	hinterher.	
<u>NOM.SG</u>		<u>DAT.SG</u>		
SUBJ		INDIR-OBJ		

Пример бр. 1в:

Петар последњих десет година јури за Маријом и Марија последњих десет година јури за Петром.

= Peter läuft schon die letzten zehn Jahre (der) Maria hinterher, und Maria läuft schon die letzten zehn Jahre (dem) Peter hinterher.

Важи следеће: пр. 1а + пр. 1б = пр. 1в = пр. 1

Значи, пример 1а и пример 1б се свODE на 1в, што је еквивалентно примеру бр. 1, од којег смо пошли.

Оно што такође доказују горе наведени примери јесте да се употребом српског јаког реципрочног маркера «један другог(а)» (у одговарајућем роду, броју и падежу), као и применом предлошко-падежних конструкција које настају када се одређени предлог том реципрочном маркеру дода, поштују принципи језичке економије. Исто важи и за немачки јак реципрочни маркер, заменичку фразу (заменицу) «einander».

Пример бр. 2: у питању је псеудореципроцитет

Манекенке су једна за другом излазиле на писту.

<u>NOM.PL</u> SUBJ	<u>PSEUDORECIP</u> <u>ADV-PP</u> ADV-ODR

= Die Models gingen **nacheinander** / **hintereinander** / **eine nach/hinter der anderen** auf die Bühne.

Објашњење: Именица «манекенке» у овом примеру заузима синтаксичку позицију субјекта, док заменичка фраза, предлошко-падежна конструкција «једна за другом» у овој реченици има експлицитну прилошку функцију, тј. засигурно одређује начин – у овом случају – изласка на бину (→ одговара на питање *како*, те је реч о прилошкој одредби за начин). Иако је и у овој реченици – а због употребљеног облика множине наведене именице – такође у питању комплексни субјекат, манекенке о којима је реч не стоје у истоветном узајамном односу. Заменичка фраза «једна за другом»¹⁴⁶, као ни заменица «einander», у примеру бр. 2 немају улогу реципрочних маркера. Посматрана засебно, наведена српска заменичка фраза и немачка заменица ће свакако бити сврстане у маркере реципрочности, јер је реципрочна семантика ових израза фреквентнија, те је зато и реципрочно значење основно, али – пошто у примеру бр. 2 немају реципрочну улогу (иако тако делује) – долази се до закључка да се ради о псеудореципрочним изразима. Манекенке излазе на бину једна за другом, те – поред тога што постоји временски распон између наведених излазака – нису ни „свака у односу на сваку“ у истоветном

---

¹⁴⁶ Иако је ова заменичка фраза скоро истоветна фрази из прве реченице: разлика је само у роду.

односу: овде се заправо ради о „ланчаним“ односима, тј. о односима низа, који ће бити обрађени у поглављу 9.3.1. овога рада, а графички се могу представити на следећи начин:

$$A \rightarrow B \rightarrow C \rightarrow D \rightarrow E \rightarrow F \rightarrow G \rightarrow H \rightarrow I \rightarrow J \rightarrow K \rightarrow A \rightarrow B \rightarrow C \rightarrow \dots$$

Може се закључити следеће: у непосредном међусобном односу су увек само две особе. У том случају би се могло рећи да је реч о вишеструким реципрочним односима. Међутим, ти међусобни односи нису еквивалентни. Прва манекенка која излази на модну писту је у наизглед реципрочном односу само са особом која јој следи, док је друга манекенка у наизглед реципрочном односу и са девојком која јој претходи и са оном која иде за њом. Такође, између свих тих излазака на бину постоје одређени временски размаци, који утичу на „слабљење“ чак и правих реципрочних односа. Трећа, а можда и најбитнија, чињеница јесте да учесници (у овом случају манекенке) не врше никакву радњу једни над другима, нити се (ни привремено, ни трајно) налазе у заиста истоветном међусобном односу/стању. Нема двосмерности, а ни симултаности ни симетрије, у којој се рефлектује суштина феномена реципроцитета!

За разлику од феномена реципроцитета, псеудореципроцитет ни у српском ни у немачком језику не стоји ни у каквој директној вези са применом слабог реципрочног маркера. Феномен псеудореципроцитета повезан је искључиво са употребом јаких реципрочних маркера, како у српском, тако и у немачком језику. Међутим, у псеудореципрочним конструкцијама се не могу јављати ни сви постојећи јаки маркери. Тако, на пример, прилози «међусобно» и «узајамно», као ни њима еквивалентан немачки прилог «gegenseitig», никада не могу бити примењивани када су у питању псеудореципрочне конструкције.

У оба наведена језика псеудореципроцитет се може изразити на два различита начина:

- у српском:

- применом (у овом случају само наизглед¹⁴⁷) јаког реципрочног маркера «један другог(а)» са уметнутим предлогом; као и
- применом одређених фразеологизама (→ нпр. фразеологизам «раме уз раме»);

- у немачком:

- применом (у овом случају само наизглед) јаког реципрочног маркера «einander», самостално или са додатим предлогом; као и
- применом одређених фразеологизама (→ нпр. фразеологизам «Schulter an Schulter»).

Наведени фразеологизми могу означавати реципрочне и псеудореципрочне односе, а да ли ће означавати једне или пак друге, зависи од ширег (лингвистичког и/или ситуационог) контекста. Следећи примери ће то најбоље илустровати:

Пример бр. 3: У питању је реципроцитет.

Тако су **се** он и она, након неколико деценија, поново срели:
RECIP NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIPlex**
SUBJ.PL

на тој аутобуској станици стајали су **једно до другог**, **раме уз раме**, али нису хтели
RECIP(lex) **RECIP(lex)**

ни да **се** погледају.
RECIP

= So haben **sich** er und sie, nach einigen Jahrzehnten, wieder getroffen:
RECIP NOM.SG CONJ NOM.SG **RECIPlex**
SUBJ.PL

---

¹⁴⁷ Јер, као што је речено, многи, у овом поглављу наведени, реципрочни маркери то заправо нису, јер не означавају реципроцитет, већ се појављују у само наизглед реципрочним, тј. у псеудореципрочним конструкцијама.

auf der Bushaltestelle standen sie **nebeneinander**, **Schulter an Schulter**, aber wollten
RECIP(lex) RECIP(lex)

sich nicht einmal anschauen.
RECIP

Пример бр. 4: У питању је псеудореципроцитет.

Њихов тренер је био строг: још пре него што би ушао у фискултурну салу,
очекивао је да сви спортисти стоје у врсти, раме уз раме, од најнижег до
NOM.PL PSEUDORECIP
SUBJ

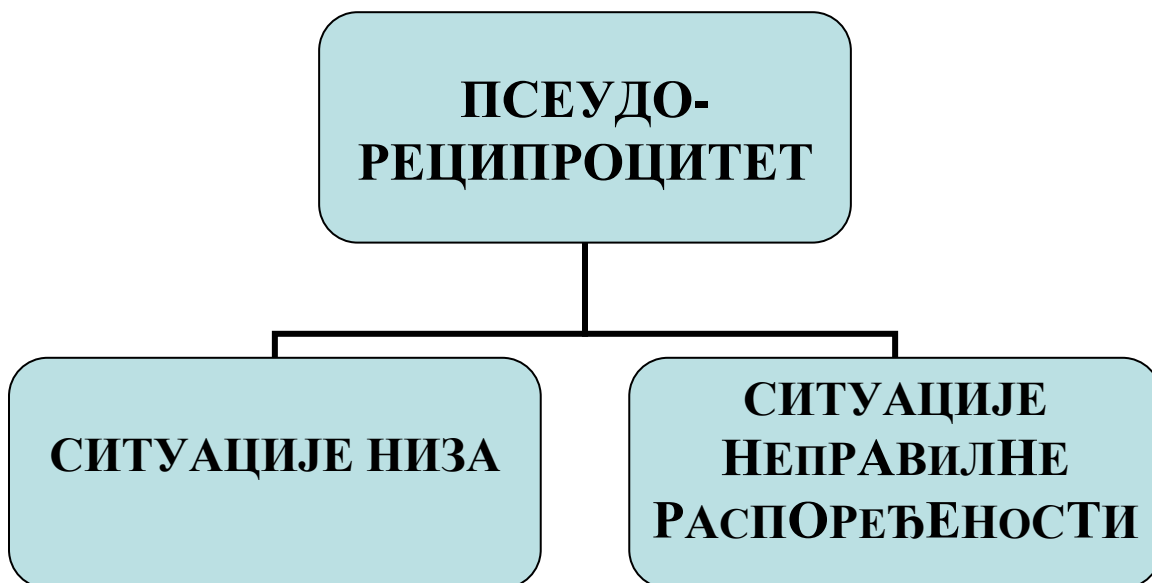
највишег.

= Ihr Trainer war streng: noch bevor er die Sporthalle betrat, erwartete er, dass
alle Sportler in der Reihe stehen, **Schulter an Schulter**, vom kleinsten bis zum größten.
NOM.PL PSEUDORECIP
SUBJ

9.3. ВРСТЕ ПСЕУДОРЕЦИПРОЧНИХ КОНСТРУКЦИЈА

Псеудореципроцитет се може односити на:

- ситуације низа
- или
- на ситуације неправилне распоређености.

Сл. 22

9.3.1. СИТУАЦИЈЕ НИЗА У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Ситуације низа могу да представљају следеће односе:

- 1) временске, тј. темпоралне;
- 2) просторне, тј. локационе;
- 3) истовремено временске и просторне.

Пример бр. 1: временски односи

Дани следе један за другим.
NOM.PL 3PL.PRES **PSEUDORECIP**

= Die Tage folgen einer dem anderen / einander.
PSEUDORECIP PSEUDORECIP

Пример бр. 2: просторни односи ¹⁴⁸

Патке су ишле једна за другом.
NOM.PL.FEM AUX.3PL IMPF.GPR.PL.FEM **PSEUDORECIP**
3PL.PERF

= Die Enten gingen eine hinter der anderen (her) / hintereinander (her)
PSEUDORECIP PSEUDORECIP

/ einander hinterher.
PSEUDORECIP

Пример бр. 3: истовремено временски и просторни односи

Авиони су полетали један за другим.
NOM.PL.MSC AUX.3PL PF.GPR.PL.MSC **PSEUDORECIP**
3PL.PERF

= Die Flugzeuge flogen nacheinander ab.
PSEUDORECIP

---

¹⁴⁸ Када су у питању пре свега просторни односи као што их приказује овај случај, фактор времена, тј. пролазности времена, јесте у контексту ирелевантан, тј. занемарљив. Зато примери у којима су и временски и просторни односи (истовремено) битни представљају посебну категорију.

9.3.2. СИТУАЦИЈЕ НЕПРАВИЛНЕ РАСПОРЕЂЕНОСТИ У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Ситуације неправилне распоређености увек представљају просторне односе:

Пример бр. 1а: када су у питању тачно две слике

На зиду су слике висиле **једна изнад друге.**
 LOC.SG AUX.3PL NOM.PL IMPF.GPR.PL.FEM PSEUDORECIP
 ┌───3PL.PERF───┐

= An der Wand hingen die Bilder **übereinander.**
 NOM.PL PSEUDORECIP

Пример бр. 1б: када је број слика већи од два

На зиду су слике висиле **једне изнад других.**
 LOC.SG AUX.3PL NOM.PL IMPF.GPR.PL.FEM PSEUDORECIP
 ┌───3PL.PERF───┐

= An der Wand hingen die Bilder **übereinander.**¹⁴⁹
 NOM.PL PSEUDORECIP

Пример бр. 2а: када су у питању тачно две кутије

Сећам се да су те (две) украшене кутијице, у којима је она брижно чувала
 NOM.PL
 SUBJ

своје старе фотографије, писма и разгледнице, стајале – **једна изнад друге** – на
 PSEUDORECIP

полице за књиге поред радног стола од пуног дрвета.
 LOC.SG

¹⁴⁹ У српском језику се употребом одговарајућег облика јаког маркера «један другог(а)» (са предлогом или без њега) може указати на број учесника у псеудо/реципрочним конструкцијама, тј. на то да ли је тај број једнак броју два или је већи од њега (в. Драговић, 2011). У немачком језику се та разлика не рефлектује при употреби јаког маркера «einander», нити када је употребљен самостално, нити када је употребљен са предлогом.

= Ich erinnere mich, dass die (zwei) geschmückten Schachteln, in denen sie sorgsam ihre alten Fotos, Briefe und Ansichtskarten aufbewahrt hat, auf dem Bücherregal, neben dem alten Schreibtisch aus vollem Holz – **übereinander** gestapelt – standen.

PSEUDORECIP

Пример бр. 26: када је број кутија већи од два

Све те кутије су после селидбе још дуго стајале поређане једне изнад других,
NOM.PL PSEUDORECIP
SUBJ

у последњој соби, која је одавала утисак неког заборављеног магацина.
LOC.SG

= All die Kisten standen noch lange nach dem Umzug **übereinander** gestapelt
PSEUDORECIP

im letzten Zimmer, das den Eindruck einer vergessenen Abstellkammer hinterließ.

Када је реч о псеудореципрочним конструкцијама, међусобни однос између партиципаната никада није заиста истоветан.

У псеудореципрочним конструкцијама бивају коришћени тзв. реципрочни маркери, који у тим – псеудореципрочним конструкцијама – то заправо нису, већ само имају њима истоветан облик.

Када се заменичка фраза «један другог(а)» употребљава без уметнутих предлога, тада мора бити у питању прави реципроцитет. Када се заменичка фраза «један другог(а)» употребљава са уметнутим предлогом или чак предлозима, тада се може радити и о феномену псеудореципроцитета.

Немачка заменичка фраза (заменица) «einander», за разлику од српске заменичке фразе «један другог(а)», може управо у таквом облику, тј. без уметнутог предлога, учествовати и у формирању псеудореципрочних конструкција.

Да ли је реч о правом реципроцитету или псеудореципроцитету не зависи нужно од употребљеног предлога унутар јаких реципрочних маркера, српске заменичке фразе «један другог(а)» или немачке заменице «einander», с обзиром на то да је у овом поглављу доказано да се једни те исти предлози могу примењивати како при формирању реципрочних, тако и при формирању псеудореципрочних

конструкција. Међутим, одређени предлози који се могу користити за конструкцију још сложенијих јаких реципрочних маркера (било да је у питању српски, било немачки језик) никада не могу учествовати у формирању псеудореципрочних конструкција. Такви су нпр. (увек реципрочни) маркери «један због другог(а)», «један ка другом(е)» (тј. немачко «*zueinander*») итд.

Псеудореципрочне конструкције су оне које само наизглед, тј. на први поглед, представљају реципрочне односе. Међутим, у суштини оне представљају међусобне односе неке друге врсте. Ти односи увек морају бити временске и/или просторне природе.

Да је у питању псеудореципроцитет, а не прави реципроцитет, да се закључити на основу тога што учесници неке акције/ситуације не врше никакву радњу једни над другима, нити се (сви) партиципанти налазе у заиста истоветном међусобном односу/стању (в. Драговић, 2011).

Када су у питању фразеологизми, да ли ће одређени означавати реципрочне или пак псеудореципрочне односе зависи искључиво од лингвистичког и/или ситуационог контекста у којима се ти фразеологизми јављају.

10. ПИТАЊЕ ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈЕ РЕЦИПРОЧНИХ МАРКЕРА И ТЗВ. ОЗНАЧИТЕЉА ЗАЈЕДНИШТВА И/ИЛИ ПРИПАДНОСТИ У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом поглављу се разматра значење реципрочних маркера, као и оних речи и фраза који би – на основу многих параметара – такође могли спадати у маркере реципроцитета, али то ипак нису у својој потпуности. Биће упоређени „потпуни“ реципрочни маркери и они „непотпуни“, а циљ овога одељка јесте да представи управо те „непотпуне“ (реципрочне) маркере, који се могу окарактерисати и као маркери заједништва и/или припадности. Поставља се питање у чему је суштинска разлика између тзв. маркера заједништва и/или припадности и реципрочних маркера.

Свакако да неће бити разматрани сви реципрочни маркери који су у овом раду обрађени, већ ће бити анализирани они маркери који представљају неку врсту „граничних случајева“ и „нагињу“ ка томе да представљају и неку врсту тзв. маркера заједништва и/или припадности. То су пре свега српска предлошко-падежна конструкција, заменичка фраза, «један с(а) другим», као и њен немачки парњак, прилог «*miteinander*». Српска заменичка фраза «један с(а) другим» садржи предлог заједништва *с(а)*, те управо тај предлог маркира и целокупну заменичку фразу, тј. предлошко-падежну конструкцију. Међутим, ова предлошко-падежна конструкција и упоредо заменичка фраза није једина која је на тај начин додатно маркирана. Такве су и неке заменичке фразе и предлошко-падежне конструкције које у себи садрже одређене предлоге локалитета, као што су предлози *поред*, *до* и *уз*. У многим случајевима предлошко-падежне конструкције «један поред другог(а)», «један до другог(а)» и «један уз другог(а)» могу много боље супституисати маркер заједништва српског језика, прилог «заједно», него што то

може предлошко-падежна конструкција «један с(а) другим», која у себи садржи предлог заједништва *c(a)*. Каква је ситуација са немачким прилозима «*nebeneinander*» и «*beieinander*» у односу на немачке маркере заједништва «*zusammen*» и «*gemeinsam*»?

Напоменули смо да у српском језику, при конструкцији сложенијих заменичких фраза од већ ионако сложених (заменичких фраза), уметањем предлога, настају нове фразе које имају промењено значење у односу на полазну заменичку фразу. Међутим, такође је речено да при настанку сложеније конструкције реципрочно значење у највећем броју случајева ипак опстаје.

У немачком језику, као што се могло видети, дошло је до спајања предлога и сложенице/заменице «*einander*» у једну реч, још комплекснију сложеницу, при чему предлог директно утиче на мењање врсте речи (→ он нужно трансформише заменицу «***einander***» у прилог), што није случај у српском језику.

Да постоји у најмању руку парцијално преклапање по питању значења доказује – на пример – и то што се у енциклопедијама појмови о којима је реч једни другима објашњавају. Тако се на пример у немачком речнику *Wapuz*¹⁵⁰ (*Wahrig*) под ставком «*miteinander*» наилази на објашњење: *mit einem anderen* (= са неким другим), *zusammen* (= заједно), *gemeinsam* (= заједно); при чему је такође неопходно напоменути да немачко «*miteinander*» није део глагола /глаголских конструкција, већ – и када стоји у комбинацији са неким глаголом (нпр.: *miteinander gehen*, *miteinander auskommen*, *miteinander spielen* итд.) увек задржава своју самосталност као прилог.

---

¹⁵⁰ В. Вариг, 1968, 1975: стубац 2523

Наведене реченице представљају реципрочне конструкције у којима јаки реципрочни маркери могу бити замењени означитељем заједништва, што најбоље илуструју следећи примери:

Пример бр. 1:

а-1) Петар и Марија су одрасли **заједно**.
NOM.SG CONJ NOM.SG ZJDN
SUBJ ADV

б-1) Петар и Марија су одрасли **једно с другим**.
NOM.SG CONJ NOM.SG ZJDN
SUBJ PRON-P
ADV-PP(log)
ADV-ODR

а-1) Peter und Maria sind **zusammen** aufgewachsen.
NOM.SG CONJ NOM.SG ZJDN
SUBJ ADV

б-2) Peter und Maria sind **miteinander** aufgewachsen.
NOM.SG CONJ NOM.SG ZJDN
SUBJ ADV

Ради боље прегледности, овде ће бити поновљени и примери са стране 161, додуше допуњени још једном реченицом/варијантом (→ пример 4, под „а-3“):

Пример бр. 3:

а-1) Не говоре један с другим.
NEG 3PL.PRES NOM.SG PREP INSTR.SG
3PL.PRES PRON-P.RECIP
ADV-PP(log)
ADV-ODR

а-2) Sie reden nicht **miteinander**.
NOM.PL 3PL.PRES NEG ADV.RECIP
SUBJ 3PL.PRES

Пример бр. 4:

a-1)	<u>Петар</u>	и	<u>Марија</u>	седе	<u>једно</u>	<u>до</u>	<u>другога.</u>
	NOM.SG	CONJ	NOM.SG	3PL.PRES	NOM.SG	PREP	GEN.SG
		SUBJ			<u>PRON-P.RECIP</u>		
					ADV-PP(log)		
					ADV-ODR		
a-2)	Peter	und	Maria	sitzen	nebeneinander.		
	<u>NOM.SG</u>	CONJ	<u>NOM.SG</u>	3PL.PRES	ADV.RECIP		
		SUBJ					
a-3)	Peter	und	Maria	sitzen	zusammen.		
	<u>NOM.SG</u>	CONJ	<u>NOM.SG</u>	3PL.PRES	ADV.ZJDN		
		SUBJ					

Као што је то углавном и до сада био случај, семантика поменутих маркера зависи и од ширег лингвистичког или пак ситуационог контекста, тј. и од прагматичких фактора. Због управо те неизоставне улоге прагмалингвистике, која непосредно утиче на одабир (тј. примену) одређених (реципрочних) израза, ова тема – поред синтаксе, семантике и прагматике – равноправно спада и у домен примењене лингвистике.

У језику се реципроцитет као појам односи на међусобност вршења радње, тј. акције, или пак на неку „узајамну ситуацију“ која подразумева истоветност (или приближну истоветност) односа између партиципаната те акције/ ситуације. Међутим, у прошлом поглављу је истакнуто да покаткад тзв. реципрочни маркери не сигнификују оно што би по горе наведеној дефиницији требало, већ означавају неку другу врсту односа, те се да закључити да је тада углавном реч о псеудореципроцитету. Али, као што се може видети, постоје и ситуације попут горе наведених, у којима реципрочни маркери могу (у одређеној мањој или већој мери) задржати и своје значење, а притом означавати и заједништво или припадност. Примери јасно показују да један те исти лексички материјал, тј. тзв.

реципрочни маркер, у једној реченици може имати улогу (пре свега) реципрочног маркера, а у другој та његова функција може бити донекле потиснута, те ће управо указивати на заједништво или припадност.

Поред у овом поглављу наведених маркера, могућност супституције пружају и поједини реципрочно маркирани фразеологизми.

Пример бр. 2:

а-1) Они су одрастали **заједно**
NOM.PL AUX.3PL IMPF.GPR.PL.MSC **ZJDN**
 SUBJ 3PL.PERF.MSC ADV

и васпитавали **се** **узајмице.**
 CONJ IMPF.GPR.PL.MSC **RECIP** **RECIP**
3PL.PERF.MSC.RECIP

а-2) Они су одрастали **раме уз раме**
NOM.PL AUX.3PL IMPF.GPR.PL.MSC **ZJDN**
 SUBJ 3PL.PERF.MSC **ADV-PP.RECIP**
 ADV-ODR

и васпитавали **се** **узајмице.**
 CONJ IMPF.GPR.PL.MSC **RECIP** **RECIP**
3PL.PERF.MSC.RECIP

= Sie sind **zusammen** aufgewachsen und haben sich **gegenseitig** erzogen.
ZJDN **RECIP**

Да ли је супституција у овом поглављу наведених реципрочних маркера и маркера заједништва увек могућа? Не, није. Супституције су генерално могуће само у оним случајевима – поред тога што је неопходно да постоји барем парцијално значењско преклапање¹⁵¹ – када је у питању иста врста речи, као што је то случај у немачком језику, где су у питању прилози. У српском језику су супституције могуће искључиво када заменичке фразе, предлошко-падежне

¹⁵¹ Уколико не би било те врсте подударности, мењало би се значење целокупног исказа.

конструкције (било да је у питању заменичка фраза «један с(а) другим» и сл. или пак неки фразеологизам) „нагињу“ ка томе да имају и прилошку функцију.

11. ФАКТОР ВРЕМЕНА

У ОКВИРУ РЕЦИПРОЧНИХ КОНСТРУКЦИЈА

У НЕМАЧКОМ И У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Фактор времена у оквиру реципрочних конструкција у оба језика игра изразито битну улогу. Та чињеница често на први поглед није уочљива, али је свакако евидентна након многобројних примера који су у овом раду изложени. Сада се могу извести релевантни закључци који се односе на однос између фактора времена и реципрочних конструкција. Када је фактор времена у питању, поред тога што тумачења одређених конструкција зависе од семантике саме реченице (или пак реченица/текста), управо овде изнова долазе до изражаја прагмалингвистички аспекти, а задира се и у филозофију језика као лингвистичку дисциплину.

Суштина реципроцитета се своди на двосмерност, симултаност и симетрију. Двосмерност се у идеалном случају односи на тачно два учесника у оквиру реципрочне акције/ситуације (или евентуално на две групе актера). У таквим случајевима се реципроцитет заиста своди на узајамну транзитивност. Што је већи број учесника укључен у реципрочну акцију/ситуацију, већа је и могућност да не делују сви узајамно једни на друге (у смислу: свако на свакога). Симултано (узајамно, у идеалном случају двосмерно) вршење једне те исте радње значи реципрочно делати. Та акција може бити заиста апсолутно симултана, као што је то случај код следећих глагола/дешавања: «састанчити», «водити љубав», «венчати се», «тући се», «грлити се», «руковати се» итд. Потпуно симултане могу бити и неке друге ситуације; нпр. «волети се» је нешто што представља (или што би требало да представља) трајно стање: није нешто што мало реципрочно траје, па више не, па опет да, и тако редом. Значи, представља неку врсту трајног реципроцитета.

Наравно, постоје многе радње које се сматрају истовременим, али оне то заправо ни у једном тренутку заиста нису. Тако – на пример – глаголе који припадају семантичком пољу комуникације (нпр.: «комуницирати», «дискутовати»,

«телефонирати» итд.), за разлику од претходно наведених глагола, не карактерише истовременост вршења реципрочне радње, већ наизменичност (→ с обзиром да током разговора важи правило да док један говори, други ћути). Значи, један разговор карактерише наизменичност, јер се међу партиципантама смењују активност (→ говорење) и неактивност (→ пауза, тј. ћутња) једне и друге особе (или групе људи¹⁵²), тј. агенса и пацијенса.

Неко би могао помислити да – на пример – и глагол «добацивати се» = «sich (z. B. den Ball) zuwerfen» спада у исту ову групу наизменичних глагола. Међутим, семантика овог глагола је комплекснија. Она обухвата две активне радње, тј. подразумева да једна особа баца (нпр. лопту), а да ју друга хвата. Значи, «добацивати се» значи «бацати» = «werfen» и «хватати» = «fangen», тј. понављање чина бацања и хватања, при чему константно постоје два агенса (онај који баца и онај који хвата), који се смењују по питању радње коју врше (да ли бацају или хватају). У овом случају заправо нема правог пацијенса, јер је временски распон од тренутка бацања до момента хватања занемарљиво мали, тј. незнатан.

Реципроцитет се односи на међусобност одређене ситуације, при чему или постоји неко реципрочно стање (које може, али не мора бити трајно), или се пак радња између субјекта и објекта (који могу бити и множински, а такође прави и/или логички) врши заиста или приближно истовремено, тј. наизменично. Значи, улоге агенса и пацијенса се преклапају или су наизменичне. Временски размаци генерално утичу на „слабљење“ реципрочних односа. Управо зато, на пример, човек као реципрочну радњу не доживљава када некоме позајми књигу, а тај му је врати након неколико година, иако и то јесте реципрочно делање.

---

¹⁵² Уколико у тзв. реципрочној ситуацији, нпр. разговору, учествује више од двоје људи, реципрочна ситуација слаби, што је и закључак који следи из поглавља о броју учесника у реципрочној акцији/ситуацији при тумачењу реципрочних конструкција у немачком и у српском језику.

Када се узме у обзир фактор времена при анализи могућих реципрочних конструкција како српског, тако и немачког језика, долази се до закључка да се у наведеним конструкцијама може радити о:

- апсолутно истовременим реципрочним акцијама/ситуацијама,
- приближно истовременим (или наизменичним) реципрочним акцијама/ситуацијама,

као и

- неистовременим реципрочним акцијама/ситуацијама, које човек углавном и не доживљава као реципрочне и које то чак ни по дефиницији нису.

12. ЗАКЉУЧАК

На основу многобројних анализа извршених током периода писања докторске дисертације *Контрастивна анализа реципроцитета у немачком и у српском језику*, као и на основу података приказаних у овом раду, могу се извести следећи закључци:

- Концепт реципроцитета се нужно одражава на језик, те се зато и сматра језичким обележјем. Као такав, реципроцитет представља синтаксичко-семантичко-прагматички феномен, јер се управо из угла синтаксе, семантике и прагматике може сагледати свеукупност његових особина, али он обухвата и морфолошки и лексички ниво језичке структуре. Кроз призму структура и значења реципрочних израза/конструкција могу се проширити многи општелингвистички видици (→ извести закључци о многим језичким универзалијама). Иначе, и сам реципроцитет представља једну праву језичку универзалију, јер не постоји језик који не би – на неки начин – могао да искаже реципрочно значење. Поред тога што се може сврстати у синтаксу, семантику и прагматику, ово језичко обележје задире и у лексикологију, филозофију језика, психо- и когнитивну лингвистику, а различита сазнања о овом феномену могу бити од значаја и за методику наставе како српског, тако и немачког језика као страног. Тиме реципроцитет задире и у домен примењене лингвистике.
- У највећем броју случајева, када се разматра појам реципроцитета, тежиште је истовремено на семантичком и на синтаксичком плану, јер се упоредо разматра значење одређеног (углавном реченичног¹⁵³) конституента и његова функција у оквиру шире конструкције. Семантички план је примаран

---

¹⁵³ Не мора увек бити у питању реченични конституент, већ се може – на пример – радити и о реципрочној фрази унутар шире реципрочне фразе, те да та фраза представља реченични конституент; нпр. фраза «у односу на» (која учестало представља и реципрочни маркер) у оквиру фразе «један у односу на другог(а)».

када се реципрочност односи на веће целине (на више реченица / пасус / текст). Значи, реципроцитет је скоро увек (изузев када је у питању тзв. лексичко-семантички реципроцитет) директно повезан са одређеном синтаксичком структуром из које (реципрочно) значење произлази, тј. реципрочно значење директно зависи од синтаксичке структуре из које следи.

- Реципрочне конструкције могу бити исказане искључиво субјектом у граматичкој и/или логичкој множини (због преклапања улога агенса и пацијенса).
- Већ су Кениг и Моаз-Фори (в. Кениг и Моаз-Фори, 2007) истакли да појам реципроцитета одликује невероватна семантичка комплексност, коју језици света испољавају на најразличитије начине. Након детаљно спроведене анализе реципрочних конструкција у српском и у немачком језику, може се рећи да и овај докторат потврђује ту њихову тврдњу. Међутим, треба додати да та семантичка сложеност, која се пре свега односи на двоструке тематске улоге аргумената и присуство обележја симетрије (из којег директно следи учествовање у једној те истој акцији/ситуацији), ретроактивно опет утиче на (реченичну) синтаксу, тј. на одређивање службе речи у реченици, тј. на одређивање граматичког значења одређеног конституента. (→ Пример: немачко «*einander*» је заменица и српско «један другог(а)» је заменичка фраза, али се – на пример – немачко «*füreinander*» сматра прилогом, а српско «један за другог(а)» и даље заменичком фразом, при чему та заменица заиста има и прилошку функцију.)
- Учесници реципрочне ситуације или активно врше одређену радњу једни над другима (реципроцитет акције, који је увек привремен) или се пак (привремено или трајно) налазе у истоветном међусобном односу/стању.
- Реципрочност у језику може да се исказе на различите начине. Неки језици реципрочно значење исказују синтаксички једноставнијим конструкцијама у односу на неке друге, а неки језици примењују (језички) економичнија средства у односу на друге.

- Потпуно иконичко исказивање реципрочности није у складу са принципима језичке економије, по којима језик тежи да са што мање (језичког) материјала и у што краћем року искаже неку мисао. → Зато и јесу настали реципрочни маркери!
- Уколико су „реципрочни“ маркери у неком језику вишезначни, тумачење зависи од контекста (ширег лингвистичког и/или ситуационог) или пак од „предзнања“ оних који реципрочну реченицу перципирају. Зато је реципроцитет и прагматички феномен.
- Реципрочна маркираност се у језику може изразити тзв. реципрочним маркерима (слабим и јаким), али и другим речима или пак конструкцијама које садрже реципрочну маркираност.
- Многи реципрочни маркери могу се међусобно замењивати, а неки се чак могу и употребљавати истовремено, тј. комбиновати у једној те истој реченици. Разликују се по својим супститутивним и комбинаторним могућностима.
- И у немачком и у српском језику постоје речи и конструкције које се по свом облику поклапају са реципрочним маркерима, али то нису. Произлази да у језицима који су у овој дисертацији предмет анализе феномен реципроцитета стоји у непосредној вези са појмом вишезначности.
- У реченицама са множинским субјектом може да се јави полисемичност на реченичном нивоу.
- У немачком и у српском језику, поред тога што је могућа рефлексивно-реципрочна полисемија, може доћи и до реципрочно-реципрочне полисемије.
- Како рефлексивно-реципрочна, тако и реципрочно-реципрочна полисемија на нивоу реченице, у српском језику је могућа искључиво у оним реченицама у којима се појављује само слаби маркер «се», а у немачком језику искључиво у оним реченицама у којима се појављује само слаби маркер «sich».

- Уколико је реципрочно-реципрочна полисемија на нивоу реченице могућа, нужно морају постојати два могућа тумачења датих реченица: континуирано и дисконтинуирано.
- Потребно је разликовати континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције/реченице у односу на континуирана и дисконтинуирана реципрочна тумачења одређених реченица или синтагми.
- Континуиране реципрочне реченице (→ попут нпр. *Петар и Марија се љубе / Peter und Maria küssen sich* и попут нпр. *Петар и Иван се туку / Peter und Ivan prügeln sich*) могуће је интерпретирати континуирано (→ тј. да се Петар и Марија љубе међусобно и да се Петар и Иван туку међусобно) и дисконтинуирано (→ Петар се љуби са особом X, а Марија се љуби са особом Y, а Петар и Иван се туку са неком другом особом или другим особама), док је дисконтинуиране реципрочне реченице могуће тумачити искључиво континуирано (→ *Петар се жени Маријом*).
- У синтаксички континуираним реципрочним реченицама исказани или неисказани субјекат обухвата све учеснике реципрочне акције или реципрочног стања. Зато субјекат мора обухватати минимум два члана реципрочне радње (= акције) или стања, тј. субјекат мора бити у множини. Континуирана реципрочна конструкција се употребљава када сви учесници реципрочне ситуације имају исти значај за онога ко реченицу изговара или пише.
- У синтаксички дисконтинуираним реципрочним реченицама „једна страна“ реципрочне ситуације заузима место (граматичког) субјекта у реченици, док „друга страна“ заузима место (граматичког) објекта, при чему тај (граматички) објекат може, али не мора бити исказан. Дисконтинуирана реципрочна конструкција се примењује када особа која реченицу продукује жели да истакне једног или више учесника реципрочне ситуације (од неког укупног броја учесника).
- Јаки реципрочни маркери «међусобно», «узајамно», «узајмице» итд. и немачко «gegenseitig» могу се примењивати управо и искључиво у континуираним реципрочним конструкцијама са множинским субјектом

- (једноставним или сложеним). Исто важи и за српске предлошко-падежне конструкције које се састоје од јаког реципрочног маркера «један другог(а)» и уметнутог предлога, као и за предлошко-падежне конструкције «између себе», «међу собом» и «интер се», али и за немачку предлошко-падежну конструкцију «unter sich».
- Тумачење одређене реченице учестало не зависи само од употребљеног лексичког материјала и примењене синтаксичке структуре, већ и од прагмалингвистичких фактора (нпр.: *Ученици се оцењују сваког петка*).
  - У реченицама попут *Ученици се оцењују сваког петка* и *Ученици сами себе оцењују сваког петка* (= *Die Schüler benoten sich selbst jeden Freitag*) могуће је реципрочно тумачење у оквиру рефлексивног. Српско «себе» је свакако рефлексивно, а нарочито у комбинацији са интензификатором «сам», тј. у оквиру рефлексивне фразе «сами себе». У питању су два степена тумачења, при чему прво, у реченици исказано, свакако остаје рефлексивно, али – због постојећег множинског субјекта – отвара могућност другостепеног тумачења, које у овом случају може бити или (поново) рефлексивно или пак реципрочно.
  - Такође, могуће је комбиновати рефлексивно и реципрочно тумачење у оквиру једне те исте реченице у српском и у немачком језику „на истој равни“. Уколико је већи број субјеката у питању, могуће је истовремено исказати рефлексивну и реципрочну акцију/ситуацију (тј. исказати једним делом рефлексивну, а једним реципрочну ситуацију) (нпр.: *Die Jungen haben sich selbst gewaschen*; *Дечаџи су се сами умивали/прали*; *Дечаџи су сами себе умивали/прали*). Управо су такви примери још један доказ о томе у којој је мери битно познавати контекст.
  - И немачки и српски језик поседују само по један слаби маркер, а већи број јаких: немачки језик морфему/лексеми «sich» а српски морфему «се».
  - У српском језику најшири спектар значења има слаби маркер «се»: 1. рефлексивно → REFL «се»; 2. реципрочно → RECIP «се»; 3. рефлексивно и/или реципрочно → REFL $\wedge$ / $\vee$ RECIP «се»; 4. пасивно/имперсонално → PASS/IMPERSONAL «се»; 5. дезидеративно и/или облигаторно → DES $\wedge$ / $\vee$ OBL

«се» или б. може бити без значења, те – поред тога што је семантички празно – нема никакву синтаксичку улогу → ЕМРТУ «се».

- Српско семантички празно «се» заправо представља синтаксички вишак глагола, па самим тим и непотребни вишак у реченици (→ нема никакву синтаксичку функцију у реченици). → У питању је процес (де)граматикализације, који је углавном у директној вези са принципима језичке економије. (Тако се, на пример, у данашњој говорној пракси све учесталије може чути *одмарам* уместо *одмарам се* итд.)
- У немачком језику најшири спектар значења има такође слаби маркер «*sich*». Али, спектар значења немачког «*sich*» није тако разноврстан као спектар значења слабог српског маркера и само се једним својим делом поклапа са значењима морфеме «се»: 1. рефлексивно → REFL «*sich*»; 2. реципрочно → RECIP «*sich*»; 3. пасивно/имперсонално → PASS/IMPERS «*sich*»; 4. рефлексивно и/или реципрочно → REFL $\wedge$ / $\vee$ RECIP «се». Немачко «*sich*» не може бити ни дезидеративно ни облигаторно, као што не може бити ни празно.
- Када је рефлексивно или реципрочно маркирано, немачко «*sich*» се мења по лицима и по броју, што није особина српског «се», које је увек непроменљиво.
- У рефлексивним конструкцијама радња исказана глаголом заиста је повратна: реченични субјекат врши радњу сам над собом, тј. (граматички) директни објекат се заправо односи на субјекат у реченици. Субјекат у таквим реченицима заправо истовремено представља и логички објекат, „суштински“ објекат, јер субјекат радњу врши над собом, а рефлексивни маркер (овде би се – евентуално – и смело рећи *рефлексивна заменица*¹⁵⁴)

---

¹⁵⁴ Логично би било, с обзиром на то да субјекат радњу заиста врши над собом, да се сме рећи *рефлексивна заменица*. Међутим, уколико морфему/маркер «се» посматрамо као део глагола/предиката, онда тако не смемо да поступимо, јер заменица не може бити део глагола, тј. не може бити његов подскуп. Другачија је ситуација уколико разматрамо маркер/лексему «себе» или немачки маркер, морфему/лексему «*sich*», јер оне не могу бити део предиката.

- јесте управо тај конституент у реченици који указује на вршење радње над субјектом. (→ *Неко се/себе умива; Неко се/себе сакрива.*)
- У немачком језику – осим када је у питању инфинитив (нпр. «*sich waschen*» итд.) – **није могуће** у реченичном контексту комбиновати глагол и рефлексивни маркер (= рефлексивну заменицу) у рефлексивни предикат (→ нпр. *Ich wasche mich, Du wäschst dich* итд.). Из тога се може извести закључак да је српско «се» граматикализованије у односу на немачко «sich», а немачко «sich» лексикализованије у односу на српско «се». Што је неки маркер вишезначнији, утолико је слабији. (→ Полисемичност је један од критеријума за одређивање јачине неког маркера!)
  - У српском језику често се употребљава заменичка фраза «један другог(а)», која истовремено представља и јак реципрочни маркер. Ова фраза заправо се састоји од бројева који имају функцију заменица. Оба броја заједно чине неку врсту логичког комплексног субјекта, а с обзиром да је у питању реципроцитет, истовремено и логичког комплексног објекта.
  - Реципрочни маркери, а нарочито они јаки, теже ка добијању своје сталне, непроменљиве форме, тј. теже да буду граматикализовани.
    1. Управо то се већ десило са неким немачким јаким реципрочним маркерима: маркером «einander» (сложеницом/заменицом, која се састоји од две компоненте: «der eine» → «einer» (= неко, један) и «(der) andere» (= други), које су изгубиле своју флексију, те је данас у питању непроменљива реч), као и са још сложенијим маркерима, који се састоје од предлога и већ сложеног реципрочног маркера, и такође представљају непроменљиве речи. Српска заменичка фраза, маркер «један другог(а)», састоји се од променљивих компоненти (први део се мења у роду и броју, а други у роду, броју и падежу), а и сложене конструкције настале уметањем неког предлога у оквиру ове заменичке фразе су променљиве (нпр. «један ка другом(е)», «једна ка другој», «једно другом(е)», «једни другим(а)» итд.). У српском језику тај процес граматикализације није тако далеко одмакао: у питању је тек

једна устаљена, још увек заменичка, фраза, која је – самим тим – у стању да искаже више него немачко «einander» (→ род, број, падеж). → Језички је мање економична, али више информација пружа српска варијанта (→ нпр.: *Sie lieben **einander*** у односу на *(Они) **једно друго** воле*).

2. Немачко «sich» је лексикализованије у односу на српско «себе». Ову тврдњу подржава и постојање различитих варијанти испољавања немачког «sich», које се мења у односу на лице, број и падеж, што није случај када је у питању српско «себе», које се мења само по падежима.

- Све парадигме слабих реципрочних маркера у српском и у немачком језику нужно су у акузативу и увек заузимају граматичку позицију директног објекта у реченици. Варијанте слабих рефлексивних маркера у немачком језику могу бити и у дативу, а то је најочљивије код 1. и 2. лица једнине, када те парадигме имају и другачији облик у дативу у односу на облик у акузативу (→ *mir, dir*).
- У вишезначној реченици значење може бити сужено, тј. интерпретација може да се сведе на само једну могућност. Реченица се своди на континуирано реципрочно тумачење додавањем јаког реципрочног маркера «међусобно» или «узајамно», или замењивањем морфеме «се» такође јаким реципрочним маркером, варијантом «једно друго». У немачкој реченици постоји истоветна могућност: може се додати јак реципрочни маркер, нпр. «gegenseitig», или пак заменити «sich» такође јаким реципрочним маркером, варијантом «einander». Српски реципрочни маркери «међусобно» и «узајамно», као и немачко «gegenseitig», могу се посматрати двојачко: 1. као конкретизатори (= елементи којима се негира полисемија) и 2. као интензификатори (= елементи којима се фокусира на реченичну реципрочну семантику).
- Међу јаким реципрочним маркерима (у оба наведена језика) постоје они који су „мало слабији“ или пак „мало јачи“. То показује и чињеница да јаки реципрочни маркери «међусобно» и «узајамно» захтевају и присуство

слабог реципрочног маркера «се» у српској реченици и да јак реципрочни маркер «gegenseitig» изискује присуство слабог реципрочног маркера «sich» у немачкој реченици. Јак реципрочни маркер, заменичка фраза «један другог(а)», као ни његов немачки парњак, заменица «einander», не захтевају присуство слабог реципрочног маркера, већ су семантички довољно „јаки“ да би стајали самостално.

- У немачкој рефлексивној реченици егзистира: субјекат (именица или заменица), предикат (нужно глагол) и рефлексивни маркер, тј. рефлексивна заменица у служби директног објекта. У немачкој реченици тај рефлексивни маркер, тј. заменица, у лицу и броју се мора поклапати са лицем и бројем реченичног субјекта (именице или заменице), као и са лицем и бројем реченичног предиката (→ нужно глагола).
- У српској рефлексивној реченици такође егзистира субјекат (именица или заменица), који може, али не мора бити исказан. (У немачкој рефлексивној реченици субјекат нужно мора бити исказан.) Затим, српски маркер «се» је непроменљив: не мења се ни по лицима, ни по броју. Међутим, када испољава рефлексивно значење, може бити замењен (такође рефлексивном) варијантом «себе». Немачки језик не допушта никакве супституционе могућности те врсте.
- Остаје отворено питање да ли глаголе који исказују рефлексивно значење посматрати као уобичајене транзитивне глаголе (нпр. «умивати») који – у комбинацији са (у овом случају рефлексивним) маркером «се» (тзв. рефлексивном заменицом «себе/се») – дају сложеније рефлексивне глаголе, тј. рефлексивне предикате (нпр. «умивати се»). Ови рефлексивни предикати су у српском језику могући у свим лицима и у оба броја (→ нпр. *Ја се умивам, Ти се умиваш, ... Они/Оне/Она се умивају*). У немачком језику – осим када је у питању инфинитив (нпр. «sich waschen») – није могуће у реченичном контексту комбиновати глагол и рефлексивни маркер (рефлексивну заменицу) у рефлексивни предикат (→ нпр. *Ich wasche mich, Du wäschst dich* итд.). Из тога се да извести закључак да је српско «се» граматикализованије у односу на немачко «sich», а немачко «sich»

- лексиализованије у односу на српско «се». Међутим, то важи за морфему «се». Већ се српска морфема/лексема «себе» не може сматрати делом предиката рефлексивне реченице чији је она саставни део.
- Између рефлексивности и реципрочности, како у српском, тако и у немачком језику, постоји нераскидива веза. У оба наведена језика се истим лексичким и граматичким /лексичко-граматичким средствима исказују и феномен рефлексивности и феномен реципрочности, при чему исти реченични елементи, који су унутар неке реченице истоветно распоређени (→ мисли се на редослед речи у реченици), међусобно стоје у другачијим логичким и семантичким /логичко-семантичким односима. На начин перципирања тих узајамних односа, тј. на то да ли ће се нека реченица протумачити рефлексивно или реципрочно, утиче шири лингвистички или ситуациони контекст, тј. прагматички фактори.
  - Реципроцитет као језичко обележје обухвата и комбинује различите нивое језичке структуре. Иако је подела на врсте реципроцитета извршена донекле вештачки, с обзиром на то да различити језички нивои интерферирају и не могу се прецизно разграничити, таква подела је ипак неопходна, јер помаже лакшем сагледавању чињеница.
  - Семантика реципрочних речи и конструкција најдиректније зависи пре свега од синтаксичког плана, тј. од синтаксе. У српском и у немачком језику глаголи, упоредо реципрочни маркери, чине кључни део наведеног синтаксичког плана. Глаголи, баш као и многе друге врсте речи у оба наведена језика, могу у себи садржати тзв. лексичко-семантички реципроцитет, али се – за разлику од тих других врста речи – управо глаголи директно комбинују са slabим и jakim реципрочним маркерима.
  - Глаголи немачког и српског језика класификовани су с обзиром на њихову реципрочну маркираност, при чему се глаголи српског језика могу поделити на 9, а немачког на 7 категорија реципрочно маркираних глагола. До размимоилажења долази пре свега пошто глаголски вид и глаголски род стоје у директној вези са синтаксичком структуром глагола, па у многим случајевима и са обележјем реципрочности, као и због комбинаторних

могућности са slabим реципрочним маркером, који има значајну улогу при овој класификацији.

- Реципрочност се у суштини, када су глаголи у питању, своди на барем двосмерну транзитивност, а све у зависности од укупног броја партиципаната у оквиру реципрочне акције/ситуације.
- Реципрочна маркираност може се појављивати у различитим контекстима, не означавајући увек прави или потпуни реципроцитет, већ могу у питању бити и псеудореципрочне конструкције.
- У псеудореципрочним конструкцијама користе се тзв. реципрочни маркери, који у тим – псеудореципрочним конструкцијама – то заправо нису, већ само имају њима истоветан облик. Псеудореципроцитет се у српском језику може изразити применом (у овом случају само наизглед) јаког реципрочног маркера «један другог(а)» са уметнутим предлогом; а у немачком језику применом (у овом случају само наизглед) јаког реципрочног маркера «einander», самостално или са додатим предлогом. У оба наведена језика могу се у псеудореципрочним реченицама применити и неки иначе учестало реципрочни фразеологизми (→ нпр. «раме уз раме» = «Schulter an Schulter»). Да ли ће они означавати реципрочне и псеудореципрочне односе, зависи од ширег (лингвистичког и/или ситуационог) контекста.
- Када се заменичка фраза «један другог(а)» употребљава без уметнутих предлога, тада мора бити у питању прави реципроцитет. Када се заменичка фраза «један другог(а)» употребљава са уметнутим предлогом или чак предлозима, тада се може радити и о феномену псеудореципроцитета. Немачка заменичка фраза (заменица) «einander», за разлику од српске заменичке фразе «један другог(а)», може управо у таквом облику, тј. без уметнутог предлога, учествовати и у формирању псеудореципрочних конструкција.
- Сложени глаголи /глаголске конструкције немачког језика које садрже заменицу «einander» (у оквиру већ ионако сложеног прилога) не морају нужно бити реципрочне. Уосталом, и сам прилог који садржи заменицу «einander» не мора нужно бити реципрочне природе. Међутим, чак и

- уколико сложени глагол /глаголска конструкција садржи прилог који може бити реципрочан, тј. функционисати и као јак реципрочни маркер (нпр.: «auseinander»), целокупни глагол /глаголска конструкција не мора имати реципрочно значење (нпр.: auseinander | fallen»).
- Чак и када стоји у комбинацији са маркером «sich», глагол /глаголска конструкција која садржи прилог «einander» (у оквиру сложенијег прилога) у својој целокупности не мора бити реципрочна (нпр.: значења конструкције «sich auseinander | setzen» у контексту *sich mit einem Problem auseinander | setzen*). Овакве глаголске конструкције би се заправо такође могле сврстати у псеудореципрочне конструкције.
  - Иначе, псеудореципроцитет се односи на: 1. ситуације низа (које могу представљати временске, просторне или истовремено временске и просторне односе) или на 2. ситуације неправилне распоређености.
  - У српском и у немачком језику феномен псеудореципроцитета повезан је искључиво са употребом јаких реципрочних маркера. Међутим, у псеудореципрочним конструкцијама се не могу јављати ни сви постојећи јаки маркери. Тако, на пример, прилози «међусобно» и «узајамно», као ни њима еквивалентан немачки прилог «gegenseitig», никада не могу бити примењивани када су у питању псеудореципрочне конструкције.
  - У српском језику се употребом одговарајућег облика јаког маркера «један другог(а)» (са предлогом или без њега) може указати на број учесника у псеудо/реципрочним конструкцијама, тј. на то да ли је тај број једнак броју два или је већи од њега. У немачком језику се та разлика не рефлектује при употреби јаког маркера «einander», нити када је употребљен самостално, нити када је употребљен са предлогом. Зато се о броју учесника у некој реципрочној акцији/ситуацији више може сазнати на основу српске реченице у којој је употребљена заменичка фраза «један другог(а)», него на основу немачке у којој је употребљена заменица «einander».
  - На основу самих како немачких («gegenseitig», «untereinander» итд.), тако и српских реципрочних прилога («међусобно», «узајамно», «узајмице» итд.), не може се извести никакав закључак о броју учесника у реципрочној

акцији/ситуацији, па чак ни на основу оних који указују на постојање двеју страна у реципрочној акцији/ситуацији (нпр.: немачки прилози «beiderseitig», «beidseitig», «zweiseitig» и «bilateral», као и српски «двострано», «обострано» и «билатерално»). Број учесника би евентуално могао да се дедукује из ширег лингвистичког или ситуационог контекста, али то не мора бити случај.

- У српском језику, поред тога што егзистира јак реципрочни маркер, заменичка фраза «један другог(а)», која постоји у сва три граматичка рода, оба броја и одговарајућим падежима, постоје још и многобројни јаки реципрочни маркери¹⁵⁵, заменичке фразе, али нешто сложеније конструкције, које се састоје од основног броја «један» у заменичкој функцији и редног броја «други» у заменичкој функцији, али и од уметнутог предлога (нпр.: «један од другог», «један ка другом(е)», «један с другим» итд.). У немачком језику постоје значењски еквивалентне конструкције, али не заменичке речи/изрази, већ су у питању сложени прилози. Од сложенице/заменице «einander» (која се састоји од две компоненте: der eine → «einer» (= један; неко) и «(der) andere» (= други)), спајањем са одговарајућим предлогом, може настати и још комплекснија структура, сложени прилог. У немачкој варијанти тај предлог неће бити уметнут између две компоненте заменице «einander» (између «einer» и «(der) andere»), већ ће се наћи испред сложенице «einander» (нпр.: «voneinander», «zueinander», «miteinander», «übereinander» итд.), те за новонасталу реч представља префикс/префиксоид. Тако – за разлику од српског језика, у којем постоје двосложне или вишесложне заменичке фразе – у немачком језику егзистирају сложени реципрочно маркирани прилози. Иако је у српском језику, морфолошки посматрано, у питању (реципрочно) заменичка фраза, она по својој функцији, поред тога што и по овом (→ синтаксичком) критеријуму опет свакако јесте заменичка фраза, може бити посматрана и

---

¹⁵⁵ Од којих су неки управо његове директне парадигме (→ «један од другог», «један ка другом(е)», «један с другим», «један о другим(е)»), али многи и нису (нпр.: «један према другом(е)», «један уз другог(а)», итд.).

као прилошка (адвербијална) фраза, јер даје одговор на питање *како*. У немачком језику, морфолошки посматрано, реч је о конструктима који су се у међувремену развили у потпуно самосталне, непроменљиве речи, у прилоге, јер такође дају одговор на питање *како* (= *wie*). За разлику од српског језика, у немачком је – у буквалном смислу – дошло до знатно интензивнијег спајања, тј. настала је једна реч, која је притом и непроменљива (иако њени саставни делови – када стоје самостално – имају своју промену), те више не постоји ниједан разлог због којег се такве, „новонастале“, речи не би могле називати прилозима. У српском језику још увек егзистирају вишечлане реципрочне фразе, чије су две од три компоненте заменице (заправо → бројеви у прономиналној функцији), а трећи члан те реципрочне фразе је предлог који стоји између наведених заменичких компонената. У оквиру српске (реципрочне) фразе све су речи задржале своју самосталност и своју флексију, као и своје првобитно место (= место које одговара редоследу у дубинској структури), те је синтаксички прономинална функција још увек у првом плану. У немачком језику редослед речи у оквиру насталих прилога не одговара позицијама у оквиру дубинске структуре (нпр.: «voneinander» (← површинска структура) ← *einer vom anderen* (← дубинска структура)).

- У оба језика реципрочно маркиране предлошко-падежне конструкције могу бити и фразеологизми, који у том случају, поред своје прилошке функције, имају и функцију јаких реципрочних маркера (нпр.: «у четири ока» = «*unter vier Augen*»). Управо с обзиром на своју прилошку функцију, они се могу јављати како у континуираним, тако и у дисконтинуираним реципрочним структурама/реченицама.
- У оба језика постоје реципрочни маркери који – у одређеним контекстима – могу бити замењени означитељем заједништва. Супституција реципрочних маркера и маркера заједништва није увек могућа. Замена је могућа само у оним случајевима (поред тога што је неопходно да постоји барем парцијално значењско преклапање) када је у питању иста врста речи, као што је то случај у немачком језику, где су у питању прилози. У српском

- језику су супституције могуће искључиво када заменичке фразе, предлошко-падежне конструкције (било да је у питању заменичка фраза «један с(а) другим» и сл. или пак неки фразеологизам) „нагињу“ ка томе да имају и прилошку функцију.
- У општим/свеобухватним реципрочним реченицама могу се употребити све врсте реципрочних маркера: слаби и различите врсте јаких. У таквим случајевима, када се у реченици могу применити „убичајени“ реципрочни маркери, на универзалност исказа утиче пре свега исказани или неисказани субјекат у реченици или нека друга реч/фраза која у реченици егзистира, а на основу које се може закључити нешто што указује на „универзалност“ субјекта.
  - Друга могућност сачињавања генерализованих реципрочних конструкција/реченица јесте применом мањих генерализованих реципрочних конструкција које слободно можемо назвати реципрочним маркерима. Они се по многим својим својствима подударају са јаким реципрочним маркером, српском заменичком фразом «један другог(а)»: «**свако сваког(а)**» и «**нико никог(а)**»¹⁵⁶. Немачки значењски еквиваленти се у овом случају структурално не поклапају са немачким реципрочним маркером, заменицом/сложеницом «einander», већ са српским варијантама, те представљају заменичке фразе: «**jeder jeden**» и «**niemand jemanden**».
  - Баш као и када је у питању заменичка фраза «један другог(а)» (или «један другом(е)»), и српске реципрочне заменичке фразе «**свако сваког(а)**» и «**нико никог(а)**», као и немачке заменичке фразе «**jeder jeden**» и «**niemand niemanden**», могу са предлозима сачињавати веће и сложеније (предлошко-падежне) конструкције (нпр.: «**свако од сваког(а)**» = «**jeder von jedem**», «**свако са сваким**» = «**jeder mit jedem**», «**свако према сваком(е)**» = «**jeder zu jedem**» итд.; «**нико ни од ког(а)**» = «**niemand von niemandem**», «**нико ни са ким**» = «**niemand mit niemandem**» итд.).
  - Време као фактор је при анализи реципрочних конструкција/ситуација од кључног значаја, јер се суштина реципроцитета – поред двосмерности и

---

¹⁵⁶ Овде наведене само у акузативу.

симетрије – своди на симултаност вршења радње / симултаност ситуације. (→ Улоге агенса и пацијенса морају да се преклапају или да буду наизменичне.) Временски размаци (уколико нису у питању секунде или евентуално минути) утичу на „слабљење“ реципрочних односа, тј. на то да човек престаје да их доживљава као реципрочне. И у немачком и у српском језику реципрочне конструкције могу се односити на апсолутно истовремене реципрочне акције/ситуације, приближно истовремене реципрочне акције/ситуације, као и на неистовремене истовремене реципрочне акције/ситуације, које се зато углавном и не доживљавају као реципрочне (и које то чак ни по дефиницији нису).

13. KONTRASTIVE ANALYSE DER REZIPROZITÄT IM DEUTSCHEN UND IM SERBISCHEN

In dieser Dissertation wird das Phänomen der Reziprozität in der serbischen und deutschen Sprache erläutert und verglichen. Es wird detailliert analysiert, welche Markierungen der Reziprozität im Serbischen und im Deutschen erscheinen bzw. wo und auf welche Art und Weise Reziprozität in der serbischen und in der deutschen Sprache zum Ausdruck kommen kann. Die Reziprozität kann durch einen Reziprozitätsmarker oder durch reziprok markierte Wörter bzw. Konstruktionen ausgedrückt werden. In beiden Sprachen kommt jeweils ein schwacher («se» und «sich») und mehrere starke Reziprozitätsmarker vor (pronominale Wörter und Phrasen, Adverbien usw.). In der Arbeit wird deutlich gemacht, welche Reziprozitätsmarker im (reziproken) Satz gleichzeitig vorkommen bzw. welche Reziprozitätsmarker einander ersetzen können. Eine besondere Aufmerksamkeit wird den Verben bzw. der Kombinierbarkeit der Verben mit den schwachen (aber auch starken) Reziprozitätsmarkern der bestimmten Sprache und auch den Präpositional+Kasuskonstruktionen der (vor allem) serbischen Sprache und deren deutschen Äquivalenten gewidmet. Ebenfalls werden in dieser Dissertation reziproke und pseudoreziproke Erscheinungen der sog. Reziprozitätsmarker, sowie auch Markierungen der Gemeinsamkeit/Zusammengehörigkeit in Betracht genommen. Die deutsche Pronominalphrase (→ das deutsche Pronomen) «einander» kann z. B. – im Unterschied zu der serbischen Pronominalphrase «jedan drugog(a)» – genau in der Form (also ohne Präposition) in pseudoreziproken Konstruktionen erscheinen, was mit der Pronominalphrase «jedan drugog(a)» nicht möglich ist. In der deutschen Sprache sind besonders die generalisierten Reziprozitätsmarker interessant, da deren Konstruktion mehr der Struktur des nicht-generalisierten serbischen starken Reziprozitätsmarkers «jedan drugog(a)» ähneln, als der deutschen Übersetzung «einander». Die Reziprozität stellt ein syntaktisch-semantisch-pragmatisches Merkmal dar, umfasst jedoch alle Ebenen der sprachlichen Struktur. Der Definition nach führen die Teilnehmer einer reziproken Situation bzw. eines reziproken Zustandes die Handlungen aneinander aus oder befinden sich in einer gleichen Situation bzw. im gleichen Zustand. Die Zeit als Faktor in

derartigen Situationen/Sätzen wurde auch in Betracht genommen, da größere zeitliche Abstände zur Schwächung reziproker Verhältnisse führen (bzw. zur Schwächung der Erlebnisse reziproker Verhältnisse).

14. ЛИТЕРАТУРА

Ајзенберг 1999: P. Eisenberg, *Grundriss der deutschen Grammatik*. књ. 1, Der Satz. Штутгарт: Metzler.

Ајзенберг 2000: P. Eisenberg, *Grundriss der deutschen Grammatik*, књ. 1, Das Wort. Штутгарт: Metzler.

Бажби и др. 1994: J. Bybee, *The Evolution of Grammar. Tense, aspect and modality in the languages of the World*. Чикаго: Chicago University Press.

Беренс 2005: L. Behrens, Genericity from a Cross-linguistic Perspective, *Linguistics*, 43(2), Берлин: De Gruyter Mouton, 275–344.

Беренс 2007: L. Behrens, Backgrounding and Suppression of Reciprocal Participants: A Cross-Linguistic Study, у: *Studies in Language*, 31(3), Амстердам / Филадельфија: John Benjamins.

Бихаљи-Мерин 1959: О. Бихаљи-Мерин (ред.) и др. *Мала енциклопедија Просвета*, 2. том, Београд: Издавачко предузеће ПРОСВЕТА.

Бусман 1990: Н. Вуџман, *Lexikon der Sprachwissenschaft*, Штутгарт: Kröner.

Вариг 1968, 1975: G. Wahrig, *Deutsches Wörterbuch*, Берлин, Минхен, Беч: Bertelsmann Lexikon-Verlag.

Гаст: V. Gast, *A contribution to „two-dimensional“ language description: the Typological Database of Intensifiers and Reflexives*, Берлин: Freie Universität Berlin.
<http://www.personal.uni-jena.de/~mu65qev/papdf/gast.tdir.pdf> (27.11.2007)

Гаст и Хас 2008: V. Gast & F. Haas, On reflexive and reciprocal uses of anaphors in German and other European Languages, у: E. König & V. Gast (ред.), *Reciprocals and Reflexives: Theoretical and Typological Explorations. Current Trends in Linguistics*. Берлин/Њујорк: Mouton de Gruyter.
<http://www.kenwolcott.net/methods/Reciprocals%20and%20%20Reflexives%20-%20Theoretical%20and%20Typological%20Explorations.pdf#page=318> (19.04.2013)

Гаст и Кениг 2002: V. Gast & E. König, *Reflexive pronouns and other uses of self-forms in English*.
<http://www.personal.uni-jena.de/~mu65qev/papdf/zaa.pdf> (27.11.2007)

Глик 2000: Н. Glück (ред.), *Metzler-Lexikon Sprache*, Штутгарт, Вајмар: Metzler.

Далримпл и др. 1998: М. Dalrymple et al., Reciprocal expressions and the concepts of reciprocity, у: *Linguistics and Philosophy* 21: 159–210.

Дамљановић 1991: Д. Дамљановић, магистарски рад: *Исказивање реципрочности у руском и српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.

Димитриадис 2004: А. Dimitriadis, презентација под називом „Reciprocals and symmetry“, а у оквиру радне групе: „*Reciprocity and reflexivity – description, typology and theory*“. Берлин: Freie Universität Berlin.

Драговић 2008: К. Dragović, магистарски рад: *Reziprozität im Serbischen*, Бохум: Рурски универзитет, Филолошки факултет.

Драговић 2011: К. Драговић, Улога броја учесника у реципрочној акцији/ситуацији при тумачењу реципрочних конструкција српскога језика, у: М. Ковачевић (ред.), *Радови Филозофског факултета*, бр. 13, књ. 1, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 327–340.

Драговић 2012а: К. Dragović, Fenomen reciprociteta u srpskom jeziku, у: А. Урком (ред.), *Zbornik sa I konferencije mladih slavista u Budimpešti (Fiatal Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája I.)*, Будимпешта: Eötvös Loránd University, 39–49.

Драговић 2012б: К. Драговић, Континуиране и дисконтинуиране реципрочне конструкције у српском језику, у: М. Ковачевић (ред.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *Структурне карактеристике српског језика*, Крагујевац: ФИЛУМ, 159–168.

Драговић 2013: К. Драговић, Контрастивна анализа псеудореципроцитета у српском и у немачком језику, у: М. Ковачевић (ред.), *Савремена проучавања језика и књижевности* (зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије), Крагујевац: ФИЛУМ, 485–496.

Дроздовски, Милер и др. 1995: G. Drosdowski, W. Müller et al. (ред.), *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 5, у потпуности прерађено и допуњено издање, књ. 4, Манхајм/Лајпциг/Беч/Цирих: Дуден.

Ђукановић и Жилетић 1983: Ј. Ђукановић и З. Жилетић, *Граматика немачког језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Еванс и др.: N. Evans, A. Gaby и R. Nordlinger, *Compromising transitivity: the problem of reciprocals*, University of Melbourne.

<http://languages-linguistics.unimelb.edu.au/sites/languages-linguistics.unimelb.edu.au/files/evans-et-al-comp-transitivity.pdf> (12.01.2008)

Енгел 1977: U. Engel, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, Берлин: Erich Schmidt Verlag.

Енгел 2009: U. Engel, *Deutsche Grammatik (Neubearbeitung)*, Минхен: IUDICIUM Verlag.

Енгел, Мразовић и др. 1986: U. Engel & P. Mrazović (ред.), *Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду; Институт за стране језике и књижевности. Минхен: Band X der Reihe «Sagners Slavistische Sammlung»; Манхајм: Institut für deutsche Sprache.

Ивић 1961–1962: М. Ивић, Један проблем словенске синтагматике осветљен трансформационом методом (граматичка улога морфеме 'се' у српскохрватском језику), у: *Јужнословенски филолог*, XXV, Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ, 137–151.

Ивић 1968: М. Ивић, О дубинском моделу словенске прости реченице са семантичким обележјем 'анонимност субјекта', у: *Књижевност и језик*, XV/2, Београд, 5–12.

Ивић 1971: М. Ивић, Лексема 'један' и проблеми неодређеног члана, у: *Зборник за филологију и лингвистику*, XIV/1, Нови Сад: Матица српска, 103–120.

Ивић 1995: М. Ивић, О речима које исказују људски створ у најнеодређенијем смислу (= On words denoting humans with maximal indefiniteness), *О зеленом коњу, Нови лингвистички огледи*, Београд: Словограф, Библиотека XX век.

Ивић 2005: М. Ивић, *Синтакса савременог српског језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска.

Ивић 2006: М. Ивић, О тзв. 'транзитивним именицама' које означавају људска бића, *Језик о нама*, Београд: Библиотека XX век.

Кангрга и Ристић 1963: J. Kangrga & S. Ristić, *Enciklopedijski nemačko-srpskohrvatski rečnik*, Београд: ПРОСВЕТА; Минхен: Max Huber Verlag.

Кејбл 2009: S. Cable, *Reflexives, Reciprocals and Contrast*, University of Massachusetts Amherst.

<http://semanticsarchive.net/Archive/GRjYjVhZ/Refl-Recip-Contrast.pdf> (14.09.2012)

Кемер 1993: S. Kemmer, *The middle voice*, Амстердам / Филадельфија: John Benjamins.

Кемер 1997: S. Kemmer, Collective and distributive marking, or: where unity meets multiplicity, у: Alan K. Melby (ред.), *The twenty-third LACUS forum 1996*, Chapel Hill, NC: Linguistic Association of Canada and the United States, 231–249.

Кениг и Куле, 2007: E. König, & A. Kuhle, *Concepts of Reciprocity in Linguistics and other Fields*. Берлин: Freie Universität Berlin & Утрехт: Utrecht Institute of Linguistics.

<http://language.link.let.uu.nl/burs/RCL07/pages/handouts/koenig.kuhle.pdf> (14.09.2012)

Кениг и Моаз-Фори, 2007: E. König and C. Moyses-Faurie, Spacial reciprocity. Between Grammar and Lexis, у: *Functional-typological Linguistics and Language Theory*. Берлин: Mouton de Gruyter.

Кениг и Моаз-Фори 2010: E. König and C. Moyses-Faurie, *Towards a Typology of Reciprocity: Concepts and Patterns of Encoding*.

http://www.eva.mpg.de/lingua/conference/2010_summerschool/pdf/course_materials/KoenigMoyse-Faurie0826.pdf (14.09.2012)

Клаић 1989: В. Клаић, *Rječnik stranih reči: tudice i posudenice*. Загреб: Накладни завод Матице Хрватске.

Клајн 2002: И. Клајн, *Речник језичких недоумица*, четврто, прерађено и допуњено издање, Београд: Чигоја штампа.

Клајн и Шипка 2007: И. Клајн и М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, друго, доштампано издање, Нови Сад: Прометеј.

Крофт 2000: W. Croft, *Explaining language change. An evolutionary approach*. Longman Linguistics Library.

Лајонс 1968: J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Кембриџ: Cambridge University Press.

Лајонс 1977: J. Lyons, *Semantics*, 1. том, Кембриџ: Cambridge University Press.

Лајонс 1977: J. Lyons, *Semantics*, 2. том, Кембриџ: Cambridge University Press.

Лихтенберк 1985: F. Lichtenberk, *Multiple uses of reciprocal constructions*, у: Australian Journal of Linguistics 5: 19–41.

Лихтенберк 1999: F. Lichtenberk, Reciprocals without reflexives, у: Z. Frajsyngier et al. (ред.), *Reciprocals: forms and functions*, Амстердам, Филадельфија: John Benjamins: 31–62.

Мајбауер 2007: J. Meibauer et al., *Einführung in die germanistische Linguistik*, друго, актуализовано издање, Штутгарт; Вајмар: Metzler Verlag.

Мареј 2007: S. Murray, *Reflexivity and Reciprocity with(out) Underspecification*, Rutgers, The State University New Jersey.

http://www.google.rs/#sclient=psy-ab&q=Reflexivity+and+Reciprocity+Underspecification+Sarah+Murray&oq=Reflexivity+and+Reciprocity+Underspecification+Sarah+Murray&gs_l=serp.3...41077.47477.1.48248.20.20.0.0.0.12.615.7779.3-15j2j3.20.0...0.0...1c.1.9.serp.dolyO2F4qrU&bav=on.2,or.r_qf.&fp=5e2f9d156cef3961&biw=1440&bih=750 (14.09.2012)

Маслова: E. Maslova, *Reflexive Encoding of reciprocity: cross-linguistic and language-internal variation constructions*. Stanford University & University of Bielefeld.

http://www.google.rs/#sclient=psy-ab&q=Maslova+Stanford+Bielefeld+Reflexive+Encoding&oq=Maslova+Stanford+Bielefeld+Reflexive+Encoding&gs_l=serp.3&fp=5e2f9d156cef3961 (23.08.2011)

Маслова & Недјалков 2005: E. Maslova & V. Nedjalkov, Reciprocal constructions, у: M. S. Dreyer, M. Haspelmath, D. Gil & B. Comrie (ред.), *World Atlas of Language Structures*, Оксфорд: Oxford University Press.

<http://www.anothersumma.net/Publications/Reciprocals.pdf> (14.09.2012)

Московљевић 1997: J. Московљевић, Лексичка детранзитивизација и анализа правих повратних глагола у српском језику (= Lexical Detransitivization and

the Analysis of true reflexives in Serbian), у: *Јужнословенски филолог*, LIII, Београд: Институт за српски језику САНУ, 107–114.

Мразовић 2009: П. Мразовић (у сарадњи са Зором Вукадиновић), *Граматика српског језика за странце*, друго, прерађено издање, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад: Добра вест.

Недјалков 2007: V. Nedjalkov (ред.), *Typology of reciprocal constructions*. Амстердам, Филадельфија: John Benjamins.

Петровић и Дудић 1989: В. Петровић и К. Дудић, *Речник глагола са граматичким и лексичким допунама*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Пипер 1984: П. Пипер, *Pronomina reflexiva* у српскохрватском језику, у: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII, Нови Сад: Матица српска, 633–639.

Пипер 1986: П. Пипер, Реципрочност и рефлексивност у словенским језицима, у: *Јужнословенски филолог*, XLII, Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ, 10–20.

Пипер: П. Пипер, *Анафора у српској простој реченици* (текст добијен од аутора лично).

Пипер и др. 2005: *Синтакса савременог српског језика* (ПРОСТА РЕЧЕНИЦА у редакцији Милке Ивић), Београд: САНУ, Институт за српски језик; Нови Сад: Матица српска.

Поповић, Станојчић 1992: Љ. Поповић и Ж. Станојчић, *Граматика српскога језика*, друго, прерађено издање, Београд, Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства.

Принс и Смоленски 1993/1994: A. Prince и P. Smolensky, *Optimality Theory: Constraint interaction in generative grammar*. Blackwell.

Радовановић 1990: М. Радовановић, О 'безличној реченици', *Списи из синтаксе и семантике*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад: Добра вест.

Рајн 1983: K. Rein, *Einführung in die kontrastive Linguistik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Риђановић 2003: М. Riđanović, *Totalni promašaj* (prikaz «Gramatike bosanskoga jezika» Dž. Jahića, S. Halilovića i I. Palića), друго издање, Сарајево: ТКД Шахинпашић.

Силони 2001: Т. Siloni, *Reciprocal Verbs*, Тел Авив: Tel Aviv University.
<http://linguistics.huji.ac.il/IATL/17/Siloni.pdf> (14.11.2007)

Симеон 1969: Р. Симеон, *Енциклопедијски речник лингвистичких назива (на 8 језика: хрватско-српски, латински, руски, њемачки, енглески, француски, италијански, ипањолски)*, Загреб: Матица Хрватска.

Симић 1999/2000: Р. Симић, *Основи синтаксе српскога језика*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду и Научно друштво за неговање и проучавање српског језика; Никшић: Јасен.

Стевановић 1989: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, четврто издање, Београд: Научна књига.

Стевановић 1989: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, четврто издање, Београд: Научна књига.

Фалц 1985: L. Faltz, *Reflexivization: A Study of Universal Syntax*, Њујорк: Garland.

Флајшер и Барт 1995: W. Fleischer & I. Barz, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, друго, прерађено и допуњено издање, Тибинген: Max Niemeyer Verlag.

Хајм и др. 1991: I. Heim et al., Reciprocity and Plurality, у: *Linguistic Inquiry*, 22(1), Кембриџ, Масачусетс: MIT Press Journals, 63–101.

Хајне & Мијашита 2005: В. Heine & Н. Miyashita, *The intersection between reflexives and reciprocals: a grammatikalization perspective*.

Ханзен-Кокоруш и др. 2005: R. Hansen-Kokoruš et al. *Deutsch-kroatisches Universalwörterbuch / Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik*. Загреб: Nakladni zavod Globus.

Хелбиг и Буша 1996: G. Helbig & J. Buscha, *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Берлин и Минхен: Langenscheid KG.

Хелбиг и Буша 2001: G. Helbig & J. Buscha, *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Берлин и Минхен: Langenscheid KG.

Херман 2004: U. Hermann (у потпуности прерађено и допуњено од проф. др Луца Гецеа; L.Götze), *Die deutsche Rechtschreibung*, Келн: Verlag Karl Müller GmbH; Гитерсло/Минхен: Wissen Media Verlag GmbH.

Цифонун и др. 1997: G. Zifonun i dr., *Grammatik der deutschen Sprache*. IDS-Grammatik, Берлин; Њујорк: Mouton de Gruyter.

Чикоцки и Мразовић 1983: S. Czichocki & P. Mrazović, *Lexikologie der deutschen Sprache*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Институт за стране језике и књижевности.

Шентија и Крлежа 1981: J. Šentija (ред.) и М. Крлежа, *Орџа enciklopedija Jugoslovenskog leksikografskog zavoda*. 3. издање у осам свезака (седма књига). Загреб: Југословенски лексикографски завод.

Штегбауер 2002: C. Stegbauer, *Reziprozität. Einführung in soziale Formen der Gegenseitigkeit*, Визбаден: Westdeutscher Verlag.

Штернеман 1983: R. Sternemann, *Einführung in die konfrontative Linguistik*, Лајпциг: Verlag Enzyklopädie.